

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Diplomová práce

Mgr. Svetlana Namestnikova

**Prezentace časování sloves v přítomném čase v učebnicích
češtiny pro cizince (pro rusky mluvící studenty)**

Presentation of Czech Conjugation in Present Tense in Textbooks of Czech
for Foreigners (for Russian Speaking Students)

Praha 2020

Vedoucí práce: Mgr. Svatava Škodová, PhD.

Prohlášení: Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 20. července 2021

Svetlana Namestnikova

Děkuji Mgr. Svatavě Škodové, PhD za odborné vedení mé diplomové práce. Rovněž bych chtěla poděkovat za konzultace doc. PhDr. Lucii Saicové Římalové, Ph.D a Mgr. Et BcA. Anetě Bučkové, M.A. za korektorskou úpravu své práce.

Klíčová slova (česky)

konjugace sloves, učebnice češtiny pro cizince, rusky mluvící studující, čeština pro cizince, gramatika

Klíčová slova (anglicky):

Czech conjugation, textbooks of Czech for Foreigners, Russian speaking students, Czech for Foreigners, grammar

Abstrakt (česky)

Diplomová práce se zabývá otázkou, jak je ve vybraných učebnicích češtiny pro ruský mluvící studenty je prezentována konjugace sloves. Soustředí se na způsob, jak vybrané učební materiály klasifikují česká verba a jak představují jejich časování. Systém prezentace užívaný v učebnicích a třídění sloves se porovnává s prezentací slovesné konjugace v gramatikách určených rodilým mluvčím češtiny, s prezentací v gramatikách pro cizince a s doporučeními z popisů češtiny na úrovních A1 a A2 SERR.

Každá z analyzovaných učebnic představuje systém českých sloves trochu jinak. Není rozpracován jednotný přístup ke klasifikaci sloves. Užívaný systém se odlišuje od toho, který je v současných gramatikách určených rodilým mluvčím a v gramatikách pro cizince. Cílem práce je odhalit shody a odlišnosti klasifikace a prezentace sloves ve vybraných učebnicích. Analýza mezer zpracování prezentace slovesných tříd v přítomnosti může být užitečná při tvorbě učebních materiálů.

Abstract (in English):

The master's thesis deals with the question of how verb conjugation is presented in selected Czech textbooks for Russian-speaking students. It focuses on the way selected teaching materials classify Czech verbs and introduce their conjugation. The verb classification used in textbooks is compared with that in grammar books for native Czech speakers and that in grammar books for foreigners. and with CEFR recommendations for Czech at A1 and A2 levels.

Each of the analyzed textbooks presents a system of Czech verbs in their own way. There is no unified approach to the classification of verbs. The systems used in textbooks differ between those in grammar books for native speakers and in those for foreigners. The aim of the work is to reveal similarities and differences in the classification and presentation of verbs in selected textbooks. The analysis of the gaps in the presentation of verb classes in present tense can be useful in the creation of teaching materials.

OBSAH

1	ÚVOD	7
2	K PROBLEMATICE ANALÝZY UČEBNIC	10
3	CHARAKTERISTIKA VYBRANÝCH UČEBNIC ČEŠTINY PRO CIZINCE	15
3.1	KRITÉRIA VÝBĚRU UČEBNIC	15
3.2	HOLÁ, LÍDA A PAVLA BOŘILOVÁ. ČEŠTINA EXPRESОшибка! Закладка не определена.6	
3.3	REMEDIOSOVÁ, HELENA A ELGA ČECHOVÁ. CHCETE MLUVIT ČESKY?.....	25
3.4	MROVĚCOVÁ, LJUBA. ČEŠTINA PRO RUSKY MLUVÍCÍ	35
3.5	MARTYNENKO, ANASTASIA. PRAKTICKÝ KURZ ČEŠTINY	49
3.6	SHRNUTÍ	60
4	KLASIFIKACE SLOVES V GRAMATIKÁCH ČEŠTINY PRO RODILÉ MLUVČÍ	63
4.1	ČECHOVÁ, MARIE. ČEŠTINA – ŘEČ A JAZYK	63
4.2	KARLÍK, PETR A KOLEKTIV AUTORŮ. PŘÍRUČNÍ MLUVNICE ČEŠTINY	64
4.3	CVRČEK, VÁCLAV. MLUVNICE SOUČASNÉ ČEŠTINY	66
4.4	SHRNUTÍ	67
5	KLASIFIKACE SLOVES V GRAMATIKÁCH ČEŠTINY PRO CIZINCE	68
5.1	PODLAUF, IVAN A ŠPRUNK, KAREL. MLUVNICE ČEŠTINY PRO CIZINCE. ČEŠTINA JAZYK CIZÍ	68
5.2	TAHAL, KAREL. A GRAMMAR OF CZECH AS A FOREIGN LANGUAGE	70
5.3	HERCIKOVÁ, BARBORA. PŘEHLED ZÁKLADNÍ ČESKÉ GRAMATIKY PRO ZAHRANIČNÍ STUDENTY	71
5.4	SHRNUTÍ	72
6	PREZENTACE SLOVES Z HLEDISKA SPOLEČNÉHO EVROPSKÉHO REFERENČNÍHO RÁMCE	74
6.1	ČEŠTINA JAKO CIZÍ JAZYK. ÚROVEŇ A1	75
6.2	ČEŠTINA JAKO CIZÍ JAZYK. ÚROVEŇ A2	76

6.3	REFERENČNÍ POPIS ČEŠTINY PRO ÚČELY ZKOUŠKY Z ČESKÉHO JAZYKA PRO TRVALÝ POBYT V ČR – ÚROVNĚ A1, A2	78
6.4	SHRUTÍ	79
7	KLASIFIKACE SLOVES VE VYBRANÝCH UČEBNÍCH ČEŠTINY PRO CIZINCE	81
7.1	ROZDĚLENÍ SLOVES NA TŘÍDY A VZORY	84
7.2	POJMENOVÁNÍ TŘÍDY	86
7.3	VZOROVÁ SLOVESA	87
7.4	VYMEZENÍ TAKZVANÝCH NEPRAVIDELNÝCH SLOVES	88
7.5	SHRUTÍ	88
8	PREZENTACE SLOVES VE VYBRANÝCH UČEBNÍCH ČEŠTINY PRO CIZINCE	90
8.1	PŘÍSTUP K PREZENTACI	94
8.2	POŘADÍ PREZENTACE JEDNOTLIVÝCH TŘÍD A VZORŮ	95
8.3	KOMUNIKAČNÍ TÉMATA A SLOVESNÉ TŘÍDY	95
8.4	POUŽITÍ LINGVISTICKÉ TERMINOLOGIE	96
8.5	K OTÁZCE SPISOVNÉ A OBECNÉ ČEŠTINY VE VYBRANÝCH UČEBNÍCH	97
8.6	PŘÍSTUP K PREZENTACI DUBLET	99
8.7	SHRUTÍ	101
9	PREZENTACE MODÁLNÍCH SLOVES VE VYBRANÝCH UČEBNÍCH ČEŠTINY PRO CIZINCE	102
9.1	MODÁLNÍ SLOVESA PROBÍRÁNA V UČEBNÍCI	102
9.2	PŘÍSTUP K PREZENTACI MODÁLNÍCH SLOVES.....	103
9.3	KOMUNIKAČNÍ TÉMATA A MODÁLNÍ SLOVESA	103
9.4	PŘÍSTUP K PREZENTACI DUBLET	104
9.5	SHRUTÍ	105
10	ZÁVĚR	106
11	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	108
	UČEBNICE.....	108
	ODBORNÁ LITERATURA	108
	INTERNETOVÉ ZDROJE.....	109
12	SEZNAM OBRÁZKŮ.....	111

13	SEZNAM TABULEK	114
14	SEZNAM ZKRATEK	115

1 Úvod

Práce se věnuje tomu, jak je klasifikována a prezentována konjugace sloves v přítomném čase ve vybraných učebnicích češtiny s cílovou skupinou dospělých rusky mluvících studentů. Práce vznikla z praktických zkušeností autorky s výukou češtiny rusky mluvících a zejména s tím, jak je studentova představa o konjugaci sloves ovlivněna učebnicí.

Některé části byly dílčím způsobem vytvořeny v rámci seminární práce *Prezentace slovesných tříd v učebnicích češtiny pro cizince* pro kurz *Vyučování češtiny jako cizího jazyka* (vyučující Mgr. Svatava Škodová, PhD., doc. PhDr. Ivana Bozděchová, CSc.). Stejnému tématu jsme se chtěli věnovat i ve své diplomové práci.

Během analýzy učebnic a práce s odbornou literaturou, bylo rozhodnuto o zkoumání prezentace časování všech sloves. Tato skutečnost ovlivnila změnu původního tématu *Prezentace slovesných tříd v učebnicích češtiny pro rusky mluvící* na nové *Prezentace časování sloves v přítomném čase v učebnicích češtiny pro cizince (pro rusky mluvící studenty)*.

Cílem práce je odhalit shody a odlišnosti klasifikace a prezentace sloves ve vybraných učebnicích. Vycházeli jsme také z těchto předpokladů:

1. Prezentace sloves v učebnicích, které jsou vydány v několika jazykových mutacích, má společné rysy a liší se od toho, jak jsou slovesa vykládána v učebnicích pro rusky mluvící.
2. Prezentace konjugacních typů (a jednotlivých sloves) je spojená s prezentací komunikačních témat
3. V učebnicích jsou opomíjena slovesa II. třídy.

Otázce výkladu a rozřazení sloves na vzory v učebnicích češtiny pro cizince je věnován článek profesora Jiřího Hasila *Několik poznámek ke klasifikaci a prezentaci českého slovesa* (2002). Autorův přístup k analýze prezentace verb v učebních materiálech nám sloužil jako příklad při práci nad naším textem. Ve své stati autor nejdřív pojednává o rozdělení verb na třídy a vzory v akademických gramatikách češtiny, pak analyzuje prezentaci sloves v učebnicích češtiny. Na konci příspěvku se uvádí několik závěrů (uvedeme zde ty nejdůležitější):

1. Klíčový problém při studiu češtiny je přechod od infinitivu k ostatním tvarům.
2. Odborný popis jazyka v gramatikách pro rodilé mluvčí “*nepomůže cizincům při zvládnutí praktického jazyka*” (Hasil, 2002, s. 164).
3. Hlavním kritériem pro klasifikaci sloves ve většině učebnic je existence tří sad koncovek *-u/ -i, -ím, -ám*, podoba přítomného kmene je doplňujícím kritériem. Podle Hasila by základem klasifikace verb měl být kmen infinitivní, případně minulý.

4. „*Nejednotnost lingvodidaktického zpracování českého slovesa v učebnicích češtiny pro cizince potvrzuje aktuálnost požadavku na vypracování reprezentativní gramatiky češtiny jako cizího jazyka*“ (Hasil, 2002, s. 164).
5. Pro studenty by bylo přínosné, kdyby všechny učebnice uváděly verba „*ve trojí podobě: brát - беру - bral, mazat - маžu - mazal, nést - nesu - nesl <...> atd., aby si studenti zároveň osvojili všechny tři slovesné kmeny*“ (Hasil, 2002, s. 164).

Problém prezentace české gramatiky cizincům je podrobně zpracován v knize profesora Milana Hrdličky *Gramatika a výuka češtiny jako cizího jazyka* (2009). Autor nejen analyzuje zpracování vybraných mluvnických jevů v učebnicích češtiny pro cizince, ale pojednává také o oblastech souvisejících s výukou cizího jazyka: způsobech nabývání znalosti jazyka, roli gramatiky ve vyučovacích metodách. Nastiňuje se také problematika pedagogické mluvnice a lingvodidaktického pravidla, obě jsou podstatné pro naši práci. Analýze prezentace sloves v učebnicích je věnována kapitola *Lingvodidaktická prezentace slovesných tříd*, ve které se uvádí koncepce přístupu k výkladu slovesných tříd, jejíž používáme v kapitole *Prezentace slovesných tříd*.

Při práci nad textem vycházíme z materiálů učebnic. Nejdřív mapujeme popis paradigmátů, pak se díváme na doporučení SERR a gramatik češtiny pro rodilé mluvčí i pro cizince, dále konfrontujeme klasifikaci a prezentaci sloves v jednotlivých učebnicích mezi sebou a s uvedenými normalizačními příručkami.

První kapitola je věnována některým otázkám z teorie výzkumu učebnic, které budeme potřebovat v dalších kapitolách. Nejdřív se uvádějí důvody použití učebnic v hodinách cizího jazyka, pak se pojednává o tom, jaké parametry učebnic mohou být analyzovány. Rozbor a charakteristika vybraných vlastností učebnic vychází z práce Průchy *Učebnice: teorie a analýza edukačního média* (1998). Na konci kapitoly je uvedena koncepce lingvodidaktického pravidla, která je také nezbytná při zhodnocení prezentace gramatiky.

V druhé kapitole se zabýváme charakteristikou učebnic. V první podkapitole stanovíme kritéria výběru učebnic pro naši práci. V dalších podkapitolách na základě poznatků z předchozí kapitoly podrobně popisujeme vlastnosti učebnic, prezentaci a klasifikaci sloves. Na konci uvádíme zhodnocení vybavenosti učebnic a některých zvláštností jejich výkladu slovesných tříd.

Ve třetí kapitole se věnujeme tomu, jak nahlíží na rozdělení a prezentaci sloves popisy češtiny pro úroveň A1, A2 SERR.

V čtvrté kapitole jde o tom, jak třídí slovesa akademické gramatiky češtiny.

V páté kapitole se píše, jak dělí verba na konjugační typy gramatiky češtiny pro cizince.

V šesté kapitole porovnáváme klasifikaci sloves v učebnicích. Nejdřív se zabýváme tím, jak učebnice rozdělují verba na třídy a vzory, pak se věnujeme problému pojmenování třídy, vzorovým slovesům a otázce takzvaných nepravidelných sloves.

Sedmá kapitola je o tom, jak se prezentuje konjugace sloves v učebnicích. Zabýváme se tím, jak zařazují učebnice výklad tříd, hledáme souvislosti mezi poučeními o konjugačních typech a komunikačními tématy. Na konci kapitoly se píše o přístupu učebnic k dubletám a varietám češtiny.

Osmá kapitola je věnována zpracování prezentace modálních sloves. Pojednání o modálních slovesech je vymezeno do samostatné kapitoly kvůli tomu, že tato verba netvoří konjugační typ. V učebnicích se modální slovesa vymezují do samostatné skupiny na základě sémantiky a shodné role ve větě: „*ve spojení s infinitivem plnovýznamového slovesa vyjadřují vztah mluvčího k ději*“ (Cvrček a kol., 2010, s.235). V kapitole jde o to, jaká modální slovesa se probírají v učebnicích, jak se prezentují, s jakými komunikačními tématy je spojen jejich výklad.

V závěru se shrnují poznatky získané při práci nad jednotlivými kapitolami.

2 K problematice analýzy učebnic

Učebnice je důležitým nástrojem výuky: přibližuje žákovi studovaný předmět, usnadňuje jeho pochopení, z vědeckých teorií a z praxe vybírá základní koncepty, se kterými by student měl být seznámen. V případě cizích jazyků učebnice často slouží jako průvodce všedním životem zemí příslušného jazyka. Jak je známo, učebnice spolu s jinými faktory (mateřština, věk a jiné) může ovlivnit vnímání cizího jazyka. Díky ní na nás jazyk působí jako jednoduchý a logický, nebo těžký, až nenaučitelný. Názor často záleží na selekci toho, co se bude v učebnici probírat, a na formě uspořádání a prezentaci učiva. Učebnice má také vliv na úspěchy žáka a jeho motivaci pokračovat ve studiu jazyka.

Učebnice pomáhá nejen studentům, ale i lektorům. Penny Ur ve své práci *A Course in Language Teaching: Practice of Theory* uvádí sedm výhod použití učebnic v jazykovém kurzu (Ur, 2009, s.184):

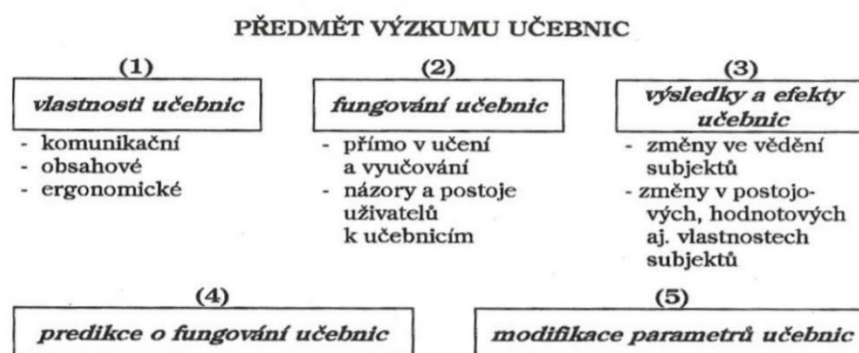
1. Rámec. Učebnice poskytuje jasnou strukturu, díky které jak lektor, tak student přesně vědí, co je už probráno a co se bude probírat dál.
2. Syllabus. V mnoha případech učebnice slouží jako plán kurzu.
3. Hotové texty a cvičení. Učebnice poskytuje texty a úlohy příslušné jazykové úrovni, a tím šetří lektorovi čas na přípravu.
4. Úspornost. Je to nejlevnější a nejspolehlivější způsob, jak studentovi poskytnout učební materiály.
5. Pohodlí. Učebnice je snadno použitelný balíček materiálů: kompaktní, přenosný, nezávislý na přístrojích a elektřině.
6. Příručka. Pro začínající učitele učebnice slouží jako vodítko.
7. Samostatnost. Student používající učebnici může samostatně probírat a opakovat témata, kontrolovat udělaná cvičení. Student bez učebnice je více závislý na učiteli.

Každá učebnice je založena na autorových zkušenostech s vyučováním češtiny jako cizího jazyka, reprezentuje autorův pohled na fungování jazyka, potřeby studentů, gramatický systém, nutnou slovní zásobu. Vzhledem k této skutečnosti žádná z učebnic nemůže být ohodnocena jako špatná, nebo vůbec nepoužitelná, neboť každá obsahuje něco přínosného: zajímavá cvičení, nestandardní přístupy k prezentaci vyučovací látky a tak dále. Dá se také poučit z nedostatků: to,

co se ukázalo jako nefunkční, a dokonce chybné, by se nemělo objevit v dalších vydáních učebnice nebo v jiných nových edukačních médiích.

Analýzou učebních materiálů se zabývá mnoho českých a zahraničních odborníků. Nastíníme koncepcce a přístupy klíčové pro naši práci.

Jednou z důležitějších publikací věnovaných tvorbě vyučovacích materiálů je kniha J.Průchy *Učebnice: teorie a analýza edukačního média*. Práce se zabývá různými aspekty výzkumu, tvorby a vyhodnocení učebních materiálu. V kapitole 4.2. Co se na učebnicích zkoumá Průcha vymezuje pět základních oblastí, které jsou uvedeny na obrázku 1.



(Obrázek 1. Předmět výzkumu učebnic. Průcha, 1998, s.43)

Průcha zdůrazňuje, že „*uvedené vlastnosti lze zjišťovat, popisovat, analyzovat, ale také interpretovat vzhledem k praktickým důsledkům (predikce o předpokládaném fungování učebnic) a konečně modifikovat (upravovat k žádoucím hodnotám)*“ (Průcha, 1998, s.44).

V naší práci se soustředíme na vybrané vlastnosti učebnic a trochu se dotkneme tématu jejich fungování, a proto musíme poskytnout detailnější informace k těmto parametrům.

Na výše uvedeném schématu se vlastnosti učebnic dělí na komunikační, obsahové, ergonomické. Podle Průchy komunikační parametry určují stupeň sdělitelnosti obsahu učebnice pro uživatele. Analyzují se tady verbální prostředky (jazykové a stylové charakteristiky textu) a neverbální (vizuální znázornění informace: schémata, grafy, fotografie a jiné). Druhou složkou komunikačních parametrů je rozsah (množství a dávkování) učiva. Přesycení množstvím poznatků encyklopedického charakteru vyvolává negativní postoj k učení (Průcha, 1998, s.44).

Obsahové vlastnosti odrážejí kvalitativní parametry učebnic. Jde o to, jakou povahu, strukturu, vztahy a tak dále mají vzdělávací obsahy začleněné do učebnic a co tvoří náplň těchto obsahů. Obsah učebnice výrazně determinuje to, čemu se žáci naučí (Průcha, 1998, s.45).

Ergonomické parametry se vymezují jako vlastnosti, které uzpůsobují edukační medium tak, aby se stalo vyhovujícím pracovním nástrojem pro žáky. Patří sem druh a velikost písma, využití barev, grafické symboly, grafické odlišení základních a méně důležitých částí učiva a jiné (Průcha, 1998, s.46).

Parametr fungování učebnic vyjadřuje stránku procesuální: jak didaktický prostředek funguje ve sféře své realizace, jak ho používají a hodnotí žáci a učitelé (Průcha, 1998, s.46).

Z článku J. Průchy *Učebnice: teorie, výzkum a potřeby praxe* se dozvíme, že analyzovat učebnicové prvky můžeme na základě třech kritérií (Průcha, 2006, s.19):

1) Důležitost učebního prvku, a to s rozlišením dvou druhů významnosti učiva:

- teoretická důležitost učebního prvku (*„jakou má obecně vzdělávací hodnotu*

a jak je nutný pro porozumění ostatní důležité látce“)

- praktická důležitost učebního prvku (*„z hlediska praktického je z učebné*

látky důležité to, co je třeba znát v praktickém životě“)

2) Pochopitelnost učebního prvku, to jest, určení toho, do jaké míry je obsahový

komponent přístupný pro porozumění žáků daného věku

3) Zajímavost učebního prvku, to jest, stupeň zájmu, který může v žácích vyvolávat určitý obsahový komponent učiva.

Pro naši analýzu bude důležitá koncepce lingvodidaktického pravidla. Budeme se řídit přístupem profesora M.Hrdličky, který v knize *Gramatika a výuka češtiny jako cizího jazyka* definuje lingvodidaktické pravidlo jako „lingvodidaktickou instrukci respektující relevantní charakteristiky adresáta, která popisuje systémovou (formální) stránku mluvnických jevů příslušného jazykového kódu i jejich řečové fungování v podmínkách společenské komunikace“ (Hrdlička, 2009, s.130).

Dále Hrdlička pojednává o specifických vlastnostech pravidla vycházejících z několika klíčových opozic:

- Preskriptivní / deskriptivní povaha
- Přístup onomaziologický/ přístup sémaziologický
- Přístup induktivní/ deduktivní

- Volba zprostředkujícího jazyka

Podle Hrdličky by optimální lingvodidaktické pravidlo mělo mít následující rysy (Hrdlička, 2009, s.133-134):

- komplexnost, to jest věnovat pozornost jak dimenzi jazykové, tak i řečové. Když je omezeno pouze na instrukci systémovou, je z komunikační perspektivy nedostačující.
- adresnost, to jest respektovat jazykovou úroveň, komunikační potřeby, věk a jiné relevantní rysy jinojazyčného mluvčího. Nemělo by být ani příliš náročné, ani zbytečně simplifikované.
- užitečnost, tj. musí studentovi napomáhat k získání adekvátní znalosti mluvnického systému cílového jazyka i jeho řečového užívání.
- výstižnost, tj. musí relativně úplně, správně, náležitě zachycovat relevantní parametry příslušného gramatického jevu.
- naučitelnost, tj. musí být srozumitelné, přiměřeně náročné, názorné (ilustrované a procvičované na reprezentativních příkladech).
- kompatibilitu, tj. logicky a koncepčně navazovat na předchozí mluvnické učivo a být optimálně zařazeno do posloupnosti výkladu gramatické látky (například je vhodné zařadit prezentaci imperativu až po probrání indikativu přítomného všech slovesných tříd).
- otevřenost, tj. mělo by vytvářet předpoklady pro případné pozdější doplňující a rozšiřující lingvodidaktické informace, neboť je mnohdy zapotřebí se k určitým gramatickým kategoriím opakovat a cyklicky vracet.
- systémovost, která se chápe jako prvek kontinuity projevující se jednotným charakterem výkladu (relativně stabilní náročnost výkladu, jednotný postup výkladu a procvičení mluvnické látky a jiné)

Vzhledem k výše uvedeným koncepcím charakteristiky učebnice nás budou zajímat následující kritéria:

- Cílová skupina
- Struktura učebnice (obsah): lexikální a gramatická témata
- Přítomnost/ absence doplňkových materiálů: audionahrávek, pracovních sešitů, gramatických tabulek, metodických doporučení, dodatečných cvičení, textů ke čtení a tak dále
- Grafické provedení
- Struktura jednotlivých lekcí
- Zprostředkující jazyk

- Přístup ke gramatice: implicitní/ explicitní
- Parcelace vybraného gramatického jevu (slovesné třídy)
- Charakter prezentace vybraného gramatického jevu: formulace pravidla, konjugační tabulky, poznámky k jednotlivým formám

V další kapitole se budeme zabývat zaprvé popisem vlastností učebnic, za druhé tím, jak jednotlivé učebnice prezentují konjugaci sloves. Při charakteristice budeme brát v úvahu klíčové body vymezené na konci této kapitoly.

3 Charakteristika vybraných učebnic češtiny pro cizince

V této kapitole se budeme zabývat analýzou zvolených učebnic podle kritérií, která byla vymezena v předchozí kapitole. V první podkapitole uvedeme rysy, na základě kterých byly učebnice vybrány, dále zmapujeme prezentaci sloves ve vybraných učebnicích, na konci shrneme zjištění z podkapitol. Při popisu budeme postupovat od nejpopulárnějších učebnic k méně známým.

Vzhledem k tomu, že nejvíc nás zajímá prezentace slovesných tříd, podrobně popíšeme nejen obecné vlastnosti učebnic, ale také výklad sloves v lekcích a dodatečných materiálech (přílohách, přehledu gramatiky a tak dále). Budeme se zabývat každou prezentací časování uvedenou v učebnici. Jednotlivé tvary v našem popisu jsou označeny tak, jak je charakterizuje učebnice (knižní, spisovné, hovorové, obecné). Pro pochopení, s jakými komunikačními a gramatickými tématy prezentace časování sloves sousedí, jsou do podkapitol zahrnuty speciální tabulky. V popisu každé učebnice bude také uvedena koncepce rozdělení sloves na třídy a vzory, kterou učebnice předkládá svým studentům.

Podrobnou charakteristiku učebnic a popis prezentace sloves budeme používat v dalších analytických kapitolách.

3.1 Kritéria výběru učebnic

Cílem naší práce je porovnání prezentace slovesných tříd v učebnicích češtiny pro cizince. Z velkého množství dostupných učebnic jsme vybrali čtyři na základě následujících kritérií:

1. Vlastní zkušenosti v praxi. Pro analýzu jsme zvolili učebnice, které jsme používali při výuce rusky mluvících studentů.
2. Aktuálnost učebnic. Analyzujeme učebnice vydané od roku 2007.
3. Cílová skupina – rusky mluvící studenti. Jako mediační jazyk by se v učebnici měla používat ruština, což znamená, že vysvětlení by mělo být aspoň z části v ruštině.
4. Úroveň. Analyzujeme učebnice pro začátečníky, kteří s češtinou začínají od nuly. Úroveň, na kterou učebnice slibuje studenta dovést, může být různá.
5. Rozmanitost. Vybrali jsme dvě učebnice, které mají několik jazykových mutací, a dvě určené vyloženě rusky mluvícím zájemcům. Učebnice *Praktický kurz češtiny* je vydána v Rusku, zatímco ostatní tři v České republice.

Vzhledem k výše uvedeným požadavkům se budeme zabývat analýzou těchto učebnic:

1. Komplet učebnic:
 - HOLÁ, Lída, Pavla BOŘILOVÁ. *Čeština expres 1: [úroveň] A1/1 : [ruská verze]*. 2., opr. vyd. Praha: Akropolis, 2011. ISBN 978-80-87481-24-0.
 - HOLÁ, Lída a Pavla BOŘILOVÁ. *Čeština expres 2: [úroveň] A1/2 : [ruská verze]*. Praha: Akropolis, 2011. ISBN 978-80-87481-28-8.
2. REMEDIOSOVÁ, Helena a Elga ČECHOVÁ. *Chcete mluvit česky?: Chotite govorit' po-češski? : komunikativnyj kurs sovremennogo češského jazyka na baze ruského jazyka: dlja načínajuščich i prodolžajuščich obučeníje : učebnik 1*. 3. vyd. Liberec: Harry Putz, 2007. ISBN 80-86727-11-4.
3. MROVĚCOVÁ, Ljuba. *Češskij jazyk dlja ruskogovorjaščich: Čeština pro rusky mluvící*. Brno: Computer Press, 2011-. ISBN 978-80-251-1992-1.
4. MARTYNENKO, Anastasia. *Praktický kurz češtiny*. Moskva: OOO "Chit-kniga", 2019. ISBN 978-5-6040822-3-2.

Dále v textu práce pro označení učebnic budeme používat jejich název.

3.2 HOLÁ, Lída a Pavla BOŘILOVÁ. *Čeština expres*

Série *Čeština expres* patří k nejpopulárnějším a nejpoužívanějším učebnicím. Je oblíbená jak mezi lektory, tak i mezi studenty díky jednoduchosti podání vyučovací látky, dobrému polygrafickému provedení, doplňujícím aktivitám a metodické podpoře na internetových stránkách. Učebnice je vydávána v šesti jazykových mutacích, mezi kterými je i ruština. Série *Čeština expres* zahrnuje čtyři části. Učebnice *Čeština expres 1 a 2* dovedou studenta na úroveň A1. Dále je možné pokračovat ve studiu s komplety *Čeština expres 3 a 4*, díky kterým student dosáhne úrovně A2.

Ve té podkapitole budeme analyzovat *Čeština expres 1 a 2*. Rozhodli jsme se pro analýzu dvou dílů za prvé z hlediska obsahové srovnatelnosti s jinými rozebíranými učebnicemi, za druhé kvůli tomu, že díly na sebe navazují, takže tvoří jeden celek.

Každý komplet se skládá ze dvou knih, z nichž je jedna psána česky a zahrnuje učebnici a pracovní sešit, druhá je psána v jazyce studenta a obsahuje seznam zkratk, vysvětlení k jednotlivým lekcím, soupis používaných gramatických termínů, tabulky skloňování, slovník, texty nahrávek, klíč. Součástí kompletu je rovněž audio CD. Učebnice nabízí metodickou

podporu pro učitele a doplňující aktivity pro samostatnou práci pro studenty na webu <https://www.czechstepbystep.cz/>. Kniha obsahující učebnici a pracovní sešit sčítá 96 stránek, příloha má 67 stránek. Kapitoly jsou relativně krátké (5-6 stránek), což umožňuje studujícímu lépe měřit svůj pokrok a motivuje k dalšímu studiu. Lekce v učebnici se skládá z pěti podkapitol dlouhých jednu stranu, podkapitola tvoří uzavřený celek a může sloužit jako téma vyučovací hodiny. Ke každé podkapitole patří příslušná strana s doplňujícími cvičeními v pracovním sešitě. Nedílnou součástí lekce jsou komiks, revize klíčových bodů z probrané látky a krátké cvičení na výslovnost. Podrobné vysvětlení gramatiky a je zařazeno do Přílohy, která často bývá u studentů zanedbávaná kvůli tomu, že tvoří samostatnou knihu. Někteří studující, kteří dostali učebnici od kamaráda či kolegy, vůbec neví o její existenci. Nicméně absence této důležité příručky často nebrání pokroku ve studiu.

Při prezentaci gramatiky je použit induktivní přístup, při kterém student musí zanalýzovat gramatické formy v úvodních dialogích (nebo jiných textech) a na základě toho vyplnit tabulku.

Gramatická pravidla jsou parcelována. Uvádí se varianty koncovek s poznámkami o spisovnosti/nespisovnosti. Každý gramatický jev je zařazen do komunikačního kontextu. Ve všech tabulkách kromě konjugací v přítomném čase se píše forma 1.osoby singuláru *préterita* a *futura*, díky čemuž se vytváří představa o tvoření minulého a budoucího času.

Nová gramatická látka je vždy zahrnuta do šedého bloku s názvem *Jazyk pod lupou*. V učebnici se aktivně používá barevné označení rodu: modrá pro maskulinum, červená pro femininum, zelená pro neutrum. Žlutě se zvýrazňují slova nebo části slov, kterým by student měl věnovat větší pozornost. V konjugačních tabulkách je žlutou barvou označena část koncovky, která je typická pro daný konjugační typ. Dole v každé tabulce je odkaz na stránky v Příloze, kde se pravidlo vysvětluje podrobněji (Obrázek 2).

Jazyk pod lupou: Verbum být. -Á konjugace. Doplňte.				
	BÝT	NEBÝT	DĚLAT	NEDĚLAT
já	_____	nejsem	dělám	nedělám
ty	_____	nejsi	_____	neděláš
on, ona, to	je	není (!)	dělá	nedělá
my	jsme	nejsme	děláme	neděláme
vy	_____	nejste	_____	neděláte
oni	jsou	nejsou	dělají	nedělají
Minulý čas:	(já) byl/byla jsem		(já) dělal/dělala jsem	
Budoucí čas:	(já) budu		(já) budu dělat	
POZOR: jsem [sem], jsi [sí], jsme [sme], jste [ste], jsou [sou] > Příloha, strana 10, bod 1.3 a 1.4 a strana 11, bod 1.5 a 1.6				

(Obrázek 2. Verbum *být*, -á konjugace. Holá, Bořilová, 2011, učebnice A1/1 (ruská verze), s.8)

Přístup k prezentaci českého jazyka, jeho zvláštností a obtížností zčásti vychází z předpokládaného prvního jazyka studenta. Při analýze jsme porovnávali anglickou a ruskou verzi. V samotné učebnici nejsou rozdíly, ale jinak je tomu v příloze. Struktura Přílohy je ve sledovaných jazykových mutacích (ruské a anglické) stejná, odlišnosti se objevují ve vysvětleních některých gramatických jevů, především pádů. Například v ruské verzi se při prezentaci akuzativu uvádějí pádové koncovky a slovesa, která se s ním pojí, zatímco se v anglické verzi se ještě pojednává o jeho významu a použití (Holá, Bořilová, 2011, příloha A1/1 (anglická verze), s.21), (Holá, Bořilová, 2011, příloha A1/1 (ruská verze), s.21). Rozdíly ve výkladu konjugace sloves zjištěny nebyly.

V učebnici jsou uvedeny informace k jazykové situaci v České republice. V Příloze na s. 4 se píše o existenci spisovné a obecné češtiny a vysvětluje se, proč se tyto variety liší. Autorky upozorňují studenty, že se v učebnici učí především spisovná čeština (SČ) a že prvky spadající do obecné češtiny budou označeny zkratkou OČ (Holá, Bořilová, 2011, příloha A1/1 (ruská verze) s. 4). Musíme ale zmínit, že v rozporu s tímto tvrzením není žádný jev v učebnici označen pomocí zkratk OČ a SČ. Poznámky k použití lexikálních jednotek nebo gramatických forem se objevují jenom v Příloze k učebnici a uvádí se v ruštině. Při analýze jsme objevili tyto charakteristiky jazykových jevů:

1. Obecná čeština, OČ. Do ruštiny tento pojem je přeložen několika způsoby: разговорный, общеразговорный, обиходно-разговорный (hovorový/ obecný, obecně hovorový, všedně hovorový – překlad autorky. Zde a dále při překládání se snažíme o překlad co nejbližší k ruskému výrazu.) (Holá, Bořilová, 2011, příloha A1/1 (ruská verze) s. 2, 5). Ve vysvětleních se používá jenom termín общеразговорный (Holá, Bořilová, 2011, příloha A1/1 (ruská verze) s. 17, 20, 21, 36). Ve slovníku se vyskytuje zkratka разг. Je zřejmé, že překlad termínu obecná čeština vyvolává potíže.
2. Spisovná čeština, SČ. (литературный чешский язык – překlad autorky). S tím výrazem se setkáme jenom jednou při charakteristice formy ses (Holá, Bořilová, 2011, příloha A1/1 (ruská verze), s. 36).
3. Письменный чешский язык (písemná čeština – překlad autorky) (Holá, Bořilová, 2011, příloha A1/1 (ruská verze), s. 22, 27, 36).
4. Книжный чешский язык (knižní čeština – překlad autorky) (Holá, Bořilová, 2011, příloha A1/1 (ruská verze), s. 22, 27). Charakteristiky письменный чешский язык a книжный чешский язык se většinou používají jako synonymická: „Формы, приведенные справа (piji и pijí), используются только в книжном или письменном чешском языке“ („Formy uvedené vpravo (piji a pijí) se používají v knižní nebo

písemné češtině“ – překlad autorky) (Holá, Bořilová, 2011, příloha A1/1 (ruská verze), s. 22, 27).

5. Устная форма литературного чешского языка (ústní forma spisovné češtiny – překlad autorky) (Holá, Bořilová, 2011, příloha A1/1 (ruská verze) s. 36). Předpokládáme, že tímto výrazem je označena hovorová čeština.
6. Региональное различие (regionální rozdíl – překlad autorky). Pomocí této poznámky se komentuje výslovnost výrazu *na shledanou* v Čechách a na Moravě (Holá, Bořilová, 2011, příloha A1/1 (ruská verze) s. 9).

Jak vidíme, poznámky nám reprezentují složitější obraz jazykové situace, než je popsáno na s. 4 v Příloze. Dále v textu práce budeme uvádět poznámku v ruštině tak, jak je napsána v učebnici, a v závorkách doplníme překlad do češtiny.

Souvislost prezentace sloves s komunikačními tématy a gramatickou látkou, která je spojena se slovesnými kategoriemi, můžeme znázornit pomocí tabulky 1.

Čeština expres 1

Lekce	Komunikační téma	Gramatická témata související se slovesem	Prezentované časování sloves v lekcích
1.	Dobrý den! X Ahoj!	Verbum <i>být</i> , -á konjugace	<i>Být, dělat</i>
2.	Orientace	-í konjugace	<i>Rozumět, mluvit, vědět, vidět, muset</i>
3.	V restauraci	-e konjugace	<i>Číst, pít</i>
4.	Moje rodina	-ovat konjugace	<i>Pracovat, studovat, jmenovat se</i>
5.	Kdy se sejdeme	Modální slovesa	<i>Chtít, moct, muset</i>
6.	Slavní Češi a Češky	Minulý čas. <i>Znát, vědět, umět</i>	

Čeština expres 2

8.	Plánujeme čas. Píšeme e-mail.	Budoucí čas.	
----	----------------------------------	--------------	--

10.	Cestujeme. Kdy přijedeš na návštěvu?	Slovesa pohybu.	
11.	Lidské tělo. U doktora. Můžete mi pomoci?		(objevuje se sloveso <i>smět</i> jako součást konstrukce <i>Nesmíte...</i> (bez konjugace))
13.	V hotelu. Služby	Opakování modálních sloves.	

Tabulka 1. Komunikační, gramatická témata a prezentace sloves v učebnicích Čestina expres 1, 2

Jak je vidět z tabulky, učebnice prezentuje slovesa postupně: jednotlivé lekce věnují pozornost jenom jednomu konjugacímu typu. Slovesa jsou v učebnici rozdělena do čtyř skupin:

- *-á* konjugace (*-at - dělat*)
- *-í* konjugace (*-ět, -et, -it - rozumět, vidět, muset*)
- *-e* konjugace (nepravidelná slovesa, většinou jsou zakončena na *-ít, -ýt, -ét, -íst, -ést, -ůst, -ást - číst, pít*)
- *-ovat* konjugace (*-ovat – pracovat*)

Třídy jsou pojmenovány podle typického rysu: samohlásky v koncovce osobních forem (*-á, -í, -e* konjugace) nebo podle zakončení infinitivu (*-ovat* konjugace). Slovesa *-e* konjugace se pokládají za nepravidelná a jsou v učebnici označena hvězdičkou (*). Výklad modálních sloves je zařazen do samostatné kapitoly. Také jako zvláštní téma se probírá použití sloves *znát, vědět, umět*.

V první lekci se probírají sloveso *být* a slovesa *-á* konjugace (*dělat*). Studenti musí doplnit do tabulky formy, se kterými se už setkali v dialozích na předchozí stráně (viz obrázek 2).

Sloveso *být* se uvádí s poznámkou o výslovnosti. V Příloze se nachází poučení o tom, že se české verbum *být* značně liší od ruského verba *быть*: sloveso *být* má všechny formy singuláru a plurálu (Holá, Bořilová, 2011, příloha A1/1 (ruská verze), s.10). Tabulka s konjugací *být* v Příloze je rozšířena o formy *jseš* a *nejseš*, které nesou poznámku „общеразговорный чешский язык“ (obecně hovorový, obecný jazyk). Také se píše, že sloveso *být* je nepravidelné.

Verbum *dělat* je reprezentantem skupiny pravidelných sloves. V příloze se uvádí forma 3.osoby plurálu *dělaj*, s poznámkou „общеразговорный чешский язык“ (obecně hovorový, obecný

jazyk). Kromě slovesa *dělat* se v lekci vyskytuje sloveso *mít/mám*, jehož konjugace je k dispozici v Příloze (Holá, Bořilová, 2011, příloha A1/1 (ruská verze), s.11). Žádná jiná slovesa – *á* konjugace se v lekci nejsou.

Tématem druhé lekce je konjugace sloves *-í* skupiny, kam patří slovesa na *-et*, *-ět*, *-it*. Výkladu gramatického učiva předchází poslechové cvičení, během kterého si studenti všimnou slovesa *mluvit* a *rozumět*. Verbum *rozumět* je vzorovým slovesem pro *-í* konjugaci. Pro 3.osobu plurálu se uvádějí dublety *rozumí/ rozumějí*. V Příloze je varianta *rozumějí* charakterizována jako typická pro „*книжный или письменный язык*“ (knižní nebo písemný jazyk), varianta *rozuměj* je označena jako „*общеразговорная*“ (obecně hovorová, obecná varianta) (Holá, Bořilová, 2011, příloha A1/1 (ruská verze), s.17). Do tabulky v učebnici student musí doplnit negativní formy (obrázek 3).

Jazyk pod lupou: -í konjugace

Doplňte negativní formy.

	ROZUMĚT	
já	rozumím	_____
ty	rozumíš	_____
on, ona, to	rozumí	_____
my	rozumíme	_____
vy	rozumíte	_____
oni	rozumí/rozumějí	_____

Minulý čas: (já) rozuměl/rozuměla jsem

Budoucí čas: (já) budu rozumět

čas:

>Příloha ČE1, strana 17, bod 2.5

(Obrázek 3. -í konjugace. Holá, Bořilová, 2011, učebnice A1/1 (ruská verze), s.17)

Dále studenti musí vyplnit tabulku se slovesy *mluvit*, *vědět*, *vidět*, *mušet*, která už znají z předchozích aktivit: verba *vědět*, *vidět*, *mušet* se vyskytují v úvodním dialogu na s.15, verbum *mluvit* je v poslechovém cvičení na začátku podkapitoly. V Příloze v poznámkách k *-í* konjugaci se uvádí slovesa, která patří k tomuto konjugačnímu typu, ale mohou být obtížná kvůli pro tuto skupinu netypickému zakončení infinitivu. Jsou to verba *jíst*, *spát*, *stát*. Kromě infinitivu je ve vysvětlení i forma 1.osoby singuláru, která ukazuje, jak se mění kmen těchto sloves při časování v přítomném čase (Holá, Bořilová, 2011, příloha A1/1 (ruská verze), s.17).

Třetí lekce je věnována časování sloves takzvané nepravidelné skupiny. Konjugaci reprezentují verba *číst* a *pít*, se kterými se student setkal v dialogu na s.24. Stejně jako v předchozí kapitole

seznámení s novým typem časování začíná doplněním negativních forem. U slovesa *pít* v 1.osobě singuláru a ve 3.osobě plurálu se prezentují varianty: *piju/ piji, pijou/ pijí* (obrázek 4).

Jazyk pod lupou: -E* konjugace (* = nepravidelné sloveso)

V dialogu v restauraci na straně 24 vidíte: Martin a Hana **čtou** jídelní lístek. Já **nepiju** pivo. Doplňte negativní formy.

	ČÍST*		PÍT*
já	čtu		piju/piji
ty	čteš		piješ
on, ona, to	čte		pije
my	čteme		pijeme
vy	čtete		pijete
oni	čtou		pijou/pijí
Minulý čas:	(já) četl/četla jsem		pil/pila jsem
Budoucí čas:	(já) budu číst		budu pít

>Příloha, strana 22, bod 3.7

(Obrázek 4. -E konjugace. Holá, Bořilová, 2011, učebnice A1/1 (ruská verze), s.25)

Z Přílohy se dozvíme, že formy *piji* a *pijí* se používají v „*книжном или письменном языке*“ (v knižní nebo písemné češtině) (Holá, Bořilová, 2011, příloha A1/1 (ruská verze), s.22). Vzhledem k tomu, že u většiny sloves v tomto konjugačním typu se infinitiv a osobní formy přítomného času značně liší, v gramatickém poučení v Příloze se doporučuje zapamatovat si infinitiv a 1.osobu singuláru. Autorky se snaží pomoci studentům s identifikací sloves -e konjugace a upozorňují, že slovesa toho typu často mají v infinitivu zakončení na *-ít, -ýt, -ét, -íst, -ést, -ůst, -ást* (Holá, Bořilová, 2011, příloha A1/1 (ruská verze), s.22).

V čtvrté lekci se probírá -ovat konjugace. Výklad nového konjugačního typu začíná poslechem. Student si musí všimnout forem sloves *jmenovat se, pracovat, studovat*. Časování sloves na -ovat se vysvětluje pomocí slovesa *pracovat*. V 1. osobě singuláru a ve 3. osobě plurálu jsou uvedeny varianty: *pracuju/ pracuji, pracujou/ pracují*. Ve výkladu k -ovat konjugaci v Příloze se píše, že formy *pracuji, pracují* se používají v „*книжном или письменном языке*“ (v knižní nebo písemné češtině). Tamtéž se zmiňuje, že k tomuto typu patří internacionální slovesa původem z latiny nebo řečtiny (Holá, Bořilová, 2011, příloha A1/1 (ruská verze), s.27). Práci se slovesy -ovat konjugace student začíná doplněním negativních forem verba *pracovat*. Pak následuje cvičení, ve kterém musí vyčasovat slovesa *studovat* a *jmenovat se* (obrázek 5).

Jazyk pod lupou: „-OVAT“ model konjugace

Doplňte negativní formy.

já	PRACOVAT	_____
ty	pracuju/pracuji	_____
on, ona, to	pracuješ	_____
my	pracuje	_____
vy	pracujeme	_____
oni	pracujete	_____
	pracujou/pracují	_____

Minulý čas: (já) **pracoval/pracovala** jsem
 Budoucí čas: (já) **budu** pracovat

> Příloha ČE1, strana 27, bod 4.6

2. Doplňte konjugaci.

	STUDOVAT	JMENOvat SE
já		
ty		
on		
my		
vy		
oni		

(Obrázek 5. -Ovat konjugace. Holá, Bořilová, 2011, učebnice A1/1 (ruská verze), s.33)

V páté lekci se učí modální slovesa. Úvodem do výkladu modálních sloves je nejdřív dialog a pak cvičení № 5 na s. 40, ve kterém student musí doplnit do frází z dialogu příslušná slovesa (obrázek 6).

5. Doplňte podle textu fráze, typické pro tuto situaci.

- | | |
|-------------------------------|---------------------------------|
| 1. _____ jít na tenis ? | 3. _____ se sejdeme? |
| 2. _____ čas, _____ pracovat. | 4. _____ se ti to? – Ano, _____ |

(Obrázek 6. Cvičení 5. Holá, Bořilová, 2011, učebnice A1/1 (ruská verze), s.40)

Následuje stručná tabulka *Jazyk pod lupou* se třemi modálními slovesy: *chtít*, *mocht*, *muset*. Kromě infinitivu je uvedena forma 1.osoby singuláru (obrázek 7).

Jazyk pod lupou: Modální verba

V textu vidíte: **Nechceš** jít na tenis? Dneska **nemůžu**. Nemám čas, **musím** pracovat.

chtít*, chci mocht*, můžu muset, musím	pracovat, studovat, jít* do školy, jít* na tenis...
---	--

> Příloha, strana 31, bod 5.5

(Obrázek 7. Modální verba. Holá, Bořilová, 2011, učebnice A1/1 (ruská verze), s.40)

Podrobněji se modální slovesa vysvětlují v příslušné podkapitole v Příloze. Nejdřív se podotýká, že modální slovesa se nepoužívají samostatně, jejich hlavní úkol je modifikace významu plnovýznamového verba. Toto verbum po modálních slovesech musí být v infinitivu. Po slovese *chtít* může následovat přímý předmět. Ve výkladu se zdůrazňují odlišnosti českých a ruských modálních sloves: za prvé, na rozdíl od ruštiny v češtině modální slovesa nemají vidové páry, za druhé, význam slovesa *muset* je v ruštině vyjádřen pomocí různých konstrukcí (Holá, Bořilová, 2011, příloha A1/1 (ruská verze), s.31).

Konjugaci modálních sloves je věnována tabulka ve cvičení № 6 na s.40. V tabulce jsou uvedeny jenom formy 1.osoby singuláru a 3.osoby plurálu, předpokládá se, že by student měl ostatní formy dopsat sám (obrázek 8).

6. Doplňte konjugaci.

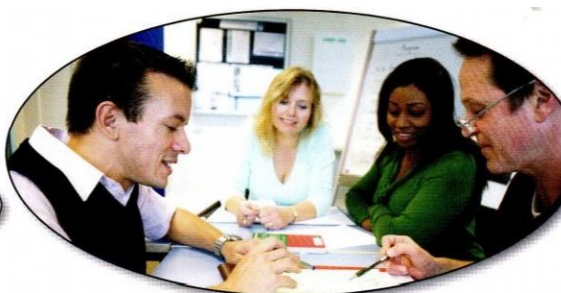
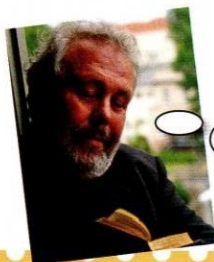
	CHTÍT*	MOCT*	MUSET
<i>já</i>	chci (!)	můžu	musím
<i>ty</i>	chceš		
<i>on, ona, to</i>			
<i>my</i>			
<i>vy</i>			
<i>oni</i>	chtějí (!)	můžou	musí

(Obrázek 8. Konjugace *chtít, moct, muset*. Holá, Bořilová, 2011, učebnice A1/1 (ruská verze), s.40)

V podkapitole C šesté lekce se probírají slovesa *znát, vědět, umět*. Ta slovesa jsou sjednocena do jednoho tématu na základě shod ve významu. Podkapitola začíná kvízem, ve kterém si studenti musí všimnout forem verb *znát, vědět, umět* (obrázek 9).

1. Čtete. Odpovězte na otázky v kvízu.

Leszek Konczalowski je z Polska. Bydlí v České republice a umí už docela dobře česky. Zná českou kulturu a historii. Připravil krátký kvíz pro kamarády z jazykové školy.



Znáte českou kulturu a historii?

1. Víte, kdo byl Tomáš Garrigue Masaryk?

- a) Byl to prezident.
- b) Byl to skladatel.
- c) Byl to herec.

3. Víte, kde žije spisovatel Milan Kundera?

- a) V České republice.
- b) Ve Francii.
- c) V USA.

5. Slavný král, který v Praze založil univerzitu a most, byl

- a) Karel I. (čti: první)
- b) Karel III. (čti: třetí)
- c) Karel IV. (čti: čtvrtý)

2. Víte, kdy umřel náboženský reformátor Jan Hus?

- a) V roce 1615.
- b) V roce 1915.
- c) V roce 1415.

4. Víte, jak se jmenuje česká hymna?

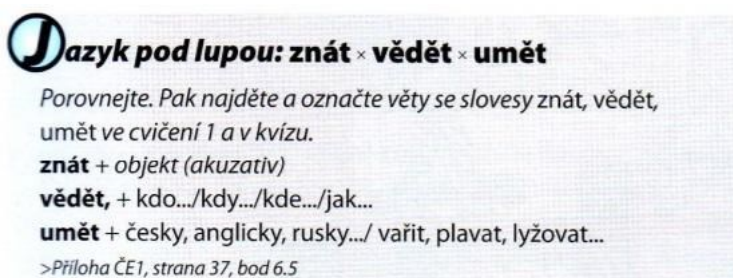
- a) Kde je můj dům?
- b) Kde domov můj?
- c) Kde jsem doma?

6. Víte, jak se jmenuje slavný román Boženy Němcové?

- a) Dědeček.
- b) Maminka.
- c) Babička.

(Obrázek 9. Kvíz. Holá, Bořilová, 2011, učebnice A1/1 (ruská verze), s.50)

Rozdíly v použití se krátce vysvětlují v tabulce *Jazyk pod lupou* (obrázek 10).



(Obrázek 10. Verba *znát*, *vědět*, *umět*. Holá, Bořilová, 2011, učebnice A1/1 (ruská verze), s.50)

Detailnější výklad tohoto gramatického tématu je v Příloze na s.37. Student se zde dozví, že po slovesu *znát* následuje přímý předmět, zatímco po slovesu *vědět* je vedlejší věta, nebo zájmeno. Po slovesu *umět* se používají verba v infinitivu, nebo adverbia. Na rozdíl od ruského verba *уметь* české verbum *umět* nemá vidový protějšek (Holá, Bořilová, 2011, příloha A1/1 (ruská verze), s.37).

V analýze musíme zmínit sloveso *smět*, které je zařazeno do druhého dílu učebnice. Poprvé se sloveso *smět* objevuje v 11.lekci, jejímž tématem je komunikace s lékařem (Holá, Bořilová, 2011, učebnice A1/2(ruská verze), s.32). Avšak v této lekci verbum *smět* je jenom lexikální jednotka. O tom, že sloveso *smět* patří k modálním, se student dozví ve 13. lekci, ve které se opakují všechna dříve probraná modální slovesa. V podkapitole 13.3 v Příloze se uvádí seznam modálních sloves. Nově se tady objevuje poznámka o tom, že verbum *mít* má také modální význam (Holá, Bořilová, 2011, učebnice A1/2 (ruská verze), s.31).

3.3 REMEDIOSOVÁ, Helena a Elga ČECHOVÁ. *Chcete mluvit česky?*

Chcete mluvit česky je u lektorů jednou z nejpopulárnějších učebnic češtiny pro cizince. Je k dispozici v deseti jazykových verzích, mezi kterými je i ruská. V naší práci budeme analyzovat vydání z roku 2007, které se liší od předchozích jak z hlediska přehlednosti (je barevnější, má fotografie a trochu jiné grafické uspořádání než například vydání z roku 1999), tak i z hlediska obsahu (například podrobnější výklad jednotlivých slovesných tříd než ve vydání z roku 1999). Rozdíly mezi jednotlivými jazykovými mutacemi spočívají jenom v překladu zadání a metodických pokynu do výchozího jazyka a minimálních úpravách některých textů (například v textu o rodině z druhé lekce se protagonista v ruské verzi jmenuje Smirnov, v anglické verzi Smith) (Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.54). Gramatika se vysvětluje v jazyce příslušné jazykové mutace.

Jak se píše v předmluvě, cílem učebnice je rozvoj komunikačních dovedností, které by studentovi měly umožnit bezproblémovou komunikaci v běžném životě. Učebnice čítá 414 stránek a obsahuje 15 lekcí, každá z nich se skládá ze slovníčku, výkladu gramatiky, krátkých dialogů, dvou textů a gramatických cvičení. Součástí učebnice je česko-ruský slovník, přehled gramatiky, klíč ke cvičením, seznam zdvořilostních frází a veřejných nápisů, rejstřík gramatických jevů. Učebnice může být doplněná CD nahrávkami a pracovním sešitem. Na webu <http://courseczech.com/> jsou také k dispozici doplňková cvičení a metodické pokyny pro lektory.

Při prezentaci učební látky autorky používají jak termíny latinského původu (například singulár, dativ), tak i českého (například osobní zájmena, sloveso). Lekce jsou rozsáhlé, některé obsahují více než dvacet stránek, ovšem díky tomu, že gramatické výklady jsou proloženy cvičeními, se každá lekce jednoduše člení na bloky. Stránky s gramatikou jsou nahoře označeny zkratkou GR, stránky se cvičeními – CV.

Při výkladu gramatiky autorky používají barvy, aby si studenti všimli nejdůležitějších částí pravidel. Například tabulka s konjugací sloves *-at(-át) /-ám* je světle zelená, koncovky jsou odděleny od kmene pomocí pomlčky, psány tučnými písmeny a zvýrazněny tmavě zelenou barvou. Stejný systém barevných označení se používá při prezentaci jiných konjugačních typů (obrázek 11).

я	odpočív-ám	poslouch-ám	div-ám se
ты	odpočív-áš	poslouch-áš	div-áš se
он, она, оно	odpočív-á	poslouch-á	div-á se
мы	odpočív-áme	poslouch-áme	div-áme se
вы, Вы	odpočív-áte	poslouch-áte	div-áte se
они	odpočív-ají	poslouch-ají	div-ají se

(Obrázek 11. Konjugační tabulka verb *odpočívát, poslouchat, dívat se*. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.45)

Učebnice obsahuje krátkou zmínku o jazykové situaci v České republice: „В чешском языке, в отличие от русского языка, очень ярко проявляется грамматическое и лексическое различие между литературным и разговорным языком“ („V češtině se na rozdíl od ruštiny výrazně projevuje gramatická a lexikální odlišnost mezi spisovnou a obecnou češtinou“ – překlad autorky). (Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s. 13). Výraz „разговорный язык“ lze přeložit jako obecná čeština, nebo jako hovorová čeština. Vzhledem ke kontextu předpokládáme, že v uvedeném citátu jde o obecnou češtinu. Některé formy jsou v učebnici označeny zkratkou разг. (разговорный язык). Tato poznámka může být jak u forem obecně českých (například, seš/ nejseš), tak i u forem hovorových (například, u koncovek -uju, -ujou)

(Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s. 25, 46). Kvůli této dvojznačnosti dále v práci u všech jevů, které v učebnici nesou poznámku *разг.*, budeme uvádět tuto poznámku. Na s. 65 autorky sblíží spisovnou češtinu s psanou češtinou: „*Мыji se, piji, hraji, myjí se, pijí, hrají – литературные формы, в устной речи используются редко*“ („*Мыji se, piji, hraji, myjí se, pijí, hrají – spisovné formy, v mluvené řeči se používají málo*“ – překlad autorky) (Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s. 65).

Jaká komunikační a gramatická témata sousedí s prezentací sloves, je popsáno v tabulce 2.

Lekce	Komunikační téma	Gramatická témata související se slovesem	Prezentované časování sloves v lekcích
1	Pozdravy. Základní zdvořilostní fráze		<i>být</i>
2	Moje rodina. Máte čas? Co mám rád?		Konjugace -ám Konjugace -uju <i>mám</i> <i>studuju</i> <i>odpočívám</i> <i>nakupuju</i> <i>poslouchám</i> <i>pracuju</i> <i>dívám se</i> <i>vysvětluju</i>
3	Kolik je hodin? Program/ plán na den	Infinitiv. Přehled konjugace.	Konjugace -ím Konjugace -u <i>mluvím</i> <i>jedu</i> <i>rozumím</i> <i>jdu</i> <i>vidím</i> <i>čtu</i> <i>bydlím</i> <i>píšu</i> <i>prohlížím si</i>

4	Dny v týdnu. Kam půjdeme? Odkud jste?	Slovesný vid. Slovesa <i>jít, jet</i> ve futuro. Modální slovesa.	<i>muset</i> <i>chtít</i> <i>smět</i>	<i>mocht</i> <i>umět</i> <i>mít</i>
5	Praha. Město. Ptáme se na cestu.	Futurum perfektivních sloves. Slovesa <i>znát</i> a <i>vědět/ dozvědět se</i>	<i>vědět</i> <i>dozvědět se</i>	
6	Na návštěvě. Volný čas. Co budeme dělat?	Futurum slovesa <i>být</i> . Futurum imperfektivních sloves		
7	Co jsem dělal včera? Kolik je mi let?	Minulý čas		
9	Jídlo. Restaurace. Co mám rád? Co bych dělal?	Kondicionál.		
10	Čas a datum. Roční období. Jaké je počasí?	Slovesa pohybu.		
11	Pošta. Dopis, pohlednice, telefon. Počítač.	Imperativ		

Tabulka 2. Komunikační, gramatická témata a prezentace sloves v učebnici *Chcete mluvit česky*.

Pro pochopení klasifikace sloves je důležitá tabulka z přehledu gramatiky, kde jsou shrnuty všechny probrané konjugační typy (obrázek 12).

	Инфинитив (вид)	Настоящее время		Будущее время	Прошедшее время	Условное наклонение	Повелительное наклонение
1.	DĚLAT (несов.)	dělám	-ám, -áš, -á	budu dělat	dělal(a) jsem	dělal(a) bych	dělejte! dělejte!
	UDĚLAT (сов.)	X	-áme, -áte, -ají	udělám	udělal(a) jsem	udělal(a) bych	udělejte! udělejte!
2.	MLUVIT (несов.)	mluvím	-ím, -íš, -i	budu mluvit	mluvil(a) jsem	mluvil(a) bych	mluvte! mluvte!
	ROZUMĚT (несов.)	rozumím	-íme, -íte, -ij/-ějí	budu rozumět	rozuměl(a) jsem	rozuměl(a) bych	rozumějte! rozumějte!
	KOUPIT (сов.)	X		koupím	koupil(a) jsem	koupil(a) bych	kup! kupte!
3.	NAKUPOVAT (несов.)	nakupuju	-uju (uji), -uješ, -uje -ujeme, -ujete, -ujou (uji)	budu nakupovat	nakupoval(a) jsem	nakupoval(a) bych	nakupujte! nakupujte!
Неправильные глаголы	ČÍST (несов.)	čtu	-u, -eš, -e -eme, -ete, -ou	budu číst	četl(a) jsem	četl(a) bych	čtejte! čtejte!
	PŘEČÍST (сов.)	X		přečtu	přečetl(a) jsem	přečetl(a) bych	přečtejte! přečtejte!
	PSÁT (несов.)	pišu		budu psát	psal(a) jsem	psal(a) bych	pište! pište!
	NAPSAT (сов.)	x		napišu	napsal(a) jsem	napsal(a) bych	napište! napište!
	JET (несов.)	jedu		! pojedu	jel(a) jsem	jel(a) bych	jedte! jedte!
	PŘIJET (сов.)	X		přijedu	přijel(a) jsem	přijel(a) bych	přijedte! přijedte!
	JÍT (несов.)	jdu		! půjdu	šel jsem, šla jsem	šel, šla bych	jděte! jděte!
	PŘIJÍT (сов.)	X		přijdu	přišel, přišla jsem	přišel, přišla bych	přijďte! přijďte!

(Obrázek 12. Shrnutí konjugčních typů. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.368)

Na základě toho, jak jsou prezentována slovesa v jednotlivých lekcích, a také na základě tabulky z přehledu gramatiky můžeme udělat závěr o koncepci slovesných tříd v učebnici.

Slovesa se rozřazují na základě infinitivu a koncovek 1. osoby singuláru indikativu přítomného času.

V souvislosti s těmito znaky se vyčleňují čtyři skupiny sloves (vymezené typy se číslovají pomocí římských číslic):

- I. -at (-át)/-ám (*mám, dělám*)
- II. -ovat/-uju, -uji (*nakupuju/i*)
- III. -it, -ět, -et/-ím (*mluvím, rozumím, bydlím*)
- IV. nepravidelná slovesa/-u (*čtu, jdu*)

Do poslední skupiny spadají všechna slovesa s koncovkou -u za výjimkou typu na -ovat. Mnohá slovesa z této skupiny mají změny v kmenu při časování. Autorky počítaly s těmi potížemi a zařadily do učebnice speciální tabulku s některými nepravidelnými verby (obrázek 13). Ke každému slovesu v tabulce se uvádí překlad do ruštiny, informace o vidu a také formy 1.osoby singuláru a 3.osoby plurálu přítomného času, 2.osoby singuláru imperativu, příčestí minulého. Celkem tabulka obsahuje 56 verb. Můžeme předpokládat, že hlavním cílem tabulky je předvést

jednotlivé formy, protože tvary některých sloves (například, *lži, leju* a další) jsou v reálné komunikaci málo upotřebitelné.

ТАБЛИЦА ГЛАГОЛОВ, ПРЕДСТАВЛЯЮЩИХ ТРУДНОСТИ						
ИНФИНИТИВ	ВИД	НАСТОЯЩЕЕ ВРЕМЯ		ПОВЕЛИТЕЛЬНОЕ НАКЛОНЕНИЕ 2 лица ед.ч.	ПРОШЕДШЕЕ ВРЕМЯ 3 лица ед.ч.	ПЕРЕВОД
		1 лицо ед.ч.	3 лицо мн.ч.			
bát se	impf.	bojím se	bojí se	boj se!	bál se	бояться
brát	impf.	beru	berou	ber!	bral	брать
být	impf.	jsem	jsou	bud!	byl	быть
česat se	impf.	češu se	češou se	češ se!	česal se	причесываться
číst	impf.	čtu	čtou	čti!	četl	читать
dostat	pf.	dostanu	dostanou	dostaň!	dostal	получить
hrát	impf.	hraju (hrají)	hrajou (hrají)	hraj!	hrál	играть
chtít	impf.	chci	chtějí	chtěj!	chtěl	хотеть
jet	impf.	jedu	jedou	jed!	jel	ехать
jíst	impf.	jím	jedí	jez!	jedl	кушать
ít	impf.	jdu	jdou	jdí!	šel, šla	идти
kašlat	impf.	kašlu	kašlou	kašli!	kašlal	кашлять
klást	impf.	kladu	kladou	klad!	kladl	класть
lhat	impf.	lžu	lžou	lži!	lhal	лгать
lít	impf.	leju	lejou	lej!	lil	лить
mít	impf.	mám	mají	měj!	měl	иметь
mýt	impf.	myju (myjí)	myjou (myjí)	myj!	myl	мыть
mocht	impf.	můžu (mohu)	můžou (mohou)	(po)moz!	mohl	мочь
najíst se	pf.	najím se	najedí se	najež se!	najedl se	наестся
najít	pf.	najdu	najdou	najdi!	našel	найти
nalézt	pf.	naleznu	naleznou	nalezni!	nalezl	обнаружить
nést	impf.	nesu	nesou	nes!	nesl	нести
obléknout se	pf.	obléknu se	obléknou se	oblékni se!	oblékl se	одеться

(Оbrázek 13. Tabulka nejobtížnějších sloves. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), část tabulky na s.369)

Společnými rysy prezentace všech konjugačních typu je to, že se za prvé při výkladu konjugace ve třetí lekci nezmiňuje infinitiv, za druhé se v tabulkách konjugace některých sloves uvádí slovní spojení s tímto slovesem (obrázek 14).

III. MLUVÍM (я говорю, разговариваю)			
mluvím česky	mluvíme česky	я говорю по-чешски	мы говорим по-чешски
mluvíš česky	mluvíte česky	ты говоришь по-чешски	вы, Вы говорите ...
mluví česky	mluví česky	он, она (оно) говорит по-чешски	они говорят по-чешски

(Obrázek 14. Konjugace verba *mluvit*. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.62)

V první lekci učebnice seznamuje studenty se slovesem *být*. Kromě spisovných forem se uvádí i forma *seš* s poznámkou *пазз*. (obrázek 15).

БЫТЬ (BÝT)			
я есть / существую / являюсь	jsem	jsme	мы есть / существуем / являемся
ты есть / существуешь / являешься	jsi (разг. seš)	jste	вы, Вы есть / существуете / являетесь
он, она, оно есть / существует / является	je	jsou	они есть / существуют / являются

(Образек 15. Konjugace verba *být*. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.25)

Na další straně se prezentují záporné formy slovesa *být*. Do tabulky je zahrnuta forma *nejseš* (s poznámkou *разг.*). Je podotknuto, že forma *není* je jediná nepravidelná v porovnání s ostatními negativními tvary (образек 16).

ОТРИЦАНИЕ (NEGACE)			
nejsem	nejste	я не есть / не являюсь	мы не есть / не являемся
nejsi (nejseš)	nejste	ты не есть / не являешься	вы, Вы не есть / не являетесь
<u>není</u>	nejsou	он, она, оно не есть / не является	они не есть / не являются

(není – единственная нерегулярная форма отрицания глагола в чешском языке)

(Образек 16. Negace verba *být*. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.26)

V druhé lekci se probírají dva typy konjugace: *-ám* a *-uju*. Jak již bylo zmíněno výše, slovesa se prezentují bez infinitivů. Výklad konjugace sloves je rozdělen na dvě části. První část je věnována *-ám* konjugaci. Nejdřív se vysvětluje časování verba *mít* (uvádějí se i negativní formy), pak následuje krátké poslechové cvičení, které obsahuje formy slovesa *mít*. Dále se prezentují jiná slovesa *-ám* konjugace: *odpočívám*, *poslouchám*, *dívám se* (образек 17).

I. MÁM (Я имею, у меня есть)

mám volno	máme volno	у меня есть свободное время	у нас есть
máš volno	máte volno	у тебя есть свободное время	у вас, у Вас
má volno	mají volno	у него есть свободное время	у них есть

nemám čas	nemáme čas	у меня нет свободного времени	у нас
nemáš čas	nemáte čas	у тебя нет свободного времени	у вас, у Вас
nemá čas	nemají čas	у него, нее нет свободного врем.	у них

2 место в предложении

Mám	se	dobře.	Возвратное местоимение „se“ не изменяется. В предложении оно всегда стоит на втором месте (в настоящем времени).
Jak	se	máš?	
Tomáš	se	má dobře.	

● Máte teď čas?
○ Nemám. Čas mám odpoledne.

● Máte velký byt?
○ Ne, máme malý byt.

● У Вас сейчас есть свободное время?
○ Нет. У меня есть время после обеда.

● У Вас большая квартира?
○ Нет, у нас маленькая квартира.

я	odpočív-ám	poslouch-ám	dív-ám se
ты	odpočív-áš	poslouch-áš	dív-áš se
он, она, оно	odpočív-á	poslouch-á	dív-á se
мы	odpočív-áme	poslouch-áme	dív-áme se
вы, Вы	odpočív-áte	poslouch-áte	dív-áte se
они	odpočív-ají	poslouch-ají	dív-ají se

(Obrázek 17. -Ám konjugace. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.45)

Ve druhé části gramatické podkapitoly se vykládá *-uju* konjugace. Časování se vysvětluje pomocí slovesa *studovat*. V tabulce jsou v závorkách uvedeny varianty koncovek pro 1. osobu singuláru a 3. osobu plurálu: *studuju /uji*, *studujou /ují* (obrázek 18).

II. STUDUJU (я учусь)

studuju (-uji)* dobře	studujeme dobře	я учусь хорошо	мы учимся хорошо
studuješ dobře	studujete dobře	ты учишься хорошо	вы, Вы учитесь хорошо
studuje dobře	studujou (-ují)* dobře	они учатся хорошо	он, она учатся хорошо

(Obrázek 18. Konjugace verba *studovat*. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.45)

V poznámkách ke konjugaci se píše, že koncovky *-uji*, *-ují* jsou „литературные“ (spisovné), zatímco koncovky *-uju*, *-jou* jsou „разговорные“ (obecné/ hovorové) (Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.46). Dále se vykládá tvoření negativních forem pro sloveso *studovat*, a pak následují příklady časování dalších sloves z této konjugační skupiny: *nakupuju*, *pracuju*, *vysvětluju*.

Výklad konjugačních typů *-ám* a *-uju* končí shrnutím nových koncovek a poslechovým cvičením (obrázek 19).

я ты он, она, оно мы вы, Вы они	nakup- uju nakup- uješ nakup- uje nakup- ujeme nakup- ujete nakup- ujou	prac- uju prac- uješ prac- uje prac- ujeme prac- ujete prac- ujou	vysvětl- uju vysvětl- uješ vysvětl- uje vysvětl- ujeme vysvětl- ujete vysvětl- ujou
-ám -áme -áš -áte -á -ají	-uju (-uji) -uješ -uje	-ujeme -ujete -ujou (-ují)	* Окончания „-uji“, „-ují“ – литературные, „-uju“, „-ujou“ – разговорные.

● Jak se jmenuje ta dívka?
○ Jmenuje se Jana.

● Как зовут эту девушку?
○ Ее зовут Яна.

● Máš volno?
○ Bohužel nemám.

● У тебя есть время? (Ты свободен?)
○ К сожалению, нет.

(Obrázek 19. Shrnutí konjugačních typů -ám, -uju/-uji. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.46)

Ve třetí lekci se vysvětluje časování sloves konjugačních typů *-ím* a *-u*. Typ *-ím* reprezentují slovesa *mluvit* a *rozumět*. U verba *rozumět* v 3.osobě plurálu se uvádějí varianty koncovek: *rozumějí/-í*. Po tabulkách s časováním těchto verb následuje poznámka, že některá slovesa mají ve 3.osobě plurálu variantu *-ejí/-ějí* (Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.62). Pak je uvedena konjugace sloves *vidím*, *bydlím*, *prohlížím si*, která také patří k *-ím* typu (obrázek 20).

я ты он, она, оно мы вы, Вы они	vid- ím vid- íš vid- í vid- íme vid- íte vid- í	bydl- ím bydl- íš bydl- í bydl- íme bydl- íte bydl- í/-ejí	prohlíž- ím si prohlíž- íš si prohlíž- í si prohlíž- íme si prohlíž- íte si prohlíž- ejí/-í si
--	--	---	---

(Obrázek 20. Konjugace verb *vidět*, *bydlet*, *prohlížet si*. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.63)

Jak vidíme, není zde jednotný přístup k prezentaci variant koncovek ve 3.osobě plurálu: u sloves *rozumět* a *prohlížet si* se nejdřív píše koncovka *-ějí/-ejí*, zatímco u verba *bydlet* první variantou je *-í*.

O slovesech *-u* konjugace se říká, že jsou nepravidelná. Jako zástupci této skupiny se uvádějí slovesa *jedu*, *jdu*, *čtu*, *píšu*. Nejdřív se v horní části stránky prezentuje časování slovesa *jet* (pozitivní a negativní formy). Uprostřed jsou zařazeny obrázky, které ilustrují rozdíl mezi slovesy *jít* a *jet*. V dolní části se nachází tabulka s konjugací verb *jít*, *číst*, *psát*. V této tabulce se poprvé v učebnici objevuje infinitiv jako součást výkladu konjugace (obrázek 21).

	JÍT (идти)	ČÍST (читать)	PSÁT (писать)
Я	jd-u	čt-u	píš-u
Ты	jd-eš	čt-eš	píš-eš
Он, она, оно	jd-e	čt-e	píš-e
Мы	jd-eme	čt-eme	píš-eme
Вы, Вы	jd-ete	čt-ete	píš-ete
Они	jd-ou	čt-ou	píš-ou

(Obrázek 21. Konjugace verb *jít, číst, psát*. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.64)

Ve třetí lekci se také nachází přehled všech doposud probraných typů konjugace (obrázek 22).

ОБЗОР СПРЯЖЕНИЙ		
Ед. ч.	Мн. ч.	ИНФИНИТИВ
-ám -áš -á	-áme -áte -ají	-АТ -АТ
-uju (-uji) -uješ -uje	-ujeme -ujete -ujou (-uji)	-ОВАТ
-ím -íš -í	-íme -íte -í, -еjí	-ЕТ -ЕТ -ИТ
-u -eš -e	-eme -ete -ou	

prodávat, dělat, oblékat (se),
odpočívát, obědvat, snídat, vstávat ...
ptát se, znát ... + mít* (нерегулярный)

nakupovat, pracovat, studovat,
vysvětlovat, kontrolovat,
opakovat, telefonovat, děkovat ...

ležet, bydlet, prohlížet si, myslet ...
rozumět, vidět ...
končit, mluvit ... + spát, stát*
(нерегулярный)

! нерегулярные формы
číst (čtu), **psát** (píšu),
jít (jdu), **jet** (jedu) ...

(Obrázek 22. Přehled konjugačních typů ve 3. lekci. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.65)

Tabulka je rozdělena na dva sloupce: v prvním se uvádějí koncovky konjugačních typů, v druhém jsou typická zakončení infinitivů. Vpravo od tabulky jsou příklady sloves patřících k jednotlivým konjugačním typům. Slovesa s odchylkami v časování nebo se změnami v kmenu při konjugaci jsou označena jako nepravdělná („нерегулярные“). Jedná se o všechna všechna verba -u typu („нерегулярные формы“) (Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.65).

Pod tabulkou se podrobněji rozebírá časování sloves *mít, spát, stát, mýt se, pít, hrát*. U sloves *mýt se, pít, hrát* se uvádějí dublety v 1. osobě singuláru a 3. osobě plurálu s komentářem, že formy *myji se, piji, hraji, myjí se, pijí, hrají* jsou „<...>литературные формы, в устной речи используются редко“ („<...> spisovné formy, v mluvené řeči se používají málo“ – překlad autorky) (Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s. 65).

Ve čtvrté lekci se vykládají modální slovesa *muset*, *chtít*, *smět*, *mocht*, *umět*, *mít*. Konjugace každého z nich je podrobně vysvětlena: uvádějí se varianty koncovek, negativní formy, příklady použití. U sloves *muset*, *smět*, *umět* jsou ve 3. osobě plurálu představeny varianty koncovky: *-í/-ejí(-ějí)*. U slovesa *mocht* jsou uvedeny dubletní tvary pro 1. osobu singuláru: *můžu/mohu* a pro 3. osobu plurálu: *můžou/mohou*, tuto skutečnost ale autorky nijak nekomentují (Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.88). Na s. 89 se nachází tabulka s přehledem časování všech modálních sloves (kromě verba *mít*). Můžeme si povšimnout, že se tady nepíší dublety koncovek (obrázek 23).

		Я		Я	Ты	Он	Мы	Вы	Они
быть	muset	musím	nemusím	-ím, -íš, -í,			-íme, -íte, -í, -ejí		
обязанным хотеть	chtít	chci	nechci	-i, -eš, -e,			-eme, -ete, -tějí		
сметь	smět	smím	nesmím	-ím, -íš, -í,			-íme, -íte, -í, -ějí		
мочь	mocht	můžu	nemůžu	-u, -eš, -e,			-eme, -ete, -ou		
уметь	umět	umím	neumím	-ím, -íš, -í,			-íme, -íte, -í, -ějí		

(Obrázek 23. Shrnutí konjugace modálních verb. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.89)

V jedné z gramatických podkapitol páté lekce se probírají slovesa *znát/poznat*, *vědět/do(z)vědět se*. Výklad je hlavně zaměřen na rozdíly v použití těchto verb, pro slovesa *vědět/do(z)vědět se* jsou uvedeny konjugací tabulky, ve kterých je podtrhnuta nepravidelná forma 3.osoby plurálu (obrázek 24).

VĚDĚT něco (знать что-то)		DO(Z)VĚDĚT SE něco (узнать о чем-то)	
vím	víme	do(z)vím se	do(z)víme se
víš	víte	do(z)víš se	do(z)víte se
ví	<u>! vědí</u>	do(z)ví se	<u>do(z)vědí se</u>

(Obrázek 24. Konjugace verb *vědět*, *do(z)vědět se*. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.111)

3.4 MROVĚCOVÁ, Ljuba. *Čeština pro ruský mluvící*

Učebnice *Čeština pro ruský mluvící* autorky Ljuby Mrověcové byla vydána v roce 2011 (dotisk prvního vydání) v Brně, je určena studentům z Ruska, Ukrajiny, Běloruska a dalších států SNS. Aby studenti snadněji porozuměli učební látce, všechny pokyny a vysvětlení se překládají do ruštiny. Podle slov autorky je cílem učebnice naučit studenty základní komunikaci, seznámit je základy české gramatiky a reálií (Mrověcová, 2011, s.IV). Pro lepší orientaci v českém

tvárosloví učebnice obsahuje gramatické tabulky, je vybavena dvěma dvojjazyčnými slovníky (česko-ruským a rusko-českým), klíčem k zadáním, nahrávkami na CD, ilustračním materiálem v podobě obrázků a černobílých fotografií. Při popisu mluvnických kategorií autorka používá českou terminologii: sloveso, jednotné číslo, přídavné jméno a tak dále. Na rozdíly ve fungování lexikálních a gramatických jednotek studenty upozorňují nápisy „*Pozor! V češtině jinak!*“ a „*Srovnejte*“.

Učebnice čítá 296 stránek (Obsah a Úvod se do počtu nezahrnují a mají zvláštní číslování římskými číslicemi) a skládá se z deseti tematických lekcí se stejnou strukturou. Každá lekce (s výjimkou první) je rozdělena na sedm podkapitol: I. Frazologie, II. Dialogy, III. Slovní zásoba, IV. Text, V. Práce s textem, VI. Gramatika, VII. Cvičení. Gramatická podkapitola může obsahovat od čtyř do sedmi částí. Jednotlivé lekce čítají průměrně 22 stránek, přičemž podíl stránek s gramatickým výkladem ke stránkám se cvičeními je většinou 2:1.

Obecná charakteristika jazykové situace v Česku v učebnici není, ale u některých tvarů se uvádějí poznámky o použití. V učebnici se vyskytují dvě charakteristiky: nespisovné nebo hovorové jevy, tyto výrazy se často používají jako synonyma. Například, o koncovkách *-u/ -ou* se píše, že jsou „*nespisovné*“ (Mrověcová, 2011, s.170), některé formy slovesa *kupovat* jsou charakterizované jako „*hovorové*“: „*Tyto varianty jsou nespisovné, pouze hovorové*“ (Mrověcová, 2011, s.263).

Celkové rozložení prezentace sloves můžeme znázornit pomocí tabulky 3.

Lekce	Komunikační téma	Gramatická témata související se slovesem	Prezentované časování sloves
2	Jak se Češi zdraví, představují, oslovují	Prezentace slovesného systému	<i>Být</i>
3	Co říct o sobě? Jak napsat resumé?	Minulý čas	<i>Mít</i> <i>Jmenovat se, studovat</i> <i>Mluvit</i>
4	Potřebuji informace: Kde je ...? Jak se dostanu k ..., do ...? Kolik stojí?	Budoucí čas Rozkazovací způsob	<i>Jít, chodit, jet, jezdit, letět, lézat</i> <i>Chtít</i>

6	V bance, U bankomatu, Na poště, U telefonu		<i>Moci, muset, potřebovat</i> <i>Znát, umět, vědět</i> <i>Začínat, trvat, končit</i>
7	Procházka českými městy	Slovesný vid Podmiňovací způsob	
8	V restauraci, v kavárně		<i>Jíst, pít, platit, snídat,</i> <i>obědvat, večeřet</i>
9	Nákupy, zboží		<i>koupit/kupovat, prodat/ prodávat, dát/ dávat</i>

Tabulka 3. Komunikační, gramatická témata a prezentace sloves v učebnici Čeština pro rusky mluvící.

Za společné rysy prezentace všech sloves můžeme označit to, že, zaprvé, sloveso se většinou prezentuje ve všech třech časech, za druhé, v učebnici jsou podrobně prezentovány formy 3. osoby singuláru (*on, ona, ono*) a 3. osoby plurálu (*oni, ony, ona*). Je možné, že podobné rozdělení bylo zapotřebí pro přehlednější prezentaci sloves v minulém čase, ve kterém se koncovky liší v závislosti na rodě. Důležité části pravidla jsou psány tučným písmem. Pro nepravidelné tvary slovesa *být* a tvary příčestí minulého pro 3. osobu plurálu se používá podtržení. V některých tabulkách je pomocné sloveso *být* v minulém čase psáno červenými písmeny (obrázek 25).

přítomný čas	minulý čas	budoucí čas
(já) jedu	jel jsem	pojede
(ty) jedeš	jel jsi	pojedeš
(on) jede	jel	pojede
(ona) jede	jela	pojede
(ono) jede	jelo	pojede
(my) jedeme	jeli jsme	pojedeme
(vy) jedete	jeli jste	pojedete
(oni) jedou	jeli	pojedou
(ony) jedou	jely	pojedou
(ona) jedou	jela	pojedou

(Obrázek 25. Konjugace verba *jet*. Mrovčová, 2011, s.85)

Jednotný systém prezentace časování není, v každé lekci tabulka může vypadat trochu jinak. Například lze porovnat výše uvedenou tabulku (obrázek 25) s konjugační tabulkou slovesa *studovat* (obrázek 26), ve které není ani podtržení, ani barevné označení. Mimo jiné se

v minulém čase u verba *jet* pomocné sloveso píše po minulém přičestí, zatímco u slovesa *studovat* se pomocné sloveso uvádí před ním.

přítomný čas	minulý čas	budoucí čas
(já) studuji/u	jsem studoval	budu studovat
(ty) studuješ	jsi studoval	budeš studovat
(on) studuje	studoval	bude studovat
(ona) studuje	studovala	bude studovat
(ono) studuje	studovalo	bude studovat
(my) studujeme	jsme studovali	budeme studovat
(vy) studujete	jste studovali	budete studovat
(oni) studují/ou	studovali	budou studovat
(ony) studují/ou	studovaly	budou studovat
(ona) studují/ou	studovala	budou studovat

(Obrázek 26. Konjugace verba *studovat*. Mrověcová, 2011, s.63)

Od šesté lekce se grafická úprava tabulek mění: slovesa se prezentují po třech v jedné tabulce, uvádí se jenom formy přítomného času, tučná písmena se používají jenom v záhlaví, prezentace forem 3.osoby se redukuje na jeden řádek (obrázek 27).

znát (знать)	umět (уметь)	vědět (знать)
(já) znám	umím	vím
(ty) znáš	umiš	viš
(on, ona, ono) zná	umí	ví
(my) známe	umíme	víme
(vy/Vy) znáte	umíte	víte
(oni) znají	umějí	vědí

(Obrázek 27. Konjugace verb *znát, umět, vědět*. Mrověcová, 2011, s.130)

Vnitřní uspořádání konjugačních tabulek se také liší. Na základě přístupu k vnitřnímu dělení můžeme vymezit v učebnici tři typy tabulek:

1. a) šedé zbarvení řádků, absence hranic mezi sloupci, všechno kromě osobních zájmen se píše tučným písmem. Příkladem toho typu může být prezentace slovesa *jet* (obrázek 25)
b) šedé zbarvení řádků, absence hranic mezi sloupci, tučná písmena se používají jenom v záhlaví. Podobná tabulka je použita při prezentaci sloves *znát, vědět, umět* (obrázek 27).
2. hranice mezi sloupci, absence šedého zbarvení řádků. K tomuto typu patří konjugační tabulka verba *studovat* (obrázek 26)

3. hranice mezi sloupci a řádky, šedé zbarvení jenom v záhlaví. Tento typ tabulky se používá jenom při prezentaci slovesa *být* (obrázek 28).

První kapitola v učebnici je věnována prezentaci abecedy a fonetickému nácviku. V kapitole nejsou dialogy ani gramatická pravidla.

Druhá lekce seznamuje studenta s gramatickým systémem češtiny. Lekce obsahuje obecné poučení o slovních druzích a jejich kategoriích: je tady přehled podstatných jmen, přídavných jmen, osobních, přivlastňovacích a tázacích zájmen, sloves.

Slovesům je věnována podkapitola *Přehled českého slovesného systému* (Mrověcová, 2011, s.40). Nejdřív se krátce popisují základní slovesné kategorie: osoba, rod, čas, vid, způsob. Dále se píše, že se všechna česká verba dělí na dvě velké skupiny: pravidelná a nepravidelná (izolovaná). Pravidelná slovesa podle koncovek 3. osoby jednotného čísla přítomného času tvoří pět slovesných tříd:

-e (*nese, bere, peče, maže, umře*)

-ne (*tiskne, mine, začne*)

-je (*kryje, kupuje*)

-í (*prosí, trpí, sází*)

-á (*dělá*)

K izolovaným slovesům patří *být, jíst, vědět, mít, chtít*. Důvodem pro jejich zařazení do této skupiny je jejich nepravidelné časování (Mrověcová, 2011, s.40).

Ve druhé lekci se detailně probírá konjugace slovesa *být*. Nejdřív se upozorňuje, že české sloveso *být* na rozdíl od ruského *быть* má všechny tvary (Mrověcová, 2011, s.40). Pak se uvádí příklady použití slovesa *být* ve větách. Pro snadnější pochopení je každá věta přeložena do ruštiny. Dále se pomocí dvou tabulek prezentuje konjugace verba *být*. První tabulka prezentuje kladné tvary, druhá tabulka je věnovaná záporným tvarům (obrázek 28).

KLADNÉ TVARY Положительные формы		
přítomný čas	minulý čas	budoucí čas
(já) <u>jsem</u>	<u>jsem</u> byl/byl <u>jsem</u>	<u>budu</u>
(ty) <u>jsi</u>	<u>jsi</u> byl/byl <u>jsi</u>	<u>budeš</u>
(on) <u>je</u>	<u>byl</u>	<u>bude</u>
(ona) <u>je</u>	<u>byla</u>	<u>bude</u>
(ono) <u>je</u>	<u>bylo</u>	<u>bude</u>
(my) <u>jsme</u>	<u>jsme</u> byli/byli <u>jsme</u>	<u>budeme</u>
(vy/Vy) <u>jste</u>	<u>jste</u> byli/byli <u>jste</u>	<u>budete</u>
(oni) <u>jsou</u>	<u>byli</u>	<u>budou</u>
(ony) <u>jsou</u>	<u>byly</u>	<u>budou</u>
(ona) <u>jsou</u>	<u>byla</u>	<u>budou</u>

ZÁPORNÉ TVARY Отрицательные формы		
přítomný čas	minulý čas	budoucí čas
(já) <u>nejsem</u>	<u>nebyl</u> jsem/jsem <u>nebyl</u>	<u>nebudu</u>
(ty) <u>nejsi</u>	<u>nebyl</u> jsi/jsi <u>nebyl</u>	<u>nebudeš</u>
(on) <u>není</u>	<u>nebyl</u>	<u>nebude</u>
(on) <u>není</u>	<u>nebyla</u>	<u>nebude</u>
(on) <u>není</u>	<u>nebylo</u>	<u>nebude</u>
(my) <u>nejsme</u>	<u>nebyli</u> jsme/jsme <u>nebyli</u>	<u>nebudeme</u>
(vy) <u>nejste</u>	<u>nebyli</u> jste/jste <u>nebyli</u>	<u>nebudete</u>
(oni) <u>nejsou</u>	<u>nebyli</u>	<u>nebudou</u>
(ony) <u>nejsou</u>	<u>nebyly</u>	<u>nebudou</u>
(ona) <u>nejsou</u>	<u>nebyla</u>	<u>nebudou</u>

(Obrázek 28. Konjugace verba *být*. Mrověcová, 2011, s.41)

Ve třetí lekci se probírá tvoření minulého času a časování sloves *mít*, *jmenovat se*, *studovat*, *mluvit*. Výkladu konjugace slovesa *mít* předchází upozornění, že konstrukce se slovesem *mít* korespondují v ruštině s výrazy *у меня*, *тебя есть* (Mrověcová, 2011, s.61). Pak se pomocí tabulky vysvětluje konjugace slovesa *mít* ve všech třech časech. Dále se probírá použití konstrukce *mít rád*. Na konci bloku věnovaného verbu *mít* jsou uvedeny příklady dalších sloves, která mají stejné časování: *dát/dávat*, *dělat*, *dívat se*, *odpovídat*, *poslouchat*, *vstávat* (Mrověcová, 2011, s.62).

Po slovese *mít* se probírá verbum *jmenovat se*. V přítomném čase se každá forma uvádí dvakrát, například: *(ty) se jmenuješ/jmenuješ se* (obrázek 29). Dá se předpokládat, že tento styl prezentace byl zvolen vzhledem k zvratnému zájmenu *se*, která se může vyskytnout jak před slovesem, tak i po něm. Na rozdíl od většiny konjugačních tabulek, ve kterých se uvádí formy pro všechny tři rody ve 3.osobě plurálu, je při výkladu časování verba *jmenovat se* prezentace tvaru 3.osoby

plurálu redukována na formu *oni*. Ve formách 1.osoby singuláru uvádí varianty koncovek: *(já) se jmenuji/u – jmenuji/u se*. Vysvětlení k použití těchto dublet tabulka neobsahuje.

přítomný čas	minulý čas	budoucí čas
(já) se jmenuji/u – jmenuji/u se	jmenoval jsem se	budu se jmenovat
(ty) se jmenuješ/jmenuješ se	jmenoval ses	budeš se jmenovat
(on) se jmenuje/jmenuje se	jmenoval se	bude se jmenovat
(ona) se jmenuje/jmenuje se	jmenovala se	bude se jmenovat
(ono) se jmenuje/jmenuje se	jmenovalo se	bude se jmenovat
(my) se jmenujeme/jmenujeme se	jmenovali jsme se	budeme se jmenovat
(vy) se jmenujete/jmenujete se	jmenovali jste se	budete se jmenovat
(oni) se jmenují/jmenují se	jmenovali se	budou se jmenovat

(Obrázek 29. Konjugace verba *jmenovat se*. Mrověcová, 2011, s.62)

Pod tabulkou se zmiňuje, že se stejně časují slovesa *seznamovat se*, *radovat se*, *smát se* (Mrověcová, 2011, s.62).

Dále se prezentuje časování slovesa *studovat*. Na rozdíl od konjugační tabulky slovesa *jmenovat se* se zde uvádějí nejen varianty koncovek *-i/ -u* pro 1.osobu singuláru, ale i varianty *-í/ -ou* pro 3. osobu plurálu. Použití variant koncovek se také nevysvětlují. V tabulce s časováním verba *studovat se* zase objevuje více forem pro 3. osobu plurálu: *(oni) studují/ou*, *(ony) studují/ou*, *(ona) studují/ou* (obrázek 26). Pak se uvádí seznam frází se slovesem *studovat* a příklady sloves s podobným časováním: *kupovat*, *pracovat*, *pít* (Mrověcová, 2011, s.63).

Jako poslední se v gramatickém bloku časování sloves probírá sloveso *mluvit*. Stejně jako při výkladu konjugace předchozích sloves se v tabulce uvádí časování v přítomném, minulém, budoucím čase (obrázek 30).

přítomný čas	minulý čas	budoucí čas
(já) mluvím	jsem mluvil	budu mluvit
(ty) mluvíš	jsi mluvil	budeš mluvit
(on) mluví	mluvil	bude mluvit
(ona) mluví	mluvila	bude mluvit
(ono) mluví	mluvilo	bude mluvit
(my) mluvíme	jsme mluvili	budeme mluvit
(vy) mluvíte	jste mluvili	budete mluvit
(oni) mluví	mluvili	budou mluvit
(ony) mluví	mluvily	budou mluvit
(ona) mluví	mluvila	budou mluvit

(Obrázek 30. Konjugace verba *mluvit*. Mrověcová, 2011, s.64)

Student je upozorněn, že stejné koncovky mají slovesa *bydlet, rozumět, vidět* a další (Mrověcová, 2011, s.64).

Čtvrtá lekce je věnována výkladu budoucího času, podmiňovacího způsobu, prezentaci sloves pohybu (*jít, chodit, jet, jezdit, letět, létat*) a konjugaci verba *chtít*. Nejdříve se probírají slovesa pohybu. Na základě toho, jak se prezentují tato verba, je můžeme rozdělit do dvou skupin:

1. slovesa s podrobnou prezentací (příklady použití, konjugační tabulka, seznam sloves se stejným časováním, formy rozkazovacího způsobu): *jít, jet, letět*
2. slovesa se stručnou prezentací (konjugační tabulka, formy rozkazovacího způsobu): *chodit, jezdit, létat*.

Výklad sloves z první skupiny rozebereme na příkladě slovesa *jít*. Na začátku se uvádějí příklady použití (obrázek 31)

<i>jít</i>	kam	domů, do práce	идти	куда	домой, на работу
	kdy	večer, zítra		когда	вечером, завтра
	jak	pěšky, na kole		как	пешком, на велосипеде

(Obrázek 31. Příklady použití verba *jít*. Mrověcová, 2011, s.84)

Po příkladech následuje tabulka s časováním. V konjugační tabulce verba *jít* se vyskytují dvě chyby: 1) v plurálu minulého času jsou uvedeny formy slovesa *mluvit*, 2) v 1. osobě singuláru budoucího času místo *půjdu* je napsáno *půjde* (obrázek 32).

přítomný čas	minulý čas	budoucí čas
(já) jdu	šel jsem	půjde
(ty) jdeš	šel jsi	půjdeš
(on) jde	šel	půjde
(ona) jde	šla	půjde
(ono) jde	šlo	půjde
(my) jdeme	mluvili jsme	půjdeme
(vy) jdete	mluvili jste	půjdete
(oni) jdou	mluvili	půjdou
(ony) jdou	mluvily	půjdou
(ona) jdou	mluvila	půjdou

(Obrázek 32. Konjugace verba *jít*. Mrověcová, 2011, s.84)

Následuje tabulka s příbuznými slovesy a je podotknuto, že tato verba se časují stejně jako *jít* (obrázek 33).

Stejně se časují slovesa:

Так же спрягаются глаголы:

přijdu, přijdeš, přijde, přijdeme, přijdete, přijdou
odejdu, odejdeš, odejde, odejdeme, odejdete, odejdou

(Obrázek 33. Verba, která se časují jako *jít*. Mrověcová, 2011, s.84)

Na závěr prezentace se uvádějí formy rozkazovacího způsobu (obrázek 34).

rozkazovací způsob:

Jdi! Jděte!/Pojď! Pojďte!

повелительное наклонение

Иди!, Идите!//Пойди! Пойдите!

(Obrázek 34. Imperativ verba *jít*. Mrověcová, 2011, s.84)

Je nutné zmínit, že chyba v 1. osobě singuláru budoucího času se objevuje i v tabulce slovesa *jet* (*pojede místo pojedou*) (obrázek 25).

Jako příklad vysvětlení sloves druhé skupiny (stručná prezentace) může sloužit výklad slovesa *chodit*. Nejdřív se předkládá tabulka s konjugací. Bohužel se v ní také objevuje chyba: v singuláru minulého času jsou místo forem verba *chodit* formy slovesa *jít* (obrázek 35).

přítomný čas	minulý čas	budoucí čas
(já) chodím	chodil jsem	budu chodit
(ty) chodíš	šel jsi	budeš chodit
(on) chodí	šel	bude chodit
(ona) chodí	šla	bude chodit
(ono) chodí	šlo	bude chodit
(my) chodíme	chodili jsme	budeme chodit
(vy) chodíte	chodili jste	budete chodit
(oni) chodí	chodili	budou chodit
(ony) chodí	chodily	budou chodit
(ona) chodí	chodila	budou chodit

(Obrázek 35. Konjugace verba *chodit*. Mrověcová, 2011, s.85)

Prezentace slovesa *chodit* končí uvedením forem rozkazovacího způsobu (obrázek 36).

rozkazovací způsob:

Chod! Chodte!

повелительное наклонение

Ходи! Ходите!

(Obrázek 36. Imperativ verba *chodit*. Mrověcová, 2011, s.85)

Kromě konjugace sloves pohybu se v čtvrté lekci krátce vysvětluje časování verba *chtít*. Tabulka obsahuje formy slovesa *chtít* v přítomném, minulém a budoucím čase. Pod tabulkou se prezentují formy rozkazovacího způsobu (obrázek 37).

přítomný čas	minulý čas	budoucí čas
(já) chci	chtěl jsem	budu chtít
(ty) chceš	chtěl jsi	budeš chtít
(on) chce	chtěl	bude chtít
(ona) chce	chtěla	bude chtít
(ono) chce	chtělo	bude chtít
(my) chceme	chtěli jsme	budeme chtít
(vy) chcete	chtěli jste	budete chtít
(oni) chtějí	chtěli	budou chtít
(ony) chtějí	chtěly	budou chtít
(ona) chtějí	chtěla	budou chtít

rozkazovací způsob:

Chtěj! Chtějte!

повелительное наклонение

Желай! Желайте!

(Obrázek 37. Konjugace verba *chtít*. Mrověcová, 2011, s.88)

V šesté lekci se probírají modální verba, která se definují jako „*pomocná slovesa, která vyjadřují povinnost, nutnost, schopnost, možnost, příkaz, zákaz a podobné*“ (Mrověcová, 2011, s.130).

K modálním slovesům patří *moci, muset, potřebovat, znát, umět, vědět*. Kromě modálních sloves jsou uvedeny některé modální vazby: *(je) možno (lze), (nemožno), (je) třeba, potřeba*. Pro prezentaci časování sloves byl zvolen jiný postup než v předchozích lekcích. V kapitolách 1 až 4 každé sloveso mělo svoji vlastní tabulku s formami konjugace ve všech časech. Tady se slovesa prezentují po třech v jedné tabulce a vykládají se jenom formy přítomného času. Dalším společným rysem výkladu všech modálních sloves je absence dubletních koncovek (obrázek 38).

moci (мочь)	muset (должен)	potřebovat (нуждаться)
(já) mohu	musím	potřebuji
(ty) můžeš	musíš	potřebuješ
(on, ona, ono) může	musí	potřebuje
(my) můžeme	musíme	potřebujeme
(vy/Vy) můžete	musíte	potřebujete
(oni, ony, ona) mohou	musí	potřebují

(Obrázek 38. Konjugace verb *moci, muset, potřebovat*. Mrověcová, 2011, s.130)

Můžeme si všimnout, že při prezentaci důraz je kladen na spisovné formy. Pro sloveso *moci* byl zvolen knižnější tvar infinitivu a spisovné formy 1. osoby singuláru a 3. osoby plurálu: *mohu, mohou*. Spisovné koncovky byly vybrány pro 1. osoby singuláru a 3. osoby plurálu verba *potřebovat*: *potřebuji, potřebují*. U slovesa *muset* ve 3. osobě plurálu se uvádí kratší forma *musí*.

V další tabulce se prezentují slovesa *znát*, *vědět*, *umět*. U sloves *umět* a *vědět* ve 3. osobě plurálu se uvádějí delší formy: *umějí*, *vědí* (obrázek 27). Po tabulce následují poznámky k použití sloves *znát* a *vědět*.

V druhé gramatické podkapitole šesté lekce se probírají fázová slovesa *začít/začínat*, *trvat*, *končit*. Upozorňuje se, že v češtině jsou tato slovesa nezvratná. Konjugace všech sloves je zahrnuta do jedné tabulky, prezentují se jenom formy přítomného času. Verbum *začít* se uvádí jako vidový pár k verbu *začínat*, ale konjugace slovesa *začít* v tabulce není (obrázek 39).

začít/začínat (начать/начинать)	trvat (продолжать)	končit (кончить/кончать)
(já) začínám	trvám	končím
(ty) začínáš	trváš	končíš
(on, ona, ono) začíná	trvá	končí
(my) začínáme	trváme	končíme
(vy/Vy) začínáte	trváte	končíte
(oni, ony, ona) začínají	trvají	končí

(Obrázek 39. Konjugace verb *začínat*, *trvat*, *končit*. Mrověcová, 2011, s.131)

V osmé lekci s konverzačním tématem *V restauraci*, *v kavárně* se probírá konjugace sloves *jíst*, *pít*, *platit*, *snídat*, *obědvat*, *večeřet*. Slovesa se uvádí v přítomném čase ve skupinách po třech. Formy 3. osoby singuláru a plurálu se prezentují podrobně: každý tvar se píše na samostatný řádek. Pod tabulkou jsou uvedeny formy rozkazovacího způsobu (obrázek 40).

jíst (есть)	pít (пить)	platit (платить)
(já) jím	piji/u	platím
(ty) jíš	piješ	platiš
(on) jí	pije	platí
(ona) jí	pije	platí
(ono) jí	pije	platí
(my) jíme	pijeme	platíme
(vy) jíte	pijete	platíte
(oni) jedí	pijí/ou	platí
(ony) jedí	pijí/ou	platí
(ona) jedí	pijí/ou ¹	platí

jez! jezte!
ешь! ешьте!

pij! pijte!
пей! пейте!

plat! platte!
плати! платите!

¹ Tvary končící na -u, -ou jsou nespisovné.

(Obrázek 40. Konjugace verb *jíst, pít, platit*. Mrověcová, 2011, s.170)

Při prezentaci verba *pít* se uvádějí varianty koncovek pro 1.osobu singuláru a pro 3.osobu plurálu: *piji/u, piji/ ou*. V poznámce pod tabulkou se koncovky *-u, -ou* označují jako „*nespisovné*“.

Po vysvětlení časování sloves *jíst, pít, platit* je zařazeno poučení o použití konstrukcí *mám rád a rád + sloveso*. Zdůrazňuje se, že v ruštině jim odpovídá výraz *я люблю* (Mrověcová, 2011, s.170).

Dále se prezentuje konjugace verb *snídat, obědvat, večeřet* v přítomném čase. Pod tabulkou jsou uvedeny vidové protějšky ke každému ze sloves (obrázek 41).

snídat/posnídat	snídaně	завтракать/позатракать	завтрак
obědvat/poobědvat	oběd	обедать/пообедать	обед
večeřet/povečeřet	večeře	ужинать/поужинать	ужин

(Obrázek 41. Slova odvozená od *snídat, obědvat, večeřet*. Mrověcová, 2011, s.171)

V deváté lekci se vysvětluje časování sloves *koupit/kupovat, prodat/ prodávat, dát/ dávat*. Konjugace všech sloves je zahrnuta do jedné tabulky. Verba se prezentují ve vidových dvojicích, jednotlivé tvary jsou odděleny lomítkem. Uvádí se jenom časování v přítomném čase. Každý tvar 3.osoby singuláru a plurálu má samostatný řádek. Pod tabulkou jsou formy rozkazovacího způsobu (obrázek 42).

koupit/kupovat купить покупать	prodat/prodávát продать продавать	dát/dávat дать давать
(já) koupím/kupuju	prodám/prodávám	dám/dávám
(ty) koupiš/kupuješ	prodáš/prodáváš	dáš/dáváš
(on) koupí/kupuje	prodá/prodává	dá/dává
(ona) koupí/kupuje	prodá/prodává	dá/dává
(ono) koupí/kupuje	prodá/prodává	dá/dává
(my) koupíme/kupujeme	prodáme/prodáváme	dáme/dáváme
(vy) koupíte/kupujete	prodáte/prodáváte	dáte/dáváte
(oni) koupí/kupují	prodají/prodávají	dají/dávají
(ony) koupí/kupují	prodají/prodávají	dají/dávají
(ona) koupí/kupují	prodají/prodávají	dají/dávají

Rozkazovací způsob

kup! kupte!
kupuj! kupujte!

Повелительное наклонение

prodej! prodejte!
продаvej! продавайте

dej! dejte!
даvej! даvejte!

Tabulky s prezentací konjugace sloves se také nachází v oddílu *Přehled české gramatiky pro začátečníky v tabulkách* na konci učebnice. Rozřazení sloves na konjugální typy je věnována podkapitola *Slovesné třídy a vzory* (Mrověcová, 2011, s.262). Přístup k rozdělení sloves na třídy je podobný přístupu v druhé lekci: na základě koncovek 3. osoby singuláru přítomného času se vymezuje pět tříd. Samostatnou skupinu tvoří nepravidelná slovesa. Při detailním porovnání se ukáží odlišnosti, které jsme znázornili pomocí tabulky 4.

třída	Vzory ve 2. lekce (s.40)	Vzory v <i>Přehledu gramatiky</i> (s.262–264)
1.	nést	nést
		číst
	brát	brát
	péct	péct
	mazat	mazat
	umřít	třít
2.	tisknout	tisknout
	minout	minout
	začít	začít
3.	krýt	krýt
	kupovat	kupovat
4.	prosit	prosit
		čistit
	trpět	trpět
	sázet	sázet
5.	dělat	

Tabulka 4. Porovnání rozdělení sloves na třídy a vzory v učebnici *Čeština pro rusky mluvící*.

Především si můžeme povšimnout zvýšení počtů vzorů v 1. a 4. třídě. Také se jako jeden ze vzorů 1. třídy v 2. lekci reprezentuje sloveso *umřít*, zatímco v *Přehledu gramatiky* stejný vzor zastupuje verbum *třít*.

Celkový vzhled tabulek se trochu liší od konjugačních tabulek v lekcích: pro zájmena je vyhrazen speciální sloupec vlevo, mezi formami singuláru a plurálu není hranice (obrázek 43). V tabulkách se uvádí jenom formy přítomného času. Tvary 3.osoby singuláru a plurálu se prezentují zkráceně: jeden řádek pro všechny formy 3.osoby singuláru nebo plurálu. U sloves *krýt* a *kupovat* se ve formě 1.osoby singuláru a 3.osoby plurálu uvádějí varianty koncovek: (*já*) *kryji/ kryju, kupuji/ kupuju*, (*oni*) *kryjí/ kryjou, kupují/ kupujou*. Pod tabulkou je upozornění „Tyto varianty jsou nespisovné, pouze hovorové“, ale odkaz na poznámku je jenom u tvaru *kupujou* (Mrověcová, 2011, s.263).

osoba, č. j.	krýt	kupovat
1. os. já	kryji, kryju	kupuji, kupuju
2. os. ty	kryješ	kupuješ
3. os. on, ona, ono	kryje	kupuje
č. mn.		
1. os. my	kryjeme	kupujeme
2. os. vy	kryjete	kupujete
3. os. oni, ony, ona	kryjí, kryjou	kupují, kupujou ¹

¹ Tyto varianty jsou nespisovné, pouze hovorové.

(Obrázek 43. Konjugace verb *krýt*, *kupovat*. Mrověcová, 2011, s.263)

Je také nutné zmínit se o dubletních tvarech sloves 4. třídy. V tabulce v *Přehledu gramatiky* jsou u vzoru *sázet* ve 3.osobě plurálu uvedeny varianty koncovek: *sázejí, sází* (Mrověcová, 2011, s.264), které se předtím při vysvětlení konjugace sloves 4. třídy (*mluvit, muset, umět* a další) spolu nevyskytovaly.

Informace o nepravidelných slovesech jsou zařazeny do podkapitoly se stejným názvem (Mrověcová, 2011, s.265). Na rozdíl od vysvětlení v druhé lekci se tady v souvislosti s těmito slovesy nepoužívá termín *izolovaná*. Ve druhé lekci byla za nepravidelná označena verba *být, jíst, vědět, mít, chtít* (Mrověcová, 2011, s.40), v poučení o nepravidelných slovesech se zmiňují *být, jíst, vědět, chtít*. Avšak v konjugační tabulce se objevují slovesa *mít, vidět*. Sloveso *jíst* se prezentuje spolu se svým vidovým protějškem *sníst*, jejich tvary jsou odděleny čárkou (obrázek 44).

osoba, č. j.	být	mít	jíst, sníst	vidět	vědět	chtít
1. os. já	jsem	mám	jím, sním	vidím	vím	chci
2. os. ty	jsi	máš	jíš, sníš	vidíš	víš	chceš
3. os. on, ona, ono	je	má	jí, sní	vidí	ví	chce
č.mn.						
1. os. my	jsme	máme	jíme, sníme	vidíme	víme	chceme
2. os. vy	jste	máte	jíte, sníte	vidíte	víte	chcete
3. os. oni, ony, ona	jsou	mají	jedí, snědí	vidí	vědí	chtějí

(Obrázek 44. Konjugace nepravidelných verb. Mrovčová, 2011, s.265)

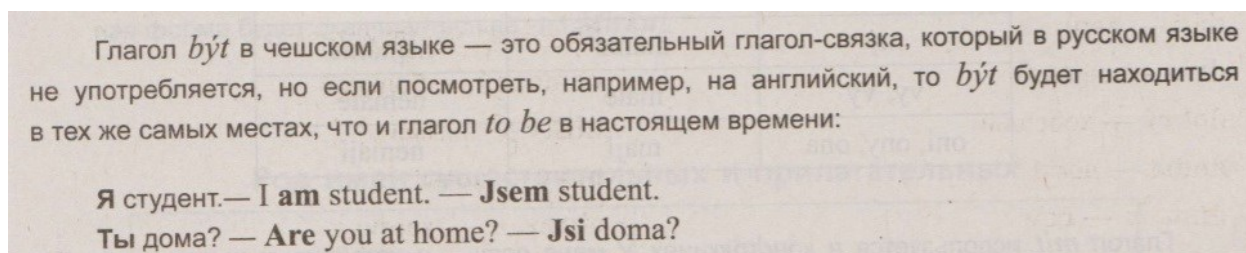
3.5 MARTYNENKO, Anastasia. *Praktický kurz češtiny*

Učebnice *Praktický kurz češtiny* autorky Anastázie Martynenkové byla vydána v roce 2019, a proto patří k nejnovějším materiálům pro studium češtiny. V úvodu je učebnice popsána jako praktický kurz, jehož hlavní cílovou skupinou jsou samouci. Prohlašuje se, že učebnice je orientována na praxi a umožní studentovi bezproblémovou komunikaci v běžném životě. Kromě toho použití tohoto učebního materiálu upevní znalosti české gramatiky a rozšíří slovní zásobu (Martynenko, 2019, s.5).

Učebnice čítá 384 stránek a se skládá z dvaceti kapitol se stejnou strukturou. Každá lekce začíná slovníčkem, následuje gramatická část, pak se student dostává k tematickému dialogu, poté je zařazen rozsáhlý oddíl se cvičeními. Kromě vyučovacích lekcí publikace obsahuje klíče a rozsáhlý oddíl (50 stran) s doplňkovými texty ke čtení. K učebnici patří audionahrávky, které se kupují zvlášť. Publikace je černobílá, nemá ilustrace ani barevná zvýraznění. Pro zdůraznění se používá kurzíva nebo tučná písmena. Při citaci jednotlivých pasáží zvýrazňujeme slova a výrazy tak, jak je to v učebnici.

Vysvětlení nových témat a instrukce ke cvičením se píšou v ruštině. Ve mnoha případech se v učebnici uplatňuje kontrastivní přístup k výkladu gramatiky. Například se upozorňuje, že v češtině, jako i v ruštině, existují dokonavá a nedokonavá slovesa (Martynenko, 2019, s.37). Student je také varován před negativním transferem: například v ruštině mají adverbium a adjektivum v komparativu stejnou formu, zatímco v češtině se jejich formy liší (Martynenko, 2019, s.163).

Při výkladu některých gramatických jevů se používá porovnání s angličtinou. Například o slovesu *být* se píše, že v české větě je tam, kde je v anglické větě sloveso *to be* (obrázek 45).



(Obrázek 45. Porovnání použití *být* a *to be*. Martynenko, 2019, s.7)

Na s. 5 se krátce zmiňuje rozdělení češtiny na variety: „*Чешский обиходно-разговорный язык довольно быстро усваивается при хорошем знании языка литературного. Так же, как и в любом языке, в чешском есть диалекты <...>*“ („Obecná čeština se rychle osvojuje při dobré znalosti spisovné češtiny. Stejně jako v každém jazyce jsou v češtině dialekty <...>“ – překlad autorky. Přeložili jsme výraz *обиходно-разговорный язык* jako obecná čeština vzhledem k tomu, že v citátu jsou slovní spojení *обиходно-разговорный язык* a *литературный язык* dána do protikladu) (Martynenko, 2019, s. 5).

Dále v textu učebnici se u některých forem vyskytují poznámky *литературный язык* a *разговорный язык*. Je těžké jednoznačně říct, jestli *разговорный язык* označuje obecnou češtinu, nebo hovorovou češtinu kvůli níže uvedeným okolnostem:

- 1) Výraz *разговорный язык* se při popisu jazykové situace na s. 5 se nepoužíval, vyskytuje se tam slovní spojení *обиходно-разговорный язык*;
- 2) Poznámku *разговорный язык* najdeme u forem, které se většinou pokládají za hovorové: například, *děkuju*, *studujou* (Martynenko, 2019, s. 17).
- 3) Charakteristiky *литературный язык* a *разговорный язык* se často dávají do protikladu (viz například Martynenko, 2019, s. 17, 27)

Vzhledem k těmto skutečnostem dále v práci u všech jevů, které v učebnici mají poznámku *разг.*, *разговорный язык*, budeme uvádět přímo toto označení.

V učebnici se preferuje spisovná čeština ve všech komunikačních situacích, kvůli čemuž některé dialogy vypadají uměle. Jako příklad můžeme uvést úryvek z dialogu v páté lekci, jejímž konverzačním tématem je rodina a rodinné vztahy (obrázek 46). Pravděpodobně byl dialog zamýšlen jako rozhovor mezi kamarády, přesto však jsou některé z použitých tvarů (*má*, *tvá*, *žijí*, *plánují*) v současné době typické pro písemnou komunikaci (Cvrček, 2010, s. 215, 261, 262).

— Ahoj, Marto!	— Привет, Марта!
— Ahoj, Jane! Jak se máš?	— Привет, Ян! Как дела?
— Výborně, děkuju. A ty?	— Отлично, спасибо. А у тебя?
— Já taky. V sobotu má sestra Alice má svatbu.	— У меня тоже. В субботу моя сестра Алисе выходит замуж.
— Skvěle! Není příliš mladá? Kolik má let?	— Супер! Она не слишком молода? Сколько ей лет?
— Už má dvacet tři roky. Je mladší než já jen o dva roky. A její přítel má dvacet sedm let.	— Ей уже двадцать три. Она младше меня только на два года. А ее молодому человеку двадцать семь.
— Kde plánují žít? Tvá rodina je malá, ale váš byt není tak velký.	— Где они планируют жить? Твоя семья маленькая, но и квартира у вас небольшая.
— Teď žijí v Olomouci s jeho rodinou. Po svatbě plánují žít v domě na venkově.	— Сейчас они живут в Оломоуце с его семьей. После свадьбы они планируют жить в доме за городом.

(Obrázek 46. Úryvek dialogu ze 2. lekci. Martynenko, 2019, s.21)

Rozložení témat věnovaných slovesu a prezentaci slovesných tříd v učebnici znázorníme tabulkou 5.

Lekce	Komunikační téma	Gramatická témata související se slovesem	Prezentované časování sloves v lekcích
1	Jak se jmenuješ?		<i>Být, mít</i>
2	Kde pracuje tatínek?	Přítomný čas sloves. 1.třída	<i>Studovat, pít, přát si, hrát, smát se</i>
3	Co máme v bytě?	Přítomný čas sloves. 2.třída	<i>Mluvit, sedět, dělat, spát, stát, bát se</i>
4	Co děláš ve středu?	Přítomný čas sloves. 3.třída Futurum imperfektivních sloves.	<i>Usnout, vést, přát, psát</i>
5	Kde se nachází nádraží?	Modální slovesa.	<i>Chtít, moct, mít, muset, smět</i>
6	Co si dáme k jídlu?	Modální slovesa.	<i>Jíst, vědět</i>
7	Rád cestuješ?	Mínulý čas.	
8	Dvě kila jablek, prosím	Imperativ.	
9	Sluší mi to sako?	Kondicionál.	
10	Chodíte na kurzy?	Slovesný vid.	

19	Hlavní město	Deskriptivní pasivum.	
----	--------------	-----------------------	--

Tabulka 5. Komunikační, gramatická témata a prezentace sloves v učebnici Praktický kurz češtiny.

Před detailní analýzou prezentace sloves v jednotlivých lekcích popíšeme systém slovesných tříd a společné rysy výkladu sloves v této učebnici.

Verba se dělí na tři skupiny podle koncovek infinitivů. Dále se v každé třídě vymezují vzory. V závorkách uvádíme verbum, které je dáno jako vzorové.

1.třída:

- *-ovat (studovat)*
- „*krátká slovesa s kmenem končícím na samohlásku*“ (*pít*) (Martynenko, 2019, s.16)

2.třída:

- *-it (mluvit)*
- *-et(-ět) (sedět)*
- *-at(-át) (dělat)*

3.třída:

- *-nout (usnout)*
- *-ést(-ézt) (vést)*
- „*slovesa s kmenem končícím na samohlásku*“ (*prát*) (Martynenko, 2019,s.36)
- „*slovesa se střídáním v kmenu*“ (*psát*)(Martynenko, 2019, s. 36).

Prezentace sloves má v této učebnici svoje charakteristické rysy. Vysvětlení nové konjugace ve většině případu začíná tabulkou s časováním sloves (s výjimkou druhé a třetí lekce). Při výkladu se používá porovnání s ruštinou nebo překlad. Konjugační tabulky mají jednoduchou úpravu, zvýraznění se používá jenom pro názvy sloupců v horní části tabulky. Slovesa se prezentují po několika v jedné tabulce (kromě *být* a *mít*). Varianty forem se uvádějí v kulatých závorkách. V učebnici se vyskytují dva typy tabulek:

1. Pro slovesa, jejichž konjugace je klíčovým tématem (například časování vzorových sloves), se používá tabulka se sloupcem, kde se uvádí zájmena.
2. Slovesa, která jsou označena jako výjimky, jsou zařazena do tabulky bez sloupce se zájmeny.

V první lekci se prezentují slovesa *být* a *mít*. Na začátku gramatické podkapitoly se uvádí konjugační tabulka verba *být* (obrázek 47).

já	jsem
ty	jsi
on, ona, ono	je
my	jsme
vy, Vy	jste
oni, ony, ona	jsou

(Obrázek 47. Konjugace verba *být*. Martynenko, 2019, s.7)

Jak bylo popsáno výše, ve vysvětlení se sloveso *být* srovnává s anglickým slovesem *to be* (viz obrázek 48). Je možné, že tento postup byl zvolen kvůli tomu, že v ruštině se v přítomném čase verbum *быть* používá omezeně (Žaža, 1999, s.72). Pak následuje poučení o tvoření negativních forem slovesa *být*.

Dále se probírá sloveso *mít*. Seznámení s ním začíná konjugační tabulkou, potom se vysvětluje jeho použití. V tabulce se také uvádějí záporné formy (obrázek 48).

já	mám	nemám
ty	máš	nemáš
on, ona, ono	má	nemá
my	máme	nemáme
vy, Vy	máte	nemáte
oni, ony, ona	mají	nemají

(Obrázek 48. Konjugace verba *mít*. Martynenko, 2019, s.7)

Fungování slovesa *mít* se srovnává s anglickým slovesem *to have* a ruskou konstrukcí *У меня есть*:

Мám knihu. – **I have** a book. – **У меня есть** книга (Martynenko, 2019, s. 8).

Slova v příkladu, kterých by si měl student všimnout, jsou napsána v učebnici tučným písmem.

Druhá lekce je věnována první třídě sloves. Gramatická podkapitola začíná vysvětlením toho, jaká slovesa patří do této třídy. Prohlašuje se, že 1. třída sjednocuje dva podtypy:

- slovesa končící na *-ovat*
- „krátká slovesa s kmenem končícím na samohlásku“ (Martynenko, 2019, s. 16)

Dále se pojednává o zvlátnostech tvoření forem přítomného času každého podtypu. U první podskupiny se infinitivní zakončení *-ovat* mění na příponu *-uj-* a pak se přidává potřebná osobní koncovka: “*stud-ovat* > *stud* + *uj* + *u*” (Martynenko, 2019, s. 16). U druhé podskupiny dochází ke zkrácení délky v kořeni, připojuje se předpona *-j-* a osobní koncovka: “*pí-t* > *pi* > *pi* + *j* + *u*” (Martynenko, 2019, s. 17). Po výkladu zásad tvoření forem přítomného času verb *studovat* a *pít* následuje tabulka s jejich konjugací (obrázek 49).

Инфинитив	studovat — изучать	пít — пить
já	studuju (studuji)	piju (piji)
ty	studuješ	piješ
on, ona, ono	studuje	pije
my	studujeme	pijeme
vy, Vy	studujete	pijete
oni, ony, ona	studují (studujou)	пijí (pijou)

(Obrázek 49. Konjugace verb *studovat*, *pít*. Martynenko, 2019, s.17)

Pro obě verba jsou uvedeny dubletní tvary v 1.osobě singuláru a 3.osobě plurálu: *studuju* /*studuji*, *studují* /*studujou*, *piju* /*piji*, *pijí* /*pijou*. Můžeme předpokládat, že varianta, která je uvedena jako první, se považuje za preferovanou. Pod tabulkou se vysvětluje, že se koncovky *-i*, *-í* vyskytují v „литературном языке“ (ve spisovné češtině), zatímco koncovky *-u*, *-ou* je typická pro „разговорный язык“ (hovorový/ obecný jazyk). Výklad o charakteristice koncovek je doplněn o příklady, ovšem některé z nich se nejeví jako odpovídající skutečnosti. Například

použití koncovky *-ou* je ilustrováno pomocí věty „*Mé děti studujou v Praze*“ (Martynenko, 2019, s.17). V závorkách věta je označena *раз.* (hovorový/ obecný jazyk). Avšak výskyt spisovné formy *mé* v této větě nevypadá pravděpodobně.

Dále se uvádí konjugace sloves *přát si*, *hřát*, *smát se*. Zmiňuje se, že tato verba patří ke konjugacímu typu *pít*, ale jsou výjimkami kvůli tomu, že u nich při tvoření přítomného času dochází ke změnám kmenové přípony *-á* na *-e/ě* (Martynenko, 2019, s.17). Jako při prezentaci časování sloves *studovat* a *pít se* v tabulce píšou dublety pro 1. osobu singuláru a 3.osobu plurálu. Komentář ke koncovkám a příklady použití těchto sloves se neuvádějí (obrázek 50).

přát si — желать	hřát — греть	smát se — смеяться
přeju si (přeji si)	hřeju (hřeji)	směju se (směji se)
přeješ si	hřeješ	směješ se
přeje si	hřeje	směje se
přejeme si	hřejeme	smějeme se
přejete si	hřejete	smějete se
přejí si (přejou si)	hřejí (hřejou)	smějí se (smějou se)

(Obrázek 50. Konjugace *přát si*, *hřát*, *smát se*. Martynenko, 2019, s.17)

Výklad první třídy končí poučením o částicích *se* a *si*, které se v češtině píšou odděleně od slovesa a ve větě musí být na druhé logické pozici (Martynenko, 2019, s.17-18).

Ve třetí lekci se probírá druhá konjugací třída, kam se řadí slovesa na *-it*, *-et(-ět)*, *-at(-át)*. Říká se, že se verba na *-it*, *-et(-ět)* se ve všech tvarech časují stejně s výjimkou formy 3.osoby plurálu, ve které mají některá slovesa v spisovné češtině („*литературный язык*“) koncovku *-ějí*.

Podotýká se, že v „*разговорном языке*“ (v hovorovém/ obecném jazyce) ve 3.osobě plurálu slovesa na *-it*, *-et(-ět)* končí na *-í* (Martynenko, 2019, s.27-28). Následuje tabulka s konjugací verb *mluvit*, *sedět* a *dělat*. U slovesa *sedět se* ve 3.osobě plurálu uvádějí dublety, přičemž jako první je napsána forma s koncovkou *-ějí* (*sedějí*), která byla na předchozí stránce v učebnici označena jako spisovná (obrázek 51).

Инфинитив	mluvit — разговаривать	sedět — сидеть	dělat — делать
já	mluvím	sedím	dělám
ty	mluviš	sedíš	děláš
on, ona, ono	mluví	sedí	dělá
my	mluvíme	sedíme	děláme
vy, Vy	mluvíte	sedíte	děláte
oni, ony, ona	mluví	sedějí (sedí)	dělají

(Obrázek 51. Konjugace verb *mluvit*, *sedět*, *dělat*. Martynenko, 2019, s.28)

Po výkladu konjugace pravidelných sloves se probírají výjimky „*глаголы-исключения*“ (Martynenko, 2019, s.28): *spát*, *stát*, *bát se*. Nehledě na zakončení *-át* v infinitivu tato slovesa tvoří formy přítomného času podle typu *mluvit*. Také se upozorňuje, že u sloves *stát* a *bát se* dochází ke změně v kmenu: *stoj-*, *boj-* (obrázek 52).

<i>spát</i> — спать	<i>stát</i> — стоять, стоить	<i>bát se</i> — бояться
spím	stojím	bojím se
spíš	stojíš	bojíš se
spí	stojí	bojí se
spíme	stojíme	bojíme se
spíte	stojíte	bojíte se
spí	stojí	bojí se

(Obrázek 52. Konjugace verb *spát*, *stát*, *bát se*. Martynenko, 2019, s.28)

V čtvrté lekci se vykládá třetí třída, která se dělí na čtyři vzory: *usnout*, *vést*, *prát*, *psát*. Prezentace začíná konjugační tabulkou (obrázek 53), a pak se uvádí vysvětlení.

Инфинитив	usnout — уснуть	vést — вести	prát — стирать	psát — писать
já	usnu	vedu	peru	píšu
ty	usneš	vedeš	pereš	píšeš
on, ona, ono	usne	vede	pere	píše
my	usneme	vedeme	pereme	píšeme
vy, Vy	usnete	vedete	perete	píšete
oni, ony, ona	usnou	vedou	perou	píšou

(Obrázek 53. Konjugace *usnout, vést, prát, psát*. Martynenko, 2019, s.36)

Nejdřív je student informován, že třetí třída sjednocuje slovesa čtyř typů, pak se podrobně popisuje každý typ.

K prvnímu typu patří verba končící v infinitivu na *-nout*. Při tvoření osobních forem se *-nout* mění na *-n* a přidává se osobní koncovka: “*usn – out > usn – u > usnu*” (Martynenko, 2019, s.36).

Ke druhému typu se řadí slovesa na *-ést, -ézt*, u kterých se při konjugaci zkracuje délka a nastávají jiné změny. Doporučuje se najít podobné verbum v ruštině a všimnout si jeho transformace při časování: “*vést – já vedu (веду – я веду), nést – já nesu (несу – я несy)*” (Martynenko, 2019, s.36). Tady musíme podotknout, že ve výkladu chybí příklady sloves s infinitivem na *-ézt*.

Do třetího typu jsou zařazena verba, jejichž kmen končí na samohlásku. U tohoto typu také dochází ke změnám a krácení délky v kořeni. Se správným tvořením forem přítomného času by studentovi mohlo pomoci porovnání s ruštinou: “*brát – já беру (беру – я беру)*” (Martynenko, 2019, s.36).

Společným rysem sloves čtvrtého typu je střídání souhlásek v kořeni slova: *s > š, k > č, z > ž*. Tady se také doporučuje porovnání verb v češtině a ruštině: “*plakat – já plaču (плакать – я плачу)*” (Martynenko, 2019, s.36). V tomto poučení si můžeme všimnout, že se nevěnuje dostatečná pozornost příkladům, protože se zaprvé neuvádí příklad se střídáním *z > ž* (příkladem se střídáním *s > š* může být konjugace slovesa *psát* v tabulce na začátku podkapitoly), za druhé v příkladě “*plakat – já plaču*” chybí délka v uvedené formě 1. osoby singuláru.

V páté lekci se probírají modální verba *chtít, moct, mít, muset, smět*. Nejdřív se uvádí tabulka s časováním zmíněných sloves (obrázek 54), a pak následuje poučení o každém z verb.

Инфинитив	chtít — хотеть	moct — мочь	mít — быть должным	muset — быть должным	smět — сметь
já	chci	můžu (mohu)	mám	musím	smím
ty	chceš	můžeš	máš	musíš	smíš
on, ona, ono	chce	může	má	musí	smí
my	chceme	můžeme	máme	musíme	smíme
vy, Vy	chcete	můžete	máte	musíte	smíte
oni, ony, ona	chtějí	můžou (mohou)	mají	musí (musejí)	smí (smějí)

(Obrázek 54. Konjugace modálních sloves. Martynenko, 2019, s.47)

Ve výkladu sloves se uvádí překlad do ruštiny, odkazy na některou ze slovesných tříd (kromě verba *chtít*), příklady použití.

O verbu *chtít* se píše, že je nepravidelné a že koresponduje s ruským slovesem *хотеть*: „**Chci** studovat na univerzitě. – **Я хочу** учиться в университете“ (Martynenko, 2019, s.48). Příklad použití slovesa *chtít* s přímým předmětem není uveden.

Dále se probírá sloveso *moct*. Zmiňuje se, že českému verbu *moct* odpovídá ruské verbum *мочь*. Pak se vysvětlují zvláštnosti tvoření přítomného času slovesa *moct*: zaprvé, ke kmenu *můž-* se přidávají koncovky třetí třídy, za druhé, v 1.osobě singuláru a ve 3.osobě plurálu jsou dublety: *můžu (mohu)*, *můžou (mohou)*. Použití variant není okomentováno. Na závěr se uvádí příklad: „**Můžu (mohu)** umýt nádobí. – **Я могу** помыть посуду“ (Martynenko, 2019, s.48).

Následuje poučení o verbu *mít*. Podotýká se, že sloveso *mít*, které student zná z předchozích lekcí, má modální význam a v tom případě může být přeloženo do ruštiny jako *следует*: „**Mám** jít k lékaři. – **Мне следует** сходить к врачу“ (Martynenko, 2019, s.48).

O slovesu *muset* se zmiňuje, že se časuje jako verba druhé třídy na *-et(-ět)* a koresponduje s ruským výrazem *быть должным*: „**Musím** chodit do práce. – **Я должен** ходить на работу“ (Martynenko, 2019, s.48). Varianty koncovek ve 3. osobě plurálu (*musí /musejí*), které jsou uvedeny v tabulce, se nekomentují.

Posledním prezentovaným modálním slovesem je verbum *smět*, kterému v ruštině odpovídají sloveso *сметь* a výraz *иметь право*: „**Smím** vejít? – **Мне можно (имею ли я право)** войти?“ (Martynenko, 2019, s.48). Je zmíněno, že se sloveso *smět* časuje jako slovesa druhé třídy na *-et/-ět*. Upozorňuje se, že v záporné formě verbum *smět* vyjadřuje přísný zákaz a koresponduje s

ruským *нельзя*: „*Nesmíte tam chodit. – Вам нельзя туда ходить*“ (Martynenko, 2019, s.48).
 Přítomnost ve 3.osobě plurálu variant koncovek (*smí /smějí*) se nevysvětluje.

V šesté lekci se prezentuje konjugace sloves *jíst* a *vědět*. Podkapitola s pojednáním o těchto verbech nese název *Modální slovesa*. Předpokládáme, že jde o možný technický překlep. Na začátku se uvádí tabulka s časováním verb *jíst* a *vědět* (obrázek 55).

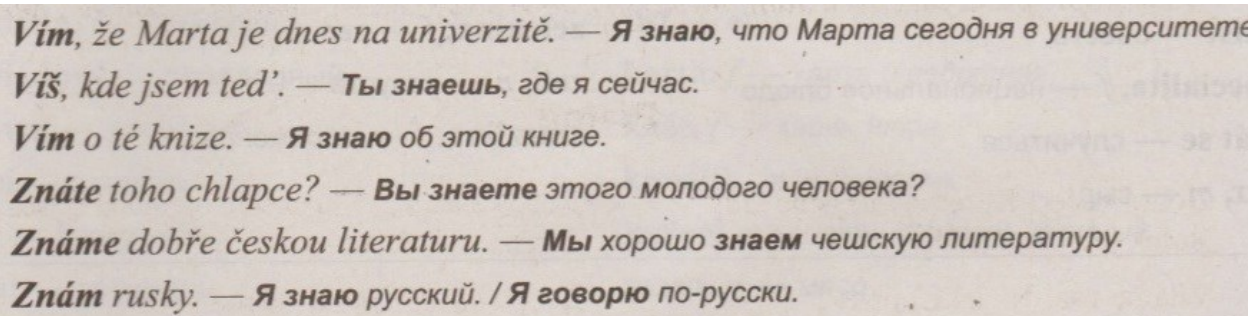
Инфинитив	<i>jíst</i> — <i>есть</i>	<i>vědět</i> — <i>знать</i>
já	jím	vím
ty	jíš	víš
on, ona, ono	jí	ví
my	jíme	víme
vy, Vy	jíte	víte
oni, ony, ona	jedí	vědí

(Obrázek 55. Konjugace verb *jíst* a *vědět*. Martynenko, 2019, s.57)

Po tabulce je zařazeno poučení o časování obou sloves. Nejdřív se zdůrazňuje, že tvoří formy přítomného času v souladu s konjugací podskupiny *-it* druhé třídy. Toto tvrzení se může zdát jako diskutabilní vzhledem k tomu, že se verbum *vědět* neřadí do vzoru *-et(-ět)*, ale do typu *-it*. Dále se píše, že se při časování podobá kmenů sloves *jíst* a *vědět* mění. Ve všech formách (s výjimkou 3.osoby plurálu) dochází ke zkrácení kmene, ze kterého zůstává jenom první písmeno. Ve 3.osobě plurálu se kmen rozšiřuje do *jed-*, *ved-* (Martynenko, 2019, s.57). Po výkladu tvoření přítomného času se říká, že časování jako *jíst* a *vědět* mají také příbuzná slovesa, která byla vytvořena pomocí předpon (Martynenko, 2019, s.58).

V dalším odstavci se vysvětlují rozdíly v použití verb *vědět* a *znát*. Nejdřív se podotýká, že se obě slovesa do ruštiny překládají jako *знать*. Dále se píše, že po slovese *znát* následuje přímý předmět: „*znát (koho? co?) profesora, matematiku*“ nebo adverbium: „*znát česky*“ (Martynenko, 2019, s.58). Zmiňuje se, že konstrukce „*znát česky*“ může být přeložena jako „*я знаю чешский/ я говорю по-чешски*“ a je synonymická výrazům *mluvím česky*, *umím česky* (Martynenko, 2019, s.58). Pojednání o konstrukci „*znát česky*“ se jeví jako zavádějící a neodpovídající skutečnosti.

O slovesu *vědět* se říká, že se používá v ostatních případech. Na závěr se uvádějí příklady se slovesy *znát* a *vědět*. Jak vidíme, tady se zase vyskytuje mylná věta „*Znám rusky*“ (obrázek 56).



(Obrázek 56. Příklady použití verb *vědět* a *znát*. Martynenko, 2019, s.58)

3.6 Shrnutí

V této kapitole jsme podrobně zmapovali výklad časování sloves a jejich rozdělení na konjugační typy ve čtyřech učebnicích češtiny pro cizince. V této podkapitole shrneme získané poznatky. Začneme porovnáním vlastností učebnic, pak se budeme věnovat analýze přístupů učebnic k výkladu gramatiky, na konci zmíníme některé zvláštnosti v prezentaci slovesných tříd.

Pro porovnání didaktické vybavenosti učebnic byla vypracována tabulka 6. V tabulce se uvádějí jenom složky, které jsou důležité pro výuku a které se vyskytují minimálně ve dvou učebnicích. Bylo také rozhodnuto o zařazení prvku *Doplňkové texty ke čtení*, kvůli tomu, že v učebnici *Praktický kurz češtiny* tento oddíl zabírá značné množství stránek (50 stran). Znakem + je označena přítomnost jednotlivých prvků v učebnici, znakem - je označena absence toho prvku.

	Čeština expres	Chcete mluvit česky	Čeština pro rusky mluvící	Praktický kurz češtiny
obrázky, fotografie	+	+	+	-
audionahrávky	+	+	+	+
klíč	+	+	+	+
pracovní sešit	+	+	-	-
přehled gramatiky	-	+	+	-
slovník	+	+	+	-
web	+	+	-	-
doplňkové texty	-	-	-	+

ke čtení				
seznam gramatických termínů použitých v učebnici	+	+	-	-

Tabulka 6. Porovnání didaktické vybavenosti učebnic.

Jak vidíme, všechny analyzované učebnice mají klíč a audionahrávky. Publikace *Praktický kurz češtiny* jako jediná ze všech nemá obrázky a slovník, na druhou stranu jenom tato učebnice obsahuje doplňkové texty ke čtení. Celkově se dá říct, že nejlépe jsou vybaveny učebnice *Chcete mluvit česky* a *Čeština expres*, nejhůř – *Praktický kurz češtiny*.

Nejdelší kapitoly má učebnice *Čeština pro rusky mluvící* (kolem 22 stran), nejkratší má *Čeština expres* (5-6 stran). Při prezentaci gramatické látky gramatiky učebnice *Chcete mluvit česky*, *Čeština pro rusky mluvící*, *Praktický kurz češtiny* používají deduktivní přístup, zatímco učebnice *Čeština expres* přistupuje k vysvětlení pravidel induktivně.

Výklad nové látky v učebnici *Praktický kurz češtiny* probíhá jenom v ruštině. Publikace *Čeština pro rusky mluvící* usiluje o dvojjazyčné vysvětlení. Učebnice *Čeština expres* a *Chcete mluvit česky* také vykládají pravidla v ruštině, ale jednotlivé prvky překládají do češtiny. Všechny učebnice se snaží při vysvětlení mluvnických jevů porovnávat češtinu a ruštinu.

V učebnici *Čeština pro rusky mluvící* se klasifikace sloves, která je uvedena ve 2. lekci, liší od třídění sloves v *Přehledu gramatiky*. Ani klasifikace ze 2. lekce, ani klasifikace z *Přehledu gramatiky* se neshodují se skutečným rozdělením sloves v učebnici. Konjugační tabulky v učebnici nemají stejný vzhled. Učebnice *Praktický kurz češtiny* občas neposkytuje dostatečné množství příkladů ve vysvětlení gramatické látky.

V učebnicích *Čeština pro rusky mluvící* a *Praktický kurz češtiny* se objevují chyby a překlepy ve výkladu gramatiky.

Učebnice *Čeština expres*, *Chcete mluvit česky* a *Praktický kurz češtiny* poskytují studentům informace o jazykové situaci v České republice.

Učebnice se liší v přístupu ke klasifikaci a prezentaci verb. Podrobněji se těmito tématy budeme zabývat v příslušných kapitolách.

V následujících kapitolách se budeme zabývat tím, jak na problém klasifikace a prezentace sloves nahlíží normalizační příručky: gramatiky češtiny pro rodilé mluvčí, gramatiky češtiny pro cizince, popisy úrovní A1 a A2 SERR.

V příští kapitole se podíváme na klasifikaci sloves ve třech akademických gramatikách češtiny.

4 Klasifikace sloves v gramatikách češtiny pro rodilé mluvčí

Sloveso je jedním z nejfrekventovanějších slovních druhů vyskytujících se téměř v každé české větě. Na rozdíl od jiných plnovýznamových slovních druhů má sloveso časování (konjugaci). Při časování sloveso nabývá specifických gramatických významů (osoba, číslo, způsob a tak dále). Sloveso se mění pomocí speciálních koncovek. Tyto koncovky nejsou stejné u všech sloves, a proto dochází k rozdělení na třídy.

V této kapitole se budeme věnovat prezentaci slovesných tříd ve třech gramatikách:

1. ČECHOVÁ, Marie. *Čeština – řeč a jazyk*, 2000.
2. KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek, RUSÍNOVÁ, Zdenka a kolektiv autorů. *Příruční mluvnice češtiny*, 2008.
3. CVRČEK, Václav. *Mluvnice současné češtiny*, 2010.

Tyto tři gramatiky byly vybrány na základě různých přístupů autorů k popisu jazykových jevů. Publikace *Čeština – řeč a jazyk* se pokládá za klasickou. Autoři *Příruční mluvnice češtiny* nahlíží na systém jazyka z hlediska morfologické formy. *Mluvnice současné češtiny* byla vytvořena na základě jazykových korpusů. Autoři se snaží popisovat jazyk, „*jak skutečně vypadá*“ (Cvrček, 2010, s.13), tedy nehodnotí jazykové prostředky jako správné nebo chybné.

Budou nás především zajímat kritéria pro rozdělení sloves na třídy, na kolik tříd autoři slovesa dělí, jaké vymezují vzory, jaká slovesa slouží jako vzorová a jaká slovesa považují za nepravidelná.

4.1 ČECHOVÁ, Marie. *Čeština – řeč a jazyk*

Slovesa se klasifikují na základě kmenotvorné přípony přítomné a kmenotvorné přípony minulé, přičemž kmenotvorná přípona přítomná je kritériem základním (Čechová, 2000, s. 225). Mezi kmenotvornými příponami přítomnými se rozlišují jednoduché a složené. Jednoduché přípony jsou zjevné v 2. a ve 3. osobě singuláru a v 1. a 2. osobě plurálu (například, *nes-e-š, nes-e, nes-e-me, nes-e-te*). Kmenotvorné přípony *-ne-* a *-je-/ -uje* jsou složené: vlastní kmenotvorné příponě předchází *-n, -j, -u+j*: *tiskn-e-š, kryj-e-š*. Tímto způsobem se česká slovesa dělí na pět tříd: 1. *-e*, 2. *-n-e*, 3. *-j-e*, 4. *-í*, 5. *-á*. Dále se třída rozděluje na slovesná paradigmata podle kmenotvorné přípony minulé a podle některých dalších rysů (například, hláskových alternací) (Čechová, 2000, s. 225). Podle kmenotvorné přípony minulé (infinitivní) se slovesa dělí na šest slovesných tříd: I. *-ø*, II. *-nu-/ -nou-*, III. *-e-/ -ě-*, IV. *-í-*, V. *-a-*, VI. *-ova-*. Čechová upozorňuje, že „*třídění sloves*

podle kmene minulého (infinitivního) je vhodnější při popisu tvoření slov. Pro tvarosloví je výhodnější vycházet z slovesných založených na kmenové příponě přítomné“ (Čechová, 2000, s. 226).

Celkové rozdělení na třídy a vzory je zobrazeno v následující tabulce (obrázek 57):

Třída – Vzor	3. os. č. j.	Příčestí činné	Infinitiv
<i>I. třída</i>			
typ A – tvrdý	1. nese	nes-l	nés-t
	2. bere	br-a-l	br-á-t
typ B – měkký	3. maž-e (maž-u/-i)	maz-a-l	maz-a-t
typ C – smíšený	4. peč-e (peč-u/-i, zast. pek-u)	pek-l	pec-i/ pec-t
	5. tř-e (tř-u, zast. tr-u)	tř-e-l	tř-i-t
<i>II. třída</i>			
typ A	1. tisk-ne	tisk-l	tisk-nou-t
typ B	2. mi-ne	mi-nu-l	mi-nou-t
typ C – nepravidelný	3. zač-ne (zaj-me)	zač-a-l (zaj-a-l)	zač-i-t (zaj-mou-t)
<i>III. třída</i>			
typ A	1. kry-je	kry-l	krý-t
typ B	2. kup-uj-e	kup-ova-l	kup-ova-t
<i>IV. třída</i>			
typ A	1. pros-í (3. os. č. mn. pros-í)		pros-i-t
	2. trp-í (3. os. č. mn. trp-í)		trp-ě-t
typ B	3. sáz-í (3. os. č. mn. sáz-ej-í/ sáz-í)	sáz-e-l	sáz-e-t
<i>V. třída</i>			
	děl-á	děl-a-l	děl-a-t

(Obrázek 57. Třídění sloves v publikaci *Čeština - řeč a jazyk*. Čechová, 2000, s. 228)

Mezi slovesa nepravidelná Čechová řadí *být, chtít, jíst, vědět, jít, jet*. Jsou to slovesa velmi stará, ale frekventovaná. Zůstávají nezařazená do tříd kvůli supletivním tvarům (Čechová, 2000, s. 241).

4.2 KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek, RUSÍNOVÁ, Zdenka a kolektiv autorů. *Příruční mluvnice češtiny*

Příruční mluvnice češtiny rozřazuje slovesa do tříd na základě vlastností tří kmenů: přítomného, minulého a infinitivního. Kmen přítomný se definuje jako část slovesa ve 3. os. sg. indikativu přítomného po odtržení osobní koncovky: *nes-e, tiskn-e*. Podle přítomných tvarů mohou být slovesa

rozdělena na pět tříd: 1.třída: *nese, bere, maže, peče, tře*; 2.třída: *tiskne, mine, tne*; 3.třída: *kryje, kupuje*; 4.třída: *prosí, trpí, sází*; 5.třída: *volá* (Karlík, 2008, s. 325).

Pod kmenem minulým Příruční mluvnice češtiny chápe část slovesa ve tvaru přičestí *l*-ového po odtržení koncovek *-l* (*-la, -lo, -li, -ly, -la*), například, *nes-l, tisk(nu)-l* (Karlík, 2008, s. 325).

Kmen infinitivní je část slovesa ve tvaru infinitivu po odtržení koncovky *-t* nebo *-i*: *nés-t, péc-i*.

Příruční mluvnice češtiny upozorňuje, že u některých sloves je infinitivní a minulý kmeny stejný (Karlík, 2008, s. 325). Vzhledem k zvláštnostem kmene minulého a infinitivního se slovesa dělí do šesti tříd: 1. třída: *nes-l, pek-l, kry-l, tře-l*; 2. třída: *minu-l, tisknu-l, tnul/ťal*; 3. třída: *trpě-l, sáze-l*; 4. třída: *prosi-l*; 5. třída: *vola-l, maza-l, bral*; 6. třída: *kupoval* (Karlík, 2008, s. 325).

Na základě všech výše uvedených příznaků se slovesa dělí na šest tříd, ve kterých se dále vymezují příslušné vzory. Rozřazení na třídy a vzory lze shrnout pomocí níže uvedené tabulky 7.

třída	vzor	kritéria vymezení
1.	nést	jednoslabičná slovesa, která mají před infinitivní koncovkou s nebo z
	péct	varianta infinitivu končící na -ci
	krýt	jednoslabičný infinitiv
	třít	výskyt variant v 1. osobě sg. a 3. osobě pl. (třu/ tru, třou/ trou)
2.	tisknout	konsonant před -nout
	minout	Vokál, r nebo l před -nout
	tnout	slovesa dmout, -jmout, vzít, začít, žnout a další od nich odvozená
3.	trpět	zakončení infinitivu na -et/-ět, tvoření 3.osoby pl. a imperativu (trpí, trp)
	sázet	zakončení infinitivu na -et/-ět, tvoření 3.osoby pl. a imperativu (sázejí, sázej)
4.	prosít	zakončení infinitivu na -it
5.	brát	infinitiv na -át, vokalické a konsonantické alternace v základu
	mazat	zakončení infinitivu na -at, alternace v základu

	volat	zakončení infinitivu na -at, absence alternací v základu
6.	kupovat	zakončení infinitivu na -ovat

Tabulka 7. Rozdělení sloves na třídy a vzory v Příruční mluvnici češtiny

Kromě již zmíněných šesti tříd Příruční mluvnice češtiny vyčleňuje skupinu izolovaných (nepravidelných) sloves, kam patří *být, jíst, vědět, vidět, mít, chtít, jít*. Každé z nich má své zvláštnosti ve tvoření různých forem, a proto tato verba nemohou být přiřazena k žádné ze tříd (Karlík, 2008, s. 332).

4.3 CVRČEK, Václav. *Mluvnice současné češtiny*

Cvrček dělí pravidelná slovesa na jednotlivé třídy podle kmene přítomného (přítomného). Ten obdržíme odstraněním koncovky v 3. osobě singuláru (Cvrček, 2010, s. 249). K rozdělení tříd na vzory je zapotřebí nejen tvar 3. osoby singuláru přítomného času, ale i tvar infinitivu a formu 2. osoby imperativu. Při rozlišení vzorů *maže* a *bere* je hlavním příznakem změkčování souhlásek v kmeni (Cvrček, 2010, s. 250).

U pravidelných sloves Cvrček vymezuje pět tříd a čtrnáct vzorů (obrázek 58).

třída	3. os. sg. prez.	infinitiv	2. os. sg. rozk. zp.	vzor
1.	-e	-st/zt	-Ø, -i	<i>nese</i>
		-ct	-Ø	<i>peče</i>
		-ít	-i	<i>umře</i>
		-át/at	-Ø, -i	<i>maže</i> (měkký vzor) <i>bere</i> (tvrdý vzor)
2.	-ne (-me)	-out	-i -Ø	<i>tiskne</i> <i>mine</i>
		-ít (-out)	-i	<i>začne</i>
3.	-je	-ít/ýt (-out, -át)	-	<i>kryje</i>
		-ovat	-	<i>kupuje</i>
4.	-í	-et/ět	-Ø, -i -ej	<i>trpí</i> <i>sází</i>
		-it	-Ø, -i	<i>prosí</i>
5.	-á	-	-	<i>dělá</i>

(Obrázek 58. Třídění sloves v *Mluvnici současné češtiny*. Cvrček, 2010, s. 250)

K slovesům nepravidelným patří *být, chtít, jíst, jít, jet, mít, vědět, vidět, lze* a slovesa od nich odvozená. Důvodem pro jejich vymezení je absence kmenotvorné přípony. Slovo *lze*, které bývá obvykle klasifikováno jako jiný slovní druh (přísluvce, predikativum) (viz například Adverbium

na <https://www.czechency.org>), považuje za sloveso díky funkci. Na rozdíl od jiných verb se *lze* nečasuje a nemá infinitiv (Cvrček, 2010, s. 266).

4.4 Shrnutí

Jak vidíme, Čechová a Cvrček vymezují celkem pět tříd a čtrnáct vzorů, zatímco Příruční mluvnice češtiny dělí slovesa na šest tříd a čtrnáct vzorů. Vzory ve všech gramatikách jsou stejné, ale Příruční mluvnice češtiny je seskupuje jinak. Všechny gramatiky třídy počítají, každé třídě je přiděleno číselné označení.

Každá z gramatik většinou používá stejná slovesa jako vzorová. Rozdíly můžeme spatřit jenom ve třech případech:

- *tře – umře* (Čechová, Příruční mluvnice češtiny – Cvrček)
- *začít – tnout* (Čechová, Cvrček – Příruční mluvnice češtiny)
- *dělat – volat* (Čechová, Cvrček – Příruční mluvnice češtiny)

Použití stejných sloves jako vzorových umožňuje rychle pochopit, o jaký typ verb se jedná (u rodilých mluvčích je to zvykem i kvůli školní výuce).

Slovesa se rozdělují na třídy na základě kmene přítomného a infinitivního (minulého). Kmen přítomný je část slovesa ve 3. osobě singuláru přítomného, a proto má forma 3. osoby singuláru pro klasifikaci sloves větší význam než jiné formy přítomného. Důvodem pro vymezení jednotlivých vzorů jsou zvláštnosti sloves při tvoření různých forem (například alternace v kmenu) Rozdělení na třídy se objevuje nejen v přítomném čase, ale i při tvoření jiných forem (imperativu, příčestí trpného a dalších).

Seznam nepravidelných sloves se v gramatikách liší. Verba *být, chtít, jíst, vědět, jít* jsou všemi autory považována za nepravidelná. Názory autorů na zařazení dalších verb do této kategorie různí. U Čechové ve výčtu najdeme sloveso *jet*, u Cvrčka – *vidět, jet, mít, lze*, v Příruční mluvnici češtiny – *vidět, mít*.

V další kapitole se budeme věnovat rozdělení sloves v gramatikách češtiny pro cizince.

5 Klasifikace sloves v gramatikách češtiny pro cizince

V této kapitole se budeme zabývat tím, jak jsou slovesa klasifikována v gramatikách češtiny pro cizince. Specializovaná gramatika češtiny pro cizince je doplňkovým učebním materiálem, který by měl pomáhat jak cizojazyčnému studentovi, tak i lektorovi. Vzhledem k tomu, že se jedná o učební médium, je na rozdíl od akademických gramatik popis systému jazyka v gramatice češtiny pro cizince upraven a zjednodušen. Podobná příručka může poskytnout studujícímu jednoduchý přehled gramatického systému češtiny a být zdrojem důvěryhodných informací během studia. Gramatika češtiny pro cizince by mohla sloužit lektorovi jako metodická opora při vysvětlení jednotlivých mluvnických jevů a plánování výuky.

K analýze jsme vybrali tři gramatiky češtiny pro cizince. Kritérii výběru byly orientace na studenta a vlastní praktické zkušenosti s každou z těchto publikací.

1. PODLAUF, Ivan a ŠPRUNK, Karel. Mluvnice češtiny pro cizince. Čestina jazyk cizí. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968.
2. TAHAL, Karel. A Grammar of Czech As A Foreign Language. Factum CZ, 2010
3. HERCIKOVÁ, Barbora. Přehled základní české gramatiky pro zahraniční studenty. Vyd. 2. Praha: Karolinum, 2013.

Budeme analyzovat gramatiky od nejstarší k nejnovější. Stejně jako v předchozí kapitole budou v centru naší pozornosti následující otázky:

- kritéria pro rozdělení sloves na třídy a vzory
- počet tříd
- jaká slovesa slouží jako vzorová
- jaká slovesa se pokládají za nepravidelná
- modální slovesa

5.1 PODLAUF, Ivan a ŠPRUNK, Karel. *Mluvnice češtiny pro cizince. Čestina jazyk cizí*

Tato mluvnice je věnována cizincům, „kteří ovládají češtinu tak, že mohou číst jednoduchý odborný text, a chtějí se dále zdokonalovat a pochopit systém jazyka“ (Podlauf, Šprunk, 1968, s. 5) a učitelům, kteří znalosti svých studentů chtějí upevnit a systematizovat. Při popisu gramatických jevů autoři se primárně zaměřují na spisovnou češtinu. Mluvnice je koncipována

tak, že její jednotlivé části jsou "vázány do celku spíše funkcí než formou: „slovo – věta, tvar nalezený ve slovníku a jeho případné odměny pro použití v objektu a po předložce“ (Podlauf, Šprunk, 1968, s.5). Kniha se skládá ze čtrnácti kapitol, ze kterých nás nejvíc bude zajímat podkapitola věnovaná slovesným třídám.

Autoři klasifikují verba na základě témat. Téma se definuje jako „část tvaru, která spojuje kmen a koncovku. Příklady: děl-á-me, děl-á-š, děl-a-l“ (Podlauf, Šprunk, 1968, s.140). V uvedených formách tématem bude -á-. U každého slovesa můžeme vymezit dvě témata:

- první téma se objevuje ve tvarech přítomného času a imperativu
- druhé téma najdeme v l-tvaru (podobným způsobem autoři nazývají přičestí minulé), v infinitivu, ve slovesném substantivu a ve slovesném pasivním adjektivu.

Podle tématu se rozlišuje šest slovesných tříd a jedna třída smíšená, která má rysy typické pro 3. a 4. třídy, a proto je zařazena mezi ně. Třetí, šestá a smíšená třída obsahují po dvou vzorech, které se určují na základě zakončení kmenu.

Celkem systém slovesných tříd vypadá v gramatice Podlaufa a Šprunka jako na obrázku 59:

Třída má první téma, druhé téma				
1.	-uje-	-ova-	<i>kupuje,</i>	<i>kupoval</i>
2.	-ne-	-nu-	<i>zvedne,</i>	<i>zvednul</i>
3.	-e-	-ø-	<i>nese,</i>	<i>nesl</i>
			<i>pije,</i>	<i>pil</i>
3./4.	-e-	-a-	<i>bere,</i>	<i>bral</i>
			<i>dokáže,</i>	<i>dokázal</i>
4.	-á-	-a-	<i>dělá,</i>	<i>dělal</i>
5.	-í-	-i-	<i>prosí,</i>	<i>prosil</i>
6.	-í-	-ve-	<i>slyší,</i>	<i>slyšel</i>
			<i>umí,</i>	<i>uměl.</i>

(Obrázek 59. Třídění sloves v *Mluvnici češtiny pro cizince*. Podlauf, Šprunk, 1968, s.141)

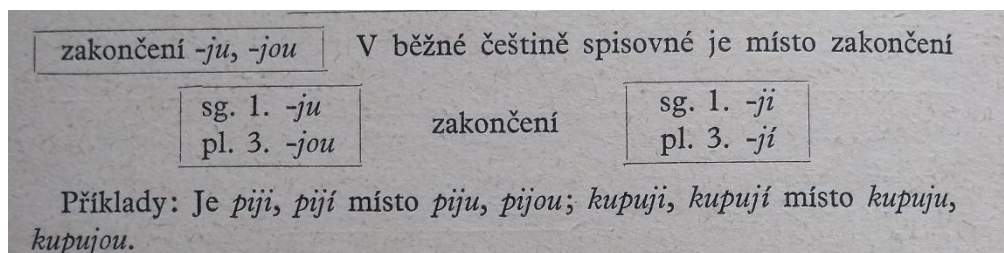
Uvedené slovesné třídy se na základě charakteru koncovek v 1. osobě singuláru a v 3. osobě plurálu dají rozdělit na dvě velké skupiny:

1. skupina: slovesa 1., 2., 3. tříd mají v 1. osobě singuláru -u, 3. osobě plurálu – ou
2. skupina: slovesa 4., 5., 6. tříd mají v 1. osobě singuláru -m, 3. osobě plurálu – í

(Podlauf, Šprunk, 1968, s.141).

V kapitole Indikativ přítomného času se podrobně popisuje konjugace všech vymezených tříd. Uvádí se varianta koncovky, pokud ji sloveso má. Když dublety patří k odlišným jazykovým

variantám, čtenáři jsou na to vždy upozorněni. Jako příklad můžeme uvést poznámky k zakončením *-ju, -jou* (obrázek 60):



(Obrázek 60. Komentář k použití variant koncovek. Podlauf, Šprunk, 1968, s.146)

V indikativu přítomného času autoři vymezují pět sloves, která mají nepravidelné tvary: *být, vědět, jíst, chtít, moci*. Konjugace těchto verb se podrobně popisuje v příslušné podkapitole.

5.2 TAHAL, Karel. *A Grammar of Czech As A Foreign Language*

Příručka je vytvořena pro všechny, kdo se chtějí lépe seznámit s gramatickým systémem českého jazyka. Je určena jak pro studenty češtiny jako cizího jazyka, tak i pro badatele (například v oblasti obecné a komparativní lingvistiky). Čeština je popsána z hlediska nerodilého mluvčího, a proto jsou v porovnání s akademickými gramatikami výběr a řazení některých témat netypické. Mluvnice obsahuje devět kapitol a přílohu, ve které student najde pojednání o obecné češtině. (Tahal, 2010, s.7).

Výklad slovesných tříd je v publikaci spojen s prezentací přítomného času. Autor dělí slovesa na základě koncovek, které má sloveso v přítomném čase. Celkem se vymezují tři sady, které jsou prezentovány pomocí tabulky na obrázku 61:

já	-ÁM	-ÍM	-U (-I)
ty	-ÁŠ	-ÍŠ	-EŠ
on, ona, ono	-Á	-Í	-E
my	-ÁME	-ÍME	-EME
vy	-ÁTE	-ÍTE	-ETE
oni, ony, ona	-AJÍ	-Í (-ĚJÍ)	-OU (-Í)

(Obrázek 61. Přehled sad koncovek v přítomném čase. Tahal, 2010, s.36)

Dále autor popisuje, jak se dá poznat, kterou sadu koncovek má to či ono sloveso.

První typ koncovek mají většinou slovesa končící v infinitivu na *-at*: *dělat, říkat, čekat, hledat, doufat* a další. Ovšem Tahal upozorňuje, že některá slovesa na *-at* (například, *plavat, hrabat, kašlat*) patří ke třetímu typu (Tahal, 2010, s.36).

V souladu s druhou sadou koncovek se časují slovesa zakončená v infinitivu na *-it, -ět, -et*. Některá slovesa tohoto typu mají ve 3. osobě plurálu spolu s variantou *-í* také variantu *-ějí/ -ejí*: například verba *rozumět* a *přemýšlet*.

Slovesa končící v infinitivu na *-ovat* a *-nout* se konjugují podle třetího typu. Zmiňuje se, že slovesa na *-ovat* v 1. osobě singuláru a ve 3. osobě plurálu mají formální varianty koncovek: 1.os.sg - *i*, 3.os.sg - *í*. Hovorovější varianty (například, *pracuju, pracujou*) se uvádí v závorkách. Poznámka pod tabulkou informuje, že se koncovky 1.osoby singuláru *-u* a 3.osoby plurálu *-ou* používají v neformální komunikaci.

Pojednání o modálních slovesech a o nepravidelných verbech je spojeno do jedné kapitoly. Autor upozorňuje, že z lingvistického hlediska jsou do kapitoly zahrnuté velmi různorodé informace, avšak podobné řazení je vhodné pro studenta češtiny jako cizího jazyka. Za nepravidelná slovesa se považují *být, chtít, vědět, moct*, protože při časování neodpovídají žádnému ze tří zmíněných modelů (Tahal, 2010, s.58).

Modální slovesa se prezentují v porovnání s anglickými: „*There are two counterparts to the English verb CAN, viz. MOCT and UMĚT*“ – „*Existují dva protějšky anglického slovesa can*“ (překlad náš) (Tahal, 2010, s.59). Celkem se probírá pět verb: *vědět, moct, umět, smět, muset*. U slovesa *moct* se uvádí dublety pro infinitiv (*moct/ moci*) a pro 1. osobu singuláru a 3.osobu plurálu (*já můžu/ mohu, oni můžou/ mohou*) s poznámkou, že formy *moci, mohu, mohou* jsou typické pro „*vysoký styl*“ – „*The irregular forms moci, mohu, mohou are used in “higher style”*“ (Tahal, 2010, s.58). Autor upozorňuje na rozdíly v použití sloves *znát* a *vědět*. Pro přehledné vysvětlení aplikace modálních sloves v praxi nabízí čtenářům škálu modálních verb („*modal verbs scale*“) (obrázek 62):

MUSÍM I must + !!!	NEMUSÍM I needn't - (+)	SMÍM I may + (-)	NESMÍM I mustn't - !!!
---------------------------------	--------------------------------------	-------------------------------	-------------------------------------

(Obrázek 62. Škála modálních verb. Tahal, 2010, s.60)

5.3 HERCIKOVÁ, Barbora. *Přehled základní české gramatiky pro zahraniční studenty*

Publikace je určena studentům, kteří ovládají češtinu na základní úrovni. Autorka ji popisuje jako „*soupis zjednodušených základních gramatických pravidel v přehledné formě tabulek*“ (Herciková, 2010, s.7). Kniha se skládá ze šesti kapitol: Úvod do studia češtiny, Zvuková a grafická stránka češtiny, Morfologie, Slovtvorba, Syntax, Pravopis.

Autorka vymezuje čtyři typy časování na základě zakončení infinitivu (*-at(-át)*, *-it/-et/-ět*, *-ovat*) nebo délky slova: ke třetímu typu patří jednoslabičná verba. V tabulce se uvádí varianty koncovek pro některé formy, ovšem bez komentáře o jejich užití.

Konjugace pravidelných sloves je shrnuta do tabulky (obrázek 63):

	-at (-át)		-it/-et/-ět		<i>jedna slabika</i>	-ovat		
	dělat (mít)		prosit, vidět, večeřet		číst, žít	studovat		
sg.								
já	dělám	-ám	vidím	-ím	čtu žiju	-u (-ju/-i)	studuju/-i	-uju /(-i)
ty	děláš	-áš	vidíš	-íš	čteš žiješ	-eš (-ješ)	studuješ	-uješ
on, ona, ono	dělá	-á	vidí	-í	čte žije	-e (-je)	studuje	-uje
pl.								
my	děláme	-áme	vidíme	-íme	čteme žijeme	-eme (-jeme)	studujeme	-ujeme
vy	děláte	-áte	vidíte	-íte	čtete žijete	-ete (-jete)	studujete	-ujete
oni, ony, ona	dělají	-ají	vidí	-í/-ejí(-ějí)	čtou žijou	-ou (-jou/-jí)	studují/-í	-ujou /(-í)
	poslouchat, vstávat, snídat, obědvat, začínat, znát, dívat se, ptát se, mít (mám)		prosit, končit, mluvit, večeřet, bydlet, myslet, rozumět, prohlížet (si)		psát (píšu), jít (jdu), jet (jedu), žít (žiju), pít (piju), mýt se (myju se)		pracovat, relaxovat sportovat, nakupovat děkovat, jmenovat se	

(Obrázek 63. Třídění verb v Přehledu základní české gramatiky pro zahraniční studenty. Herciková, 2010, s.65)

Jako modální se uvádí slovesa *muset*, *chtít*, *mocet*, *smět*. V tabulce jsou varianty koncovek pro 1. osobu singuláru a 3.osobu plurálu (*já můžu/ mohu*, *oni můžou/ mohou*), ale bez poznámek k užití.

Za nepravidelná verba se pokládají slovesa *být*, *chtít*, *jíst*, *vědět*, *dovědět se*. Verba *mít*, *mít se*, *stát*, *bát se*, *spát*, *jít*, *jet*, *sníst*, *říct* jsou charakterizována jako částečně nepravidelná. Je zajímavé, že slovesa *jíst* a *sníst*, která jsou vidovým párem, se dostaly do odlišných skupin (*jíst* – nepravidelné, *sníst* – částečně nepravidelné). V čem spočívá nepravidelnost a částečná nepravidelnost, se v publikaci nevysvětluje, stejné rozdělení sloves ale najdeme v popisu češtiny na úrovni A2 (viz kapitolu Slovesné třídy z hlediska Společného evropského referenčního rámce).

5.4 Shrnutí

Každá z gramatik češtiny pro cizince má svůj názor na rozdělení sloves na třídy.

Nejpropracovanější koncepci mají Podlauf a Šprunk: jejich klasifikace je logická, je tam místo i

pro jevy problematické z hlediska klasifikace (viz smíšená třída). Avšak jejich koncepce je příliš komplikovaná (celkem se vymezuje sedm tříd na základě dvou „témat“), a proto je těžko použitelná v praxi.

Třídění sloves v gramatikách Hercikové a Tahala se jeví jako jednodušší díky menšímu počtu vymezených konjugačních typů a může vyhovět potřebám začátečníka: je přehledné a snadno pochopitelné. Pokročilý student bude potřebovat více informací o konjugaci sloves tradičně v gramatikách řazených k I. a II. třídě, která jsou většinou pro studenty problematická kvůli změnám v kmenu. Navíc nevždy je jasné, do jaké skupiny sloveso patří: v Tahalově systému je těžké najít místo pro slovesa I. třídy, u Hercikové není zřejmé, kam patří slovesa II. třídy a dvouslabičná slovesa z I. třídy (například *plavat*, *poslat* a další).

Všechny gramatiky se shodují v prezentaci sloves končících v infinitivu na *-at*: vymezují je jako samostatnou skupinu. Slovesa na *-it/-et/-ět* Herciková a Tahal řadí do jedné třídy, zatímco u Podlaufa a Šprunka ta slovesa tvoří dvě skupiny. Verba s koncovkou *-u* v 1. osobě singuláru (I., II., III. třída v gramatikách češtiny) každá mluvnická zpracovává jinak: u Tahala všechna taková slovesa spadají do jednoho typu, Herciková vymezuje dva typy: slovesa na *-ovat* a jednoslabičná slovesa, u Podlaufa a Šprunka ta slovesa najdeme v 1., 2., 3. a smíšené třídách.

Zkoumané gramatiky se liší v tom, jaká používají vzorová slovesa. Shodují se jenom u skupiny sloves na *-at*, kterou všechny gramatiky prezentují pomocí verba *dělat*.

Všechny v této práci analyzované gramatiky uvádí dubletní tvary, avšak informace o použití jednotlivých variant najdeme jenom u Tahala a u Podlaufa a Šprunka.

Za nepravidelná slovesa všechny gramatiky pokládají *být*, *chtít*, *vědět*. Podlauf a Šprunk k tomuto seznamu přidávají *moci* a *jíst*, Tahal – *moci*, Herciková – *jíst* a *dovědět se*.

V další kapitole se podíváme na to, jak by podle Společného referenčního rámce pro jazyky měla vypadat prezentace sloves na úrovních A1 a A2. Poté popíšeme, jak klasifikují verba akademické gramatiky češtiny a gramatiky češtiny pro cizince.

6 Prezentace sloves z hlediska společného evropského referenčního rámce

Společný evropský referenční rámec pro jazyky (SERR) je to dokument, který umožňuje porovnávání znalostí různých cizích jazyků. SERR přistupuje k znalosti jazyka komplexně, hodnotí jazykové dovednosti v rovinách čtení, psaní, poslechu a mluvení. Základním principem je schopnost zorientovat se v příslušné komunikační situaci, a proto „*gramatické učivo nehraje v popisu stěžejní roli*” (Čadská, 2006, s.25). Úrovně se porovnávají na základě jazykových dovedností: poslech, čtení, ústní projev, ústní interakce, psaní. Celkem existuje šest úrovní zvládnutí jazyka: A1, A2, B1, B2, C1, C2. V současné době pro češtinu jsou vytvořeny popisy úrovní A1 až B2.

Je nutné zmínit, že popisy jednotlivých úrovní nemohou být využity přímo ve výuce: je to jenom „*porada k rozhodujícím momentům plánování výuky a kontroly jejich výstupu*“ (Hádková, 2006, s.17).

Vzhledem k tomu, že konjugace sloves patří k tématům, která jsou nezbytná pro výuku začátečníků, budeme se zabývat popisy úrovní A1 a A2.

Při analýze budeme primárně vycházet z těchto publikací:

1. HÁDKOVÁ, Marie, Josef LÍNEK a Kateřina VLASÁKOVÁ. *Čeština jako cizí jazyk. Úroveň A1*, 2005.
2. ČADSKÁ, Milada, Vladimír BIDLAS, Helena CONFORTIOVÁ a Milada TURZÍKOVÁ. *Čeština jako cizí jazyk. Úroveň A2*. TAURIS, 2005.
3. CVEJNOVÁ, Jitka a kolektiv autorů. *Referenční popis češtiny pro účely zkoušky z českého jazyka pro trvalý pobyt v ČR – úrovně A1, A2*, 2014.

První dvě publikace popisují češtinu z hlediska pojmu češtiny jako cizího jazyka (“*cizí jazyk - jazyk, jenž pro určité společenství není rodným jazykem a zároveň pro ně není ani jazykem úředním či vyučovacím*” (Šebesta, 2014, s. 20)), zatímco Referenční popis češtiny je zaměřen na češtinu jako druhý jazyk (“*druhý jazyk - jazyk, který má v určité oblasti velký význam a <...> je nezbytný pro fungování v dané společnosti*” (Šebesta, 2014, s. 26)).

Budou nás zajímat následující otázky:

- klasifikace sloves
- přístup k dubletám
- nepravidelná slovesa
- modální slovesa

6.1 Čeština jako cizí jazyk. Úroveň A1

A1 je nejnižší úroveň zvládnutí cizího jazyka. Studenti na této úrovni jsou vybaveni jen základní slovní zásobou a jsou schopni porozumět jen základním komunikačním situacím: „*umí klást otázky týkající se jich samotných, toho, kde bydlí, lidí, které znají, věcí, které mají. Na takové otázky mají umět též odpovídat*“, jsou také schopni „*účastnit [se] komunikace o velmi známých tématech a reagovat na ně*“ (Hádková a kol., 2005, s.2).

Charakteristice mluvnických jevů, které by měl ovládat student na úrovni A1, je věnována kapitola 13 – Gramatické minimum. Autoři odůvodňují zařazení té kapitoly do popisu tím, že „*gramatická správnost je jedním z předpokladů komunikační úspěšnosti*“ (Hádková a kol., 2005, s.244). Čeština je jazykem flektivním, a proto znalost jen „slovníkových“ forem studentovi nestačí. Gramatické jevy a kategorie, které najdeme v popisu, byly vybrány na základě použitelnosti v komunikačních interakcích. Při popisu autoři sledovali několik zásad:

- Prezentace obou variet češtiny (spisovné a obecné) není na úrovni A1 vhodná. Většina uvedených tvarů patří k prostředkům současné mluvené spisovné češtiny (Hádková a kol., 2005, s.246).
- Uvedení dubletních tvarů také není vhodné. Student by měl být obeznámen jenom s jednou variantou – „*jedinou přirozenou formou*“. Za takovou formu se pokládá ta, kterou nejčastěji používají v komunikaci rodilí mluvčí (Hádková a kol., 2005, s.245).
- Redukce jazykových prostředků. Do popisu by měly být zahrnuty jenom ty, které student dokáže aktivně nebo pasivně používat. Autoři doporučují lektorovi přistupovat ke studentovi individuálně: za prvé, počítat s jeho mateřským jazykem, za druhé, brát v úvahu jeho osobní komunikační potřeby.
- Student na úrovni A1 by měl být schopen „*komunikovat způsobem vymezeným deskriptory*“ (Hádková a kol., 2005, s.245). Použití správných gramatických forem by mělo pomáhat tohoto cíle dosáhnout.

Autoři se domnívají, že slovesné kategorie jsou jednou z nejtěžších gramatických složek na této úrovni. Nicméně student na úrovni A1 by měl znát slovesné kategorie osoby, čísla, času (přítomný, budoucí, minulý), specifikovat způsob, slovesný rod, vid, přechodnost, valenci. Student se musí naučit minimálně čtyři tvary každého slovesa, a to: infinitiv (pouze se zakončením na *-t*), 1. osobu singuláru, 3. osobu singuláru, přičestí minulé. (Hádková a kol., 2005, s.256).

Co se týče slovesných tříd, píše se, že student úrovně A1 dokáže aktivně používat všech šest forem přítomného času omezeného počtu konjugačních typů. (Hádková a kol., 2005, s.254).

Nedoporučuje se vysvětlovat studentům rozdělení verb na třídy na základě zakončení přítomného kmene. Pro zjednodušení výkladu konjugace autoři navrhnou všechna slovesa rozdělit do dvou typů:

- *m*-typ, kam patří slovesa 4. a 5. třídy + atematická slovesa
- *u*-typ, který zahrnuje slovesa 1., 2., 3. tříd.

(Hádková a kol., 2005, s.254)

Aby daná klasifikace pro cizince vypadala logicky, je nutné odstranit dublety v 1.osobě singuláru (*kupuju/ kupuji, myju/myji*) a v 3.osobě plurálu (*kupujou/ kupují, myjou/ myjí*), přičemž jsou preferované hovorové tvary *kupuju, myju, kupujou, myjou* (Hádková a kol., 2005, s.255).

Informace o modálních a nepravidelných slovesech v kapitole Gramatické minimum nejsou. Avšak modální slovesa *chtít, moct, muset, smět* najdeme v kapitole Jazykové funkce. V oddílu 2.8.1 se zmiňuje sloveso *mít* ve významu nutnosti, ale autoři nepokládají znalost této konstrukce za nezbytnou na dané úrovni (Hádková a kol., 2005, s.97).

6.2 Čeština jako cizí jazyk. Úroveň A2

Student na úrovni A2 je schopen orientovat se v základních situacích každodenního života týkajících jeho samotného nebo jeho okolí, zvládne velmi krátkou společenskou konverzaci, umí psát jednoduché osobní dopisy (Komárek, 2006, s.54).

V Referenčním popisu češtiny pro úroveň A2 je gramatika věnován speciální Dodatek. Podle autorů gramatická složka doplňuje výklad jazykových funkcí (Čadská, 2006, s.25). Cíl Dodatku je prezentace gramatiky jako systému. Pro orientaci, co je pro úroveň A2 podstatné, je rozsáhlý popis doplněn poznámkami. Dodatek by měl pomoci především při tvorbě učebních materiálů (Čadská a kol., 2005, s. 3). V popisu se prezentují dublety: "*hovorové tvary, které se v každodenní komunikaci běžně používají, jsou označeny hvězdičkou (*), tvary spisovné, typické pro vyjadřování písemné (v některých případech až knižní) jsou označovány křížkem (#)*" (Čadská a kol., 2005, s.14).

Verbům je věnována podkapitola 2.5. Všechny tvary sloves se dělí na dvě velké kategorie: jednoduché (jednoslovné) a složené (víceslovné). Na úrovni A2 se z jednoduchých tvarů prezentují pouze aktivní tvary přítomného času nedokonavých sloves, budoucího času dokonavých sloves, imperativu a infinitivu. Co se týče tvaru složených, měly by se probírat aktivní tvary budoucího času nedokonavých sloves, tvary minulého času, přítomného

kondicionálu, imperativu. Zvláštní pozornost by měla být věnována některým skupinám sloves: reflexivním verbům, slovesům modálním, fázovým, základním slovesům pohybu a slovesům nepravidelným (Čadská a kol., 2005, s. 180).

Student by měl být obeznámen nejen se zakončením infinitivu na *-t*, ale i se spisovnými tvary na *-ci* (Čadská a kol., 2005, s. 180).

Při časování se používá jedna ze dvou sad koncovek:

1. *-u, -eš, -e; -eme, -ete, -ou*
2. *-m, -š, -í/-á; -me, -te, -í/-ejí/ějí/-ají*

Na základě těchto sad se slovesa dají rozdělit na dvě velké skupiny (Čadská a kol., 2005, s. 141). Jak vidíme, toto rozdělení nepočítá s variantami koncovek v 1.osobě singuláru a ve 3.osobě plurálu u sloves III. třídy.

Autoři popisu berou v úvahu třídění sloves, které je ve většině akademických gramatik češtiny. Pravidelná slovesa se dělí do pěti tříd podle 3. osoby singuláru přítomného. Pak se třídy rozdělují na vzory, přičemž bude tady hrát rozlišení kmene minulého:

1. třída *-e*: *nese, bere, maže, peče, tře*
2. třída *-ne/-me*: *tiskne, mine (kyne), začne (přijme)*
3. třída *-je*: *kupuje, kryje*
4. třída *-í*: *prosí, trpí, sází*
5. třída *-á* *dělá*

Každá třída se podrobně popisuje v příslušné podkapitole. Uvádí se infinitiv, všechny tvary přítomného, préterita, futuru, imperativu, kondicionálu přítomného. Jednotlivé vzory se charakterizují z hlediska jejich produktivnosti. Podrobný popis je doplněn poznámkami k vidu, variantami koncovek pro některé konjugační typy (III. třída - 1.osoba singuláru: *-u/-i*, 3.osoba plurálu: *-ou/-í*). Jako první jsou uvedeny koncovky *-u* a *-ou*, vzhledem k tomu můžeme připustit, že se tyto koncovky pokládají za základní.

Autoři vymezují slovesa částečně nepravidelná, kam patří *mít, mít se, stát, stát se, bát se, spát, jít, jet, říct, zapomenout, vzpomenout si*. Za nepravidelná se pokládají verba *být, chtít, jíst, sníst, vědět, do(z)vědět se*. Uvádí se formy přítomného, préterita, futuru, imperativu, kondicionálu přítomného, avšak nepíše se, proč jsou tato slovesa nepravidelná nebo částečně nepravidelná. Seznam modálních sloves tvoří verba: *chtít, moct (moci), smět, muset, mít* (ve významu nutnosti) (Čadská a kol., 2005, s. 187).

6.3 Referenční popis češtiny pro účely zkoušky z českého jazyka pro trvalý pobyt v ČR – úrovně A1, A2

Tato publikace vychází ze Společného evropského referenčního rámce a konkretizuje požadavky k ovládnutí češtiny na úrovni A1 a A2. Hlavním cílem *Referenčního popisu* je „vymezit konkrétní jazykový obsah zkoušek z češtiny pro migranty, aby bylo možné zajistit opakovatelnost a reprodukovatelnost jejich výsledků a zároveň přizpůsobit tyto zkoušky jazykovým potřebám migrantů“ (Cvejnová a kolektiv autorů, 2014, s.7).

Jak již bylo zmíněno výše, *Referenční popis* se vztahuje na češtinu jako druhý jazyk – „jazyk, jehož znalost je pro mluvčího nezbytně nutná v každodenním životě“ (Cvejnová a kolektiv autorů, 2014, s.7). V publikaci se používá pojem standardní mluvená čeština místo pojmu spisovná hovorová čeština. Rodilý mluvčí se většinou snaží mluvit na cizince spisovně, ale ve skutečnosti nikdy nedodrží všechna pravidla. Cizinec také může používat prvky obecné češtiny, které se úrovních A1 a A2 nepočítají za chyby (Cvejnová a kolektiv autorů, 2014, s.6).

V době práce nad publikací zkouška pro trvalý pobyt odpovídala úrovni A1, ale autorský kolektiv předpokládal, že se v budoucnu úroveň zvýší na A2. Vzhledem k této skutečnosti bylo rozhodnuto, že popis bude zahrnovat obě úrovně.

Morfologii je věnována podkapitola 7.1. Autoři prohlašují, že při zpracování gramatické části využívali výsledky korpusových lingvistických výzkumů (Cvejnová a kolektiv autorů, 2014, s.9). Autoři také brali v úvahu prezentaci tvarosloví v gramatikách češtiny a v některých učebnicích češtiny pro cizince (viz seznam použité autory literatury v Cvejnová a kolektiv autorů, 2014, s. 201). Mezi položkami jsou tituly, které používáme v naší práci (používáme ale jiná vydání):

- ČECHOVÁ, Marie. Čeština – řeč a jazyk, 2012
- CVRČEK, Václav. Mluvnice současné češtiny, 2010
- KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek, RUSÍNOVÁ, Zdenka a kolektiv autorů. Příruční mluvnice češtiny, 1997.
- HOLÁ, Lída a Pavla BOŘILOVÁ. Čeština expres 1, 2010.

Jednotky, které patří k jedné ze dvou sledovaných úrovní, se rozlišují pomocí barev: modrá je pro A1, červená je pro A2 (obrázek 64).

E) SLOVESA (VERBA)

Konjugace	Pozitivní, negativní forma	<i>pracuju, nepracuju</i>
	Pravidelná verba všechny typy	<i>studovat, dělat, mluvit, psát</i>
	<u>Užití správného tvaru verba v neutru sg. ve spojení s numerativním genitivem determinovaným číslovkou</u>	<i>mnoho žen čeká, mnoho žen čekalo</i>
	Nepravidelná verba	<i>být, chtít, jíst, jít, jet, mít, vědět, vidět</i>
	Modální verba	<i>chtít, mít (povinnost), moct, muset, smět</i>
	Reflexivní verba	<i>jmenovat se, dívat se</i>

(Obrázek 64. Slovesa na úrovních A1, A2. Cvejnová a kolektiv autorů, 2014, s.172)

Předpokládá se, že na úrovni A1 student zná pravidelná slovesa čtyř typů: *studovat, dělat, mluvit, psát*. Stejné rozdělení je typické pro některé moderní učební materiály, například se podobně třídí slovesa v učebnici *Čeština Express 1* Lidy Holé a Pavly Bořilové a v *Přehledu české gramatiky* Barbory Hercikové. Jako nepravidelná slovesa *Referenční popis* uvádí *být, chtít, jíst, jít, jet, mít, vědět, vidět*. Na úrovni A1 student dokáže používat modální verba *chtít, moct, muset, smět*, na úrovni A2 se k tomuto výčtu přidává sloveso *mít* ve významu povinnosti.

6.4 Shrnutí

Publikace *Čeština jako cizí jazyk. Úroveň A1* a publikace *Referenční popis češtiny* se shodují, že student na úrovni A1 musí být obeznámen s omezeným počtem konjugačních typů. *Čeština jako cizí jazyk. Úroveň A1* dělí slovesa do dvou skupin (*m*-typ a *u*-typ), podobné rozdělení najdeme i ve skriptech *Čeština jako cizí jazyk. Úroveň A2*, ale dále se uvádí tradiční klasifikace na třídy a vzory, jak ji známe z akademických gramatik češtiny. *Referenční popis češtiny* vymezuje čtyři skupiny sloves, které by měl student na úrovni A1 dokázat časovat.

Publikace *Čeština jako cizí jazyk. Úroveň A1* a *Referenční popis češtiny* nepočítají s nutností prezentace obou variet češtiny. Popisují se jenom varianty, které mohou být s větší pravděpodobností užity v komunikačních situacích. Nedoporučuje se ani prezentace dublet. Na úrovni A2 se studentům prezentují jak tvary spisovné, tak i tvary obecné.

Seznam modálních sloves je v zásadě stejný ve všech analyzovaných popisech, jsou to slovesa: *chtít, moct, muset, smět, mít*. Na úrovni A1 se předpokládá jen pasivní obeznámenost s modálním významem slovesa *mít*.

Publikace *Čeština jako cizí jazyk. Úroveň A2* a *Referenční popis češtiny* se shodují, že k nepravidelným slovesům patří *být, chtít, jíst, vědět*. Publikace *Čeština jako cizí jazyk. Úroveň A2*

k tomu seznamu ještě přidává slovesa *do(z)vědět se* a *sníst*, *Referenční popis češtiny* doplňuje ten výčet verby *jít, jet, mít, vidět*. *Čeština jako cizí jazyk. Úroveň A2* pokládá slovesa *jít, jet, mít* za částečně nepravidelná.

V následujících kapitolách budeme porovnávat poučení o klasifikaci a prezentaci sloves z normalizačních příruček (popisy úrovní A1 a A2, akademické gramatiky češtiny, gramatiky češtiny pro cizince) s vybranými učebnicemi. Začneme rozbořem toho, jak analyzované učebnice dělí verba na konjugační typy.

7 Klasifikace sloves ve vybraných učebnicích češtiny pro cizince

Předtím, než se budeme zabývat analýzou klasifikace slovesných tříd ve vybraných učebnicích češtiny pro cizince, musíme nastínit pojem pedagogická gramatika. Pojednání o tom typu gramatiky najdeme v knize Milana Hrdličky *Gramatika a výuka češtiny jako cizího jazyka*. Hrdlička definuje pedagogickou gramatiku jako „*lingvistickou gramatiku uzpůsobenou didaktickým potřebám*” (Hrdlička, 2009, s.31).

Na rozdíl od lingvistické gramatiky, která „*popisuje systém jazyka v celé složitosti a komplexnosti*” (Hrdlička, 2009, s.31), pedagogická gramatika pečlivě vybírá jazykové jevy a uzpůsobuje je jazykové výuce. Výběr jazykových jednotek se musí uskutečnit na základě potřeb a kompetencí studenta. V tomto smyslu Hrdlička doporučuje rozlišovat mezi výkladem učební látky pro Slovary a pro Neslovary (Hrdlička, 2009, s.31).

Vzhledem k aplikačnímu charakteru pedagogické gramatiky se prezentace jazykového jevu může lišit od popisu stejného jevu v lingvistických (odborných) gramatikách češtiny (Hrdlička, 2009, s.31). Jako potvrzením této myšlenky může sloužit odlišný záměr klasifikace sloves v odborných gramatikách a v učebnicích češtiny. V prvním případě se popisují specifické rysy tvoření různých slovesných forem příslušných tříd nebo vzoru (například tvoření přičestí minulého, přičestí trpného, imperativu a dalších), zatímco v učebnicích češtiny se rozdělení sloves na typy používá jenom při výuce tvoření forem přítomného času. Klasifikace slouží studentům jako vodítko při výběru osobních koncovek.

Pro přehlednost rozdělení sloves na třídy v učebnicích byla vypracována tabulka 8, ve které porovnáváme třídění sloves v učebnicích a třídění sloves s klasifikací v gramatikách *Mluvnice současné češtiny* (Cvrček, 2010) a *Čeština – řeč a jazyk* (Čechová, 2000) (dále – gramatiky češtiny). První tři sloupce tabulky reprezentují systém slovesných tříd deklarovaný v gramatikách češtiny. Další čtyři sloupce znázorňují rozdělení sloves na třídy ve vybraných učebnicích. Uvádíme sloveso, které reprezentuje třídu/ vzor v příslušné učebnici. Do tabulky jsou zahrnuta i kritéria vymezení třídy/ vzoru. Pro číslování tříd v gramatikách češtiny byly zvoleny římské číslice (zde a dále v textu použitím římských číslic rozumíme třídy v akademických gramatikách češtiny), aby se označení tříd v gramatikách nepletlo s označením tříd v učebnicích.

třída	Kmenot vorná přípona	Vzor (Čechová)	Čeština Expres		Chcete mluvit česky?		Čeština pro rusky mluvící			Praktický kurz češtiny	
							deklarované rozdělení		skutečné rozdělení		
			třída	vzor	třída	vzor	třída	vzor		třída	vzor
I.	- e	nést – nese	-e (nepravidelná slovesa): číst, pít		4. -nepravidelná slovesa/ -u: čtu, píšu, jdu	1. -e	nese	(?) jít, jet	3.	- ést (-ézt): vést	
		brát – bere					bere			„slovesa s kmenem končícím na samohlásku“: prát	
		mazat – maže					maže			„slovesa se střídáním v kmenu“: psát	
		péct – peče					peče				
		třít – třu					umře		-		
		II.					-ne		tisknout – tiskne		
minout – mine	mine										
začít – začne	začne										
III.	- je / -uje	krýt – kryje				3. -je	kryje	(?) pít	1.	„krátká slovesa s kmenem končícím na samohlásku“: pít	
							kupuje			jmenovat se	-ovat: studovat
			-ovat: pracovat								

		kupovat – kupuje			2. -ovat/ -uju, -uji: nakupuju/ i				studovat		
IV.	-í	prosit – prosí	-í:	mluvit	3. -it, - ět, -et/ - ím:	mluvím	4. -í	prosí	mluvit	2.	-it: mluvit
		trpět – trpí		rozumět		rozumím		trpí			-et (-ět): sedět
		sázet – sází		muset		bydlím		sází			
V.	-á	dělá	-á: dělat		1. -at(-át) /-ám: dělám		5. -á	dělá	mít		-at (-át): dělat

Tabulka 8. Klasifikace sloves v analyzovaných učebnicích češtiny pro cizince

Budou nás zajímat následující otázky:

- klasifikace sloves
- jak se třída pojmenovává
- jaká slovesa se používají jako modelová
- vymezení nepravidelných sloves

7. 1 Rozdělení sloves na třídy a vzory

Jak jsme viděli v předchozí kapitole, gramatiky češtiny vymezují pět tříd. Třída má svoje číselné označení a dále se dělí na vzory.

Každá z vybraných učebnic má svůj názor na rozdělení sloves.

V některých případech byla analýza klasifikace sloves velmi komplikovaná. Například v učebnici *Čeština pro rusky mluvící* se deklarovaný systém slovesných tříd liší od toho, který je prezentován v učebnici. Do tabulky jsme zahrnuli obě verze třídění sloves (za deklarované rozdělení počítáme to, které je uvedeno ve 2. lekci (Mrověcová, 2011, s. 40)). Vzhledem k tomu, že se slovesa prezentují izolovaně, bylo těžké určit příkladové sloveso pro I. třídu. Uvedli jsme v tomto poli slovesa *jít* a *jet*, protože jsou jedinými reprezentanty I. třídy, jejichž konjugace se podrobně probírá. V učebnici je tabulka s časováním slovesa *pít*, ovšem bez zmínky o tom, že toto verbum může reprezentovat skupinu podobných sloves. Navíc některá slovesa typu *-je* (*kryje*) učebnice rozděluje mezi typy *jmenovat se* a *studovat*, svědčí o tom příklady k časováním sloves *jmenovat se* a *studovat* (Mrověcová, 2011, s.62, 63). *Čeština pro rusky mluvící* neprezentuje v lekcích slovesa II. třídy, a proto není zřejmé, do jakého typu se tato verba zahrnují. Pro učebnici *Praktický kurz češtiny* se jako problematický jeví vzor *třít*, který vymezují akademické gramatiky češtiny: není jasné, kam patří slovesa toho typu.

Ve třech sledovaných učebnicích (*Čeština Expres*, *Chcete mluvit česky*, *Praktický kurz češtiny*) dochází k redukci počtu slovesných tříd. Učebnice *Čeština pro rusky mluvící* (deklarované rozdělení) kopíruje klasifikaci z gramatik češtiny. Můžeme najít stejné rysy u rozdělení sloves v učebnici *Čeština pro rusky mluvící* a v učebnici *Praktický kurz češtiny*: třídy se číslují a jsou rozdělené na vzory.

Učebnice *Čeština expres* a *Chcete mluvit česky* mají velmi podobný názor na třídění sloves. Všechna verba se dělí na čtyři třídy. Je občas těžké mluvit o tom, jak se vyčleňují vzory. Nikde se o existenci vzoru nepíše přímo, občas jsou informace rozporné: v učebnici *Chcete mluvit*

česky se na s.65 v tabulce uvádějí tři koncovky infinitivu: *-it, -et, -ět*, zatímco v přehledu gramatiky jsou do tabulky zahrnuta jenom slovesa na *-it* a *-ět* (*mluvit, rozumět*) (Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.368).

Skupina *-e* (*Čeština Express*) / *-u* (*Chcete mluvit česky*) je v obou učebnicích označena jako třída nepravidelných sloves, zahrnuje verba I., II. tříd a vzor *kryje* ze III. třídy. U většiny sloves nepravidelné třídy se kmen v infinitivu značně liší od kmene, který se používá při tvoření osobních forem přítomného času. Předpokládáme, že v této skupině mohou být vymezeny do samostatných vzorů slovesa II. třídy a typ *krýt* III. třídy. U těchto sloves můžeme sledovat určitou pravidelnost (*-nout* v infinitivu u jednoho vzoru, přípona *-j-* v osobních tvarech u druhého). Vyčlenění těchto vzorů může přispět k větší uspořádanosti sloves ve skupině *-e/-u*, pomůže studentům osvojit si jejich konjugaci.

Velmi originální klasifikaci má učebnice *Praktický kurz češtiny*. Číslování tříd je podmíněno pořadím prezentace slovesných typů v učebnici, to jest, nejdříve se probírá 1. třída, pak 2. a 3. V učebnici 1. třída koresponduje s III. třídou v gramatikách češtiny a obsahuje stejné vzory. Do 2. třídy jsou zařazena slovesa IV. a V. třídy. Třída obsahuje tři vzory: *-it* (*mluvit*), *-et /-ět* (*sedět*), *-at /-át* (*dělat*). Na jednu stranu mezi IV. a V. třídami můžeme najít mnoho shod: jsou to především dlouhé zakončení kmenotvorné přípony a koncovka první osoby singuláru na *-m*. Na druhou stranu jsou kmenotvorné přípony IV. a V. třídy zastoupené odlišnými samohláskami: *-í* pro IV. třídu, *-á* pro V. třídu. U studentů může dojít ke smíšení koncovek nebo zařazení sloves do chybných vzorů. Myslíme, že přístup, při kterém jsou v jedné třídě slovesa se stejnou sadou koncovek, je lepší z hlediska homogenosti koncovek. Do 3. třídy jsou zahrnuta slovesa I. a II. tříd. Třída se skládá ze čtyř vzorů, ze kterých vzor *-nout* (*usnout*) koresponduje s II. třídou, vzor *prát* odpovídá vzoru *brát* v gramatikách, vzor *psát* sjednocuje vzory *mazat* a *péct*. Není ale jasné, kam se zařazují slovesa vzoru *tříít*.

Ve skutečném rozdělení sloves v učebnici *Čeština pro rusky mluvící* můžeme jednoznačně vymezit čtyři skupiny sloves: *mít, mluvit, jmenovat se, studovat*. Pod tabulkami s konjugací těchto sloves je poznámka "*Stejně se časují*", na základě které můžeme udělat závěr, že tato slovesa reprezentují skupiny sloves. Slovesa III. třídy jsou rozdělena na dva typy: *jmenovat se* a *studovat*. Můžeme předpokládat, že jsou zařazena do různých typů kvůli zvrtnosti/nezvrtnosti. V příkladech najdeme nejen slovesa vzoru *-uje*, ale i *-je* (*smát se, pít*), ovšem tato verba jsou uvedena bez komentářů a konjugace.

7.2 Pojmenování třídy

Vzhledem k tomu, že slovesné třídy musí pomoci studentům osvojit si tvoření forem přítomného času, název třídy musí být pro studenty pochopitelný, aby mohli snadno přiřadit sloveso ke třídě a vytvořit potřebnou formu. Z tohoto hlediska číslování možná není vhodné řešení, protože neobsahuje informace potřebné pro studenta.

Učebnice *Čeština expres* jmenuje třídy podle nějakého typického příznaku: zakončení infinitivu (typ *-ovat*), samohláska v koncovce (typ *-í*, typ *-á*; *-í*, *-á* jsou také koncovky 3. osoby singuláru). Pojmenování podle opakující se samohlásky v koncovce může být pro studenty zavádějící: například ve 3. osobě plurálu délka není (*dělají*). Nejproblematictější je tady třída nepravidelných sloves: verba se nedají sjednotit na základě stejného infinitivu a není tady samohláska, která se opakuje v osobních koncovkách. Pro začátečnickou úroveň je důležitá forma 1. osoby singuláru, ale některá slovesa zahrnutá do této skupiny (především typ *pít*) mají v této formě varianty: *piju/piji*. Možná vzhledem k výše uvedeným okolnostem se autorky rozhodly pojmenovat konjugační typy podle 3. osoby singuláru (typ *-á*, typ *-í*, typ *-e*).

Učebnice *Chcete mluvit česky* zahrnuje do názvu třídy zakončení infinitivu a koncovku 1. osoby singuláru. Třídy se číslovají římskými číslicí (v Tabulce 8 jsme místo nich uvedly arabské, aby se číslování v té učebnici nepletlo s číslováním v gramatikách češtiny). Koncovka infinitivu pomůže studentovi přiřadit sloveso k příslušné skupině, koncovka 1. osoby singuláru slouží jako návod na tvoření forem. Problém variant koncovek v 1. osobě singuláru se v různých skupinách sloves řeší různě. V názvu typu nepravidelných sloves je uvedena jenom koncovka *-u*, kterou mají všechna slovesa v té skupině. O variantě pro některá slovesa se dozvíme z poznámek (například o verbu *pít* (Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s. 65). Ve skupině *-ovat* jsou v názvu obě varianty koncovek. Domníváme se, že by bylo možné uvést jenom hovorovou variantu *-uju*, pak v poznámkách zmínit spisovnou variantu *-uji*. Jako nevýhoda podobného přístupu k pojmenování slovesných tříd se může jevit dlouhý název každé vymezené skupiny sloves. Nehledě na to se nám ten způsob jeví jako vhodný.

Učebnice *Čeština pro rusky mluvící* (deklarované rozdělení) jmenuje třídy podle kmenotvorné přípony. Ve skutečném rozdělení se žádný sjednocující příznak nezmiňuje.

Učebnice *Praktický kurz češtiny* se spíše věnuje pojmenování vzorů než tříd. Třídy se jenom číslovají. Většinou vzory dostávají název podle zakončení infinitivu (*-ést*, *-nout*, *-ovat*, *-it*, *-et*, *-at*). Pokud slovesa nemají stejné zakončení infinitivu, autorka používá popis toho, jaká slovesa patří do vzoru (například, „slovesa se střídáním v kmenu“ (Martynenko, 2019, s.36)).

7.3 Vzorová slovesa

Jak je známo, studenti si občas lépe pamatují příklady ke gramatickému pravidlu než samotné pravidlo, a proto je výběr vzorového slovesa velmi důležitý. Vzhledem k tomu, že prezentace slovesných tříd je součástí výuky začátečníků, verbum reprezentující třídu by mělo být jednoduché a frekventované. Nepravidelná slovesa by se neměla používat jako vzorová, jinak se u studenta může vytvořit chybná představa o konjugaci sloves této třídy.

Příkladová slovesa v učebnicích *Čeština expres*, *Chcete mluvit česky*, *Praktický kurz češtiny* tato pravidla dodržují. V deklarovaném rozdělení sloves v učebnici *Čeština pro rusky mluvící* jsou slovesa, která z hlediska použitelnosti a frekventovanosti nejsou vhodná, jde o verba *mine*, *kryje*, *trpí*, *sází*. Jestliže se podíváme na skutečné rozdělení sloves na třídy, uvidíme, že se tady uvádí jednodušší a více praktická slovesa: například, vzor *-je* je reprezentován slovesem *pít* místo slovesa *kryt*. Ovšem i ve skutečném rozdělení sloves, které je více přiblíženo cizojazyčnému studentovi, se objevuje slabina: slovesa V. třídy reprezentuje nepravidelné sloveso *mít*.

Jako příkladové sloveso pro V. třídu všechny učebnice používají verbum *dělat*, jenom ve skutečném rozdělení sloves v učebnici *Čeština pro rusky mluvící* je jako vzorové uvedeno sloveso *mít*. Nejfrekventovanějším vzorovým slovesem IV. třídy je sloveso *mluvit*. Slouží jako příkladové v učebnicích *Chcete mluvit česky*, *Praktický kurz češtiny*, *Čeština pro rusky mluvící* (skutečné rozdělení). *Čeština expres* používá jako příkladové pro celý vymezený typ sloveso *rozumět*. V deklarovaném rozdělení sloves v učebnici *Čeština pro rusky mluvící* jsou vzory IV. třídy prezentovány verby *prosit*, *trpět*, *sázet*.

Při výkladu vzoru *-uje-* III. třídy učebnice používají různá slovesa. Jenom ve dvou případech najdeme shody: *studovat* je příkladové v učebnicích *Praktický kurz češtiny* a *Čeština pro rusky mluvící* (skutečné rozdělení), *nakupovat/kupovat* jsou příkladová v učebnicích *Chcete mluvit česky* a *Čeština pro rusky mluvící* (deklarované rozdělení).

Nepravidelnou třídu ve dvou případech reprezentuje sloveso *číst* (*Čeština expres*, *Chcete mluvit česky*), stejný počet použití v roli vzorového má sloveso *psát* (*Chcete mluvit česky*, *Praktický kurz češtiny*). Ve všech učebnicích je uvedena konjugace slovesa *pít*, a to buď jako dalšího zástupce nepravidelné třídy (*Čeština expres*), nebo reprezentanta vzoru (*Praktický kurz češtiny*). Časování slovesa *pít* je uvedeno v poznámkách k rozřazení na třídy v učebnici *Chcete mluvit česky*. Konjugace slovesa *pít* je i v učebnici *Čeština pro rusky mluvící*: tabulka s formami slovesa *pít* se objevuje na konci knihy v osmé lekci (Mrověcová, 2011, s.170).

7.4 Vymezení takzvaných nepravidelných sloves

Ve všech normalizačních příručkách (akademické gramatiky češtiny, gramatiky češtiny pro cizince, popisy úrovní podle společného referenčního rámce pro jazyky (kromě popisu úrovně A1, Hádkové a kol.)), které byly analyzovány v předchozích kapitolách, se vyčleňuje skupina takzvaných nepravidelných sloves. Většinou se jejich vymezení odůvodňuje odchylkami v časování, kvůli kterým tato verba nelze zařadit do žádné třídy. V této podkapitole se budeme zabývat tím, jak k této otázce přistupují učebnice:

- vymezují-li nepravidelná slovesa
- jaká verba řadí do této kategorie.

Za nepravidelná budeme pokládat slovesa, která jsou podobným způsobem charakterizována v učebnicích.

Jak již bylo zmíněno v podkapitole *Klasifikace sloves*, učebnice *Čeština Expres* a *Chcete mluvit česky* vyčleňují třídu, která je označena jako třída nepravidelných sloves. Nicméně v *Češtině Expres* je za nepravidelné označeno verbum *být* (Holá, Bořilová, 2011, příloha (ruská verze), s.10). V učebnici *Chcete mluvit česky* se o žádném ze sloves nepíše jako o nepravidelném.

Nejrozsáhlejší skupinu nepravidelných sloves má učebnice *Čeština pro rusky mluvící*, ovšem informace o nich jsou rozporné. Ve druhé lekci se píše o verbech *být, jíst, vědět, mít, chtít* (Mrověcová, 2011, s. 40), zatímco v gramatické příloze v podkapitole o nepravidelných slovesech je uvedena konjugace *být, jíst, sníst, vidět, vědět, mít, chtít* (Mrověcová, 2011, s.265).

V učebnici *Praktický kurz češtiny* se jako nepravidelné popisuje jenom verbum *chtít* (Martynenko, 2019, s.48).

7.5 Shrnutí

Nejvíce shod při třídění sloves najdeme mezi učebnicemi *Čeština expres* a *Chcete mluvit česky* (podobné rozdělení na třídy, skoro vždy jsou použita stejná slovesa jako vzorová). Deklarovaná klasifikace sloves v učebnici *Čeština pro rusky mluvící* se neshoduje se skutečným rozdělením na třídy, navíc přístup autorky ke třídění verb můžeme hodnotit jako nejméně logický a nejméně propracovaný.

Nejvíce problematická je pro učebnice klasifikace sloves I. a II. tříd. Zatímco učebnice *Čeština expres* a *Chcete mluvit česky* zahrnují do nepravidelné třídy slovesa I. a II. třídy a vzor *-j-* ze III. třídy a pokládají je za členy stejného typu konjugace, učebnice *Praktický kurz češtiny* se snaží tu

skupinu sloves rozdělit do vzorů. Učebnice *Čeština pro rusky mluvící* deklaruje vymezení verb I. a II. tříd do samostatných typů, ale nevysvětluje je náležitým způsobem v lekcích.

Typ *-nout* (II. třída) můžeme charakterizovat jako zanedbávaný: jenom *Praktický kurz češtiny* jej vymezuje a vysvětluje jeho konjugaci v lekcích.

Tři ze čtyř učebnic (*Chcete mluvit česky*, *Čeština pro rusky mluvící* (deklarované rozdělení), *Praktický kurz češtiny*, vymezené konjugační typy číslují.

Při výběru modelových sloves se učebnice shodují při prezentaci IV. a V. třídy: všechny učebnice volí sloveso *mluvit* jako příkladové a tři ze čtyř učebnic vysvětlují V. třídu pomocí slovesa *dělat*. Typ *-ovat*, který je učebnicemi považován za pravidelný, reprezentují různá slovesa.

Jenom tři učebnice (*Čeština Expres*, *Čeština pro rusky mluvící*, *Praktický kurz češtiny*) vymezují takzvaná nepravidelná verba. Avšak jejich názory na to, jaká verba mohou být označena jako nepravidelná, se liší.

V další kapitole budeme analyzovat to, jak je konjugace sloves zařazena do učebnic. Zjistíme, jestli učebnice všechny konjugační typy prezentují společně, nebo postupně, s jakými komunikačními tématy je spojen výklad jednotlivých typů, jaká terminologie se používá v poučeních o časování sloves, jak se vysvětlují dublety a jak se v učebnici přistupuje ke spisovné a obecné češtině.

8 Presentace sloves ve vybraných učebnicích češtiny pro cizince

Jednotlivé učebnice se liší nejen v klasifikaci sloves, ale i v jejich prezentaci. V této kapitole se budeme zabývat tím, jakým způsobem je začleněna klasifikace sloves do učebnic. Pojednání o výkladu modálních sloves je zařazeno do samostatné kapitoly, ovšem pro úplnou představu o tom, jak jsou v učebnici verba prezentována, se bez jejich zmínky v některých částech této kapitoly neobejdeme.

Budeme sledovat následující otázky:

- Přístup k prezentaci (místo v učebnici, postupná / souborová)
- Pořadí prezentace jednotlivých tříd a vzorů
- S jakými komunikačními tématy se třídy prezentují
- Jak učebnice používají lingvistickou terminologii při vysvětlení
- Prezentace dubletních tvarů
- Jak učebnice přistupují k prezentaci spisovné a obecné češtiny

Při analýze počítáme se zjištěními z předchozích kapitol. Jelikož sledujeme aplikaci tématu třídění verb v praxi, budeme přihlížet ke skutečnému rozdělení sloves v učebnici *Čeština pro ruský mluvící*. V tabulce 9 uvádíme slovesa, které ta či jiná učebnice používá jako příkladové. Zahrnuli jsme do ní i další slovesa, jejichž konjugace se vysvětluje v učebnici. Pro přehlednost používáme barevné označení pro verba reprezentující stejné typy sloves. Vycházíme tady z klasifikace sloves v gramatikách *Čeština – řeč a jazyk* (Čechová) a *Mluvnice současné češtiny* (Cvrček). Slovesa, jejichž konjugace je uvedena v poznámkách, vysvětleních nebo přílohách, píšeme v závorkách. Kurzivou jsou označena verba reprezentující v učebnici již probraný konjugační typ.

Vysvětlivky k barevným označením

Komunikační témata:

1. pozdravy a základní zdvořilostní fráze
2. orientace
3. v restauraci
4. moje rodina
5. denní program, domluva schůzky

Slovesa:

I. třída

II. třída

III. třída (studovat, pít)

IV. třída

V. třída

modální slovesa

lek ce	Čeština expres 1		Chcete mluvit česky		Čeština pro rusky mluvící		Praktický kurz češtiny	
	komunikační téma	prezentovaná slovesa/ typy	komunikační téma	prezentovaná slovesa/ typy	komunikační téma	prezentovaná slovesa/ typy	komunikační téma	prezentovaná slovesa/ typy
1	Dobrý den! X Ahoj!	Být, -á konjugace: dělat (mít)	Pozdravy. Základní zdvořilostní fráze	být	Vyslovujeme česká písmena, slabiky, slova a věty	-	Jak se jmenuješ?	Být, mít
2	Orientace	-í konjugace: rozumět , mluvit, muset , vědět (jíst, spát, stát)	Moje rodina. Máte čas? Co mám rád?	-ám: dělám -uju: studuju mít, odpočívat, poslouchat, dívat se, nakupovat, pracovat, vysvětlovat	Jak se Češi zdraví, představují, oslovují	být	Kde pracuje tatínek?	1.třída: studovat , pít prát si, hrát, smát se
3	V restauraci	-e konjugace: číst , pít	Kolik je hodin? Program/ plán na den	přehled konjugace -ím: mluvím - u: čtu rozumět, vidět, bydlet, prohlížet si, jít, jet, psát (mít, spát, stát, mýt se, pít , hrát, koupit)	Co říct o sobě? Jak napsat resumé?	Mít , jmenovat se, studovat , mluvit	Co máme v bytě?	2.třída: mluvit , sedět , dělat spát, stát, bát se
4	Moje rodina	-ovat konjugace: pracovat , studovat, jmenovat se	Dny v týdnu. Kam půjdeme? Odkud jste?	Muset , mocht , chtít , umět , smět , mít	Potřebuji informace: Kde je ...? Jak se dostanu k ..., do ...? Kolik stojí?	Jít , jet , chtít <i>chodit, jezdit,</i> <i>letět, létat</i>	Co děláš ve středu?	3.třída: usnout , vést , prát , psát (nést, brát, plakat)

5	Kdy se sejdeme?	Muset, moct, chtít (jít, jet)	Praha. Město. Ptáme se na cestu.	Vědět, dozvědět se			Kde se nachází nádraží?	Chtít, moct, mít, muset, smět
6	Slavní Češi a Česky	znát, vědět, umět			V bance, U bankomatu, Na poště, U telefonu	Moci, muset, umět, vědět, <i>potřebovat, znát, začínat, trvat, končit</i>	Co si dáme k jídlu?	Jíst, vědět
7								
8					V restauraci, v kavárně	jíst, pít, platit, snídat, obědvat, večeřet		
9					Nákupy, zboží	koupit, kupovat, prodat, prodávat, dát, dávat		
11	Čeština expres 2							
	Lidské tělo. U doktora	smět						
13	V hotelu. Služby	(Opakování modálních sloves + mít (nutnost))						

Tabulka 9. Prezentace sloves v analyzovaných učebnicích češtiny pro cizince.

8.1 Přístup k prezentaci

Tři ze čtyř učebnic začínají s výukou sloves již v první lekci. Výjimkou v tomto ohledu je učebnice *Čeština pro rusky mluvící*, kde je první lekce věnována vyloženě fonetickému nácviku. Prezentace slovesných tříd v učebnicích *Čeština expres*, *Chcete mluvit česky*, *Praktický kurz češtiny* je zařazena do prvních čtyř lekcí, pak se učebnice zabývají jinými slovesnými tématy. V učebnici *Čeština pro rusky mluvící* je prezentace časování sloves roztroušena po celé učebnici a kříží se s výukou prézentu, futura a imperativu. Ten postup pokládáme za nevhodný, protože neumožňuje náležitě pochopit a procvičit tato témata. Navíc v některých případech je posloupnost velmi důležitá, například tvoření imperativu je spojeno s tvořením 3. osoby plurálu prézentu, a proto by přítomný čas měl být probrán před rozkazovacím způsobem.

Podle Hrdličky se dají v učebnicích sledovat dva základní přístupy k výkladu slovesných tříd:

- postupná prezentace: v rámci jedné lekce se vysvětluje jedna třída
- souborná prezentace: všechny slovesné třídy se probírají v rámci jedné lekce

(Hrdlička, 2009, s.105)

Postupnou prezentaci najdeme v učebnicích *Čeština expres* a *Praktický kurz češtiny*. Žádná z analyzovaných učebnic nemá souborovou prezentaci.

Učebnice *Chcete mluvit česky* a *Čeština pro rusky mluvící* používají smíšený přístup: v jedné lekci se učí dvě nebo tři třídy. *Chcete mluvit česky* vykládá ve 2. lekci typy *-ám (dělám)*, *-uju (studuju)*, ve 3. lekci - typy *-u (čtu)*, *-ím (mluvím)*. *Čeština pro rusky mluvící* také prezentuje časování několika sloves v jedné lekci. Ve třetí lekci se vysvětlují typy *mít*, *jmenovat se*, *studovat*, *mluvit*, v čtvrté se učí slovesa *jít*, *jet*. V třetí a zčásti v čtvrté lekci je konjugace sloves novou, dosud neprobíranou učební látkou, zatímco slovesa prezentovaná v jiných lekcích patří k nějakému z již vysvětlených typů (viz verba v lekcích 4, 6, 8, 9, opakující se typy jsou v tabulce vyznačeny kurzívou). Vzhledem k tomu, že ve většině případů jde o slovesa pravidelná, bez odchylek v časování, podobné opakování považujeme za nadbytečné.

V některých případech učebnice prezentují konjugaci jednotlivých sloves několikrát. Nejčastěji se opakuje prezentace slovesa *mít*, které je součástí různých frazémů a v závislosti na tom může mít odlišné významy. Tato skutečnost zdůrazňuje velký význam verba *mít* obzvlášť pro komunikaci na začátečnické úrovni. V učebnici *Praktický kurz češtiny* se verbum *mít* probírá dvakrát. V *Chcete mluvit česky* je verbum *mít* prezentováno třikrát, a to nejdřív izolovaně, pak jako příslušník typu *-ám*, pak jako modální sloveso.

8.2 Pořadí prezentace jednotlivých tříd a vzorů

Všechny učebnice začínají probráním pomocného slovesa *být*. Učebnice *Chcete mluvit česky* a *Čeština pro rusky mluvící* se zabývají jenom verbem *být*. Učebnice *Čeština expres* a *Praktický kurz češtiny* přidávají ke slovesu *být* další nepravidelné sloveso - *mít* (v *Češtině expres* je jeho konjugace uvedena v Příloze). *Čeština expres* jako jediná z analyzovaných učebnic již v první lekci začíná i s prezentací slovesných tříd (-á konjugace).

Jako první konjugační typy učebnice většinou prezentují slovesa V. třídy (-at) a vzor -ovat ze III. třídy. Učebnice *Chcete mluvit česky* a *Čeština pro rusky mluvící* probírají oba typy v jedné lekci. *Praktický kurz češtiny* začíná prezentací sloves typu -ovat a *pít*. *Čeština expres* postupuje jinak: nejdřív se zabývá typem -at, a pak jako poslední typ prezentuje slovesa -ovat.

Žádná z učebnic nezačíná výklad slovesných tříd slovesy IV. třídy (-it, -et, -ět) ani slovesy I. a II. třídy. Předpokládáme, že je to dáno vazbou s komunikačními tématy a snahou autorů nejdřív vysvětlit nejfrekventovanější a nejvíc logické z pohledu cizince typy z hlediska tvoření forem.

8.3 Komunikační témata a slovesné třídy

Můžeme sledovat určité tendence při prozkoumávání vazby prezentace jednotlivých tříd a témat. Vymezili jsme pět základních témat, ve kterých se probírají slovesné třídy (pořadí je uvedeno jako v učebnici *Čeština expres*):

1. pozdravy a základní zdvořilostní fráze
2. orientace
3. v restauraci
4. moje rodina
5. denní program, domluva schůzky

První téma se většinou pojí s prezentací slovesa *být*. Téma *Orientace* je spojeno s výkladem modálních sloves. *Chcete mluvit česky* a *Praktický kurz češtiny* vysvětlují všechna modální slovesa, *Čeština expres* a *Čeština pro rusky mluvící* prezentují v tomto tématu jenom jedno modální sloveso: v *Češtině Express* se probírá verbum *muset*, v *Češtině pro rusky mluvící* - *chtít*.

V tématu *Moje rodina* se ve všech učebnicích probírají slovesa typu -ovat. Je obtížné stanovit vazbu sloves IV. a V. tříd s určitým tématem, jelikož se v učebnicích tato slovesa probírají s různými tématy.

Téma V restauraci je v učebnicích spojeno s prezentací sloves *pít* (*Čeština expres, Čeština pro rusky mluvící*) a *jíst* (*Čeština pro rusky mluvící, Praktický kurz češtiny*).

8.4 Použití lingvistické terminologie při výkladu slovesných tříd

Důležitými kritérii dobrého vysvětlení jsou jeho srozumitelnost a uzpůsobenost studentovi (Hrdlička, 2009, s.133-134). V určité míře může být percepce pravidla jako srozumitelného ovlivněna výskytem odborné lingvistické terminologie, které se velmi často nelze zcela vyhnout. Nyní se podíváme, jak k tomuto problému přistupují učebnice. Vzhledem k tomu, že tématem naší práce je prezentace sloves, soustředíme se na terminologii, která je spojena se slovesem.

Učebnice *Čeština expres* se snaží aplikovat termíny v omezené míře a dokonce se jim vyhýbat tam, kde je to možné. Například při vysvětlení minulého času je odborný název přičestí minulé zastoupen zjednodušeným označením *-l* forma (Holá, Bořilová, 2011, příloha (ruská verze), s.36). V učebnici se používají termíny latinského a českého původu: například *verbum/sloveso* a další. Autorky počítaly s tím, že někteří studenti gramatické odborné názvy neznají, a proto zařadily do Přílohy tabulku s gramatickými termíny, které se vyskytují v učebnici. Ke každému jevu se uvádějí termíny latinského a českého původu, překlad do ruštiny, ruské vysvětlení k tomu jevu a příklady použití (Holá, Bořilová, 2011, příloha (ruská verze), s.6).

Učebnice *Chcete mluvit česky* se také snaží přiblížit studentům gramatickou terminologii. Například infinitiv se označuje jako *t*-forma (Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.45). Při výkladu gramatické látky se používají termíny latinského a českého původu: *prézens*, *futurum*, *préteritum*, *konjugace*, *sloveso*, *modální slovesa*, *slovesný vid* a další. Je nutno podotknout, že se v učebnici nevyskytuje slovo *verbum*. Všechny odborné názvy se překládají do ruštiny. Do učebnice je zařazen seznam gramatických termínů a jevů, který umožňuje rychle najít potřebné informace (Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.410 - 411).

Autorka učebnice *Čeština pro rusky mluvící* usiluje o dvojjazyčnou podobu gramatických vysvětlení. Při výkladu používá vyloženě původní českou terminologii, která se pak překládá do ruštiny: *sloveso*, *jednotné a množné číslo*, *zápor*, *přítomný*, *budoucí*, *minulý čas* a tak dále. Ve druhé lekci student může najít rozsáhlý popis slovních druhů a jejich kategorií, který mu pomůže zorientovat se v gramatickém systému češtiny (Mrověcová, 2011, s.30-40).

V učebnici *Praktický kurz češtiny* se všechna vysvětlení uvádějí v ruštině, česká lingvistická terminologie tam není.

8.5 K otázce spisovné a obecné češtiny ve vybraných učebnicích

Jak je známo, český národní jazyk zahrnuje spisovný jazyk, obecnou češtinu, nářečí, slangy, argoty.

Spisovná čeština je celonárodně uznávanou formou jazyka, plní funkci reprezentativní, oficiální, užívá se v oficiálních situacích (Čechová, 2000, s.12). V rámci spisovné češtiny lingvisté vymezují hovorovou češtinu, která je definována jako „*mluvená forma spisovné češtiny*“ (Spisovná čeština, <https://www.czechency.org>). Hovorová čeština má především prvky neutrální („*prostředky slohově nepříznačkové*“), neobsahuje archaické ani knižní prvky (Čechová, 2000, s.12). Často se pokládá za mezistupeň, „*přes který pronikají do spisovné češtiny prostředky pocítované jako ne plně spisovné*“ (Spisovná čeština, <https://www.czechency.org>). Do hovorové češtiny se řadí prvky, „*kteřé se používají v méně oficiálních komunikátech (v méně formálních diskusích, při pracovních seminářích, schůzích a podobně*“ (Slovníček – vybrané pojmy, <https://prirucka.ujc.cas.cz>).

Dalším útvarem je obecná čeština, která je „*jazykem spontánní mluvené soukromé, eventuálně poloveřejné komunikace, který je regionálně i sociálně málo příznačový*“ (Obecná čeština, <https://www.czechency.org>). Jádrem obecné češtiny je „*nivelizovaný nespisovný jazyk středních Čech, který je základem i mluvy Prahy*“, ale v nespisovné mluvě se vyskytují regionální rozdíly (Obecná čeština, <https://www.czechency.org>).

Jak bylo řečeno v kapitole 6 *Prezentace sloves z hlediska společného evropského referenčního rámce*, na úrovni A1 se prezentace prostředků patřících k různým varietám češtiny (spisovné a obecné) nedoporučuje. Měla by se vyučovat jenom jedna forma, a to ta, která se nejčastěji používá v komunikaci rodilých mluvčích (Hádková a kol., 2005, s.245).

Většina odborníků prohlašuje, že spisovná čeština je základem ve výuce cizinců (viz například Hrdlička, 2010, s.81). Hrdlička také upřesňuje, že se by měly preferovat hovorové jednotky: „*Přikláníme se k přednostní a soustavné prezentaci hovorových tvarů typu jmenuju se, píšu, můžu a jiných, které v současné neoficiální a mnohdy i prestižní komunikaci na většině území Česka převládají*“ (Hrdlička, 2010, s.86). V určité míře by se měly vyskytovat nespisovné jazykové útvary, například obecná čeština, moravský dialekt a další (Hrdlička, 2010, s.81).

Podle Hrdličky by seznámení se spisovnými a obecnými variantami jazyka mělo být soustavné: za prvé, do každé učebnice by mělo být zařazeno poučení o funkčním a teritoriálním rozdělení českého národního jazyka (Hrdlička, 2010, s.87), za druhé, všechny jevy obecné češtiny by měly být doplněny příslušnou poznámkou (Hrdlička, 2010, s.83).

Příliš rychlé začleňování jak knižních (archaických), tak i velmi obecných forem do prezentace gramatiky se pokládá za nevhodné: často se kvůli tomu student cítí zatížen a dezorientován (Hrdlička, 2010, s.82, 86). Dalším problémem je „*neorganické směšování spisovné a obecné češtiny*“ v učebnicových textech (Hrdlička, 2010, s.83).

Krátké poučení o jazykové situaci v České republice má učebnice *Čeština expres* (Holá, Bořilová, 2011, příloha A1/1 (ruská verze) s. 4), učebnice *Chcete mluvit česky a Praktický kurz češtiny* se o tomto problému jen zmiňují (Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s. 13, Martynenko, 2019, s. 5).

Při charakteristice variant učebnice *Čeština expres*, *Chcete mluvit česky a Praktický kurz češtiny* používají ruštinu. Nejvíce poznámek k použití lexikálních jednotek a gramatických forem nabízí svým studentům učebnice *Čeština expres*. Celkem se v učebnici vyskytuje šest charakteristik: obecná čeština (ОЧ, разг., разговорный, общеразговорный, обиходно-разговорный), spisovná čeština (СЧ, литературный чешский язык), письменный чешский язык (písemná čeština), knižní čешский язык (knižní čeština), устная форма литературного чешского языка (ústní forma spisovné češtiny), региональное различие (regionální rozdíl).

Charakteristiky *письменный чешский язык* a *книжный чешский язык* se občas sbližují:

„*Формы, приведенные справа (пији и пији), используются только в книжном или письменном чешском языке*“ („*Formy uvedené vpravo (piji a piji)* se používají v knižní nebo písemné češtině“ – překlad náš) (Holá, Bořilová, 2011, příloha A1/1 (ruská verze), s. 22, 27).

Sbližení spisovné češtiny s psanou češtinou můžeme pozorovat v učebnici *Chcete mluvit česky*: „*Мыји се, пији, hraji, myji се, пији, hraji – литературные формы, в устной речи используются редко*“ („*Мыји се, пији, hraji, myji се, пији, hraji – spisovné formy, v mluvené řeči se používají málo*“ – překlad náš) (Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s. 65).

V učebnicích *Chcete mluvit česky a Praktický kurz češtiny* se u některých gramatických jevů vyskytuje poznámka *разг., разговорный язык*, u které nelze jednoznačně pochopit, jestli tento výraz znamená hovorovou nebo obecnou češtinu.

V publikaci *Čeština pro ruský mluvící* obecná charakteristika jazykové situace v Česku není. Ojediněle se u některých forem uvádějí poznámky *nepisovné jevy, hovorové jevy*, přičemž tyto charakteristiky se používají jako synonymické: „*Tyto varianty jsou nepisovné, pouze hovorové*“ (Mrověcová, 2011, s.263).

8.6 Prezentace dubletních tvarů

Řáda sloves má v jednotlivých formách přítomného času dubletní tvary koncovek. Referenční rámec na úrovni A1 doporučuje prezentovat jenom jednu variantu (Hádková a kol., 2005, s.255). V popisu češtiny na úrovni A2 se dubletní koncovky uvádějí. V obou popisech jsou preferovány hovorovější varianty pro verba III. třídy: v 1.osobě singuláru: *-u*, ve 3.osobě plurálu: *-ou*.

To, jak se prezentují jednotlivé dubletní tvary v analyzovaných učebnicích, můžeme shrnout do tabulky 10. Uvádíme v ní jenom ty dubletní tvary, které se vyskytují v učebnicích. Samozřejmě je, že každé sloveso je reprezentantem konjugace určité skupiny sloves (kromě verba *být*). Avšak v některých případech se výklad časování sloves, která patří do stejného konjugačního typu, liší. Tuto skutečnost jsme se zachytili v tabulce 10.

Barevně jsou v tabulce označeny koncovky, ke kterým je uveden komentář o jejich povaze.

Zeleně jsou zvýrazněny koncovky, které jsou označeny jako spisovné (knižní), **žlutě** jsou zabarveny koncovky, které jsou charakterizovány jako *разговорные*. Jak už jsme psali, pomocí této poznámky mohou být v učebnicích označené jak jevy hovorové, tak i obecné.

Analýzou variant koncovek modálních sloves se zabýváme v další podkapitole.

Třída, kmenotvorná přípona	Čeština expres	Chcete mluvit česky	Čeština pro rusky mluvící	Praktický kurz češtiny
být	(ty) jsi/ jseš	(ty) jsi/ seš	-	-
III. -uje	(já) pracuju/ -í (oni) pracujou/ -í	(já) studuju/ -í (oni) studujou/ -í	(já) se jmenuji/u (já) studuju/ -i (oni) studují/ -ou	(já) studuju/ -í (oni) studují/ -ou
III. -je	(já) piju/ -í (oni) pijou/ -í	(já) piju/ -í (oni) pijou/ -í	(já) piji/ -u (oni) pijí/ -ou	(já) piju/ -í (oni) pijí/ -ou
IV. -í	(oni) rozumí/ -ějí (jenom v Příloze: rozumějí)	(oni) rozumějí/ -í (oni) bydlí/ -ejí	(jenom v Přehledu gramatiky: (oni) sázejí/ -í)	sedějí / sedí

V. -á	(oni) dělají (jenom v Příloze: dělaj)	-	-	-
-------	---	---	---	---

Tabulka 10. Prezentace dubletních tvarů

Nejvíce variant svým studentům poskytuje učebnice *Čeština expres*. Například při výkladu *-í* konjugace nabízí studentovi tři koncovky ve 3. osobě plurálu: *rozumí/ rozumějí /rozuměj*. Můžeme předpokládat, že se v učebnicích při prezentaci variant koncovek nejdřív píše doporučená varianta. Jak vidíme, učebnice *Čeština expres* a *Chcete mluvit česky* dávají přednost hovorovějším a používanějším variantám: *-u* v 1. osobě singuláru a *-ou* ve 3. osobě plurálu u sloves III. třídy, *-í* ve 3. osobě plurálu u sloves IV. třídy (statistiku použití viz Cvrček, 2010, s. 261-265). Učebnice *Čeština pro rusky mluvící* a *Praktický kurz češtiny* se více přiklání ke spisovným, knižním variantám. Publikace *Praktický kurz češtiny* při prezentaci sloves III. třídy v 1. osobě singuláru preferuje v 1. osobě singuláru hovorovější variantu *-u*, ale ve 3. osobě plurálu spisovnější variantu *-í*.

Ve všech analyzovaných učebnicích se uvádějí dubletní tvary pro slovesa III. a IV. třídy. V publikacích *Čeština expres* a *Chcete mluvit česky* je prezentován obecně český tvar *jseš/ seš* pro 2.osobu singuláru. Jenom v učebnici *Čeština Expres* jsou informace o tvaru *dělaj*. Jak vidíme v tabulce, v mnoha případech má u dublet komentář o obecnosti nebo spisovnosti jenom jedna varianta.

Také si můžeme všimnout, že se prezentace variant koncovek v učebnici občas liší. V učebnici *Chcete mluvit česky* se u slovesa *rozumět* jako první uvádí delší koncovka *-ějí* a pak kratší *-í*, u slovesa *bydlet* se nejdřív prezentuje koncovka *-í* a potom *-ejí*. Publikace *Čeština pro rusky mluvící* nemá jednotný přístup k výkladu dublet: při konjugaci slovesa *jmenovat se* jsou uvedeny varianty jenom pro 1. osobu singuláru, zatímco u slovesa *studovat* najdeme dublety pro 1. osobu singuláru i pro 3. osobu plurálu. Varianty koncovek ve 3. osobě plurálu u verb IV. třídy se uvádějí jenom v *Přehledu gramatiky* na konci učebnici, v lekcích se tyto dublety nevyskytují.

8.7 Shrnutí

Tři ze čtyř učebnic probírají konjugaci sloves na začátku, během prvních čtyř lekcí. Dvě učebnice (*Čeština expres*, *Praktický kurz češtiny*) prezentují slovesné třídy postupně, dvě učebnice (*Chcete mluvit česky*, *Čeština pro rusky mluvící*) používají smíšenou prezentaci. Jako

první konjugační typy se prezentují slovesa typu *-at, -ovat*. Slovesa „nepravidelné“ třídy (v učebnici *Praktický kurz češtiny* jsou to některé vzory 3. třídy) se většinou probírají jako poslední. Jak jsme viděli v poslední části této kapitoly, existují určité vazby komunikačních témat a prezentací tříd nebo jednotlivých sloves.

Co se týče lingvistické terminologie, učebnice *Čeština expres* a *Chcete mluvit česky* používají termíny latinského a českého původu, zatímco se v učebnici *Čeština pro rusky mluvící* objevují jenom původem české odborné názvy. Všechny tři učebnice překládají gramatické termíny do ruštiny. V učebnici *Praktický kurz češtiny* lingvistická terminologie v češtině není.

Ve všech analyzovaných učebnicích se při prezentaci uvádějí varianty koncovek. Zjistilo se, dubletní formy se vyskytují při výkladu následujících forem: 2. osoba singuláru verba *být*, 1. osoba singuláru a 3. osoba plurálu sloves III. třídy, 3. osoby plurálu sloves IV. a V. třídy. Avšak přístup k jejich výkladu není stejný: učebnice *Čeština expres* a *Chcete mluvit česky* preferují hovorovější tvary, zatímco učebnice *Čeština pro rusky mluvící* a *Praktický kurz češtiny* upřednostňují knižnější koncovky. Rozdělení češtiny na spisovnou a obecnou je nejlépe znázorněno v učebnici *Čeština Express*, na druhou stranu tato učebnice uvádí nejvíce variant koncovek, kvůli čemuž se konjugace jednotlivých typů může studentům zdát zatěžující.

9 Prezentace modálních sloves ve vybraných učebnicích češtiny pro cizince

V české gramatice se kromě plnovýznamových sloves tradičně vymezují způsobová (modální) slovesa. Tato verba se řadí mezi pomocná (Modální sloveso, <https://www.czechency.org>) a “ve spojení s infinitivem plnovýznamového slovesa vyjadřují vztah mluvčího k ději” (Cvrček a kol., 2010, s.235).

Za základní modální slovesa se pokládají *mušet, moci, smět, mít*. Slovesa této skupiny vyjadřují nutnost nebo možnost. Za modální se mohou považovat také slovesa, která vyjadřují touhu, záměr, schopnost, v této skupině budou verba *chtít, potřebovat, hodlat, umět* (Modální sloveso, <https://www.czechency.org>).

Modální slovesa jsou důležitá na začátečnické úrovni nejen díky tomu, že pomocí nich lze vyjádřit záměry, přání, nutnost. Po většině modálních sloves následuje infinitiv, a to znamená, že dobrá znalost konjugace modálních verb může kompenzovat neznalost časování jednotlivých sloves.

Ve své práci se zaměříme na základní modální slovesa: *mušet, moci, smět, mít* a některá další: *chtít, potřebovat, umět*. Při analýze budeme používat tabulku 9 z kapitoly Prezentace slovesných tříd v učebnicích češtiny. Budeme sledovat tyto otázky:

- Jaká modální verba se probírají v učebnici
- Přístup k prezentaci (místo v učebnici, postupná / souborová)
- S jakými komunikačními tématy je spojena prezentace modálních verb
- Přístup k dubletám

9.1 Modální slovesa probíraná v učebnici

Na úrovni A1 by měl student aktivně používat modální verba *chtít, moci, mušet, smět*. Na úrovni A2 se k tomuto výčtu přidává sloveso *mít* ve významu nutnosti (Cvejnová a kolektiv autorů, 2014, s.172).

V učebnicích *Čeština expres, Chcete mluvit česky, Praktický kurz češtiny* se vyskytují všechna slovesa zmíněná v předchozím odstavci. Poměrně často je prezentováno sloveso *umět*: najdeme ho v učebnicích *Čeština pro ruský mluvčí, Čeština expres, Chcete mluvit česky*. Učebnice *Čeština pro ruský mluvčí* nabízí studentům z pěti základních modálních sloves jenom tři: *chtít, moci, mušet*, prezentuje ale ještě sloveso *potřebovat*.

9.2 Přístup k prezentaci modálních sloves

Na modální slovesa můžeme aplikovat Hrdličkovu koncepci o postupné a souborné prezentaci (Hrdlička, 2009, s.105), jak jsme to provedly u výkladu slovesných tříd.

Z tohoto hlediska může být prezentace modálních verb v učebnicích *Chcete mluvit česky* a *Praktický kurz češtiny* ohodnocena jako souborná: modální slovesa se probírají v rámci jedné lekce. Žádná z učebnic nemá postupnou prezentaci.

Učebnice *Čeština expres* a *Čeština pro rusky mluvící* mají smíšený typ prezentace. Je nutné podotknout, že jedna z lekcí je klíčovou z hlediska vysvětlení modálních verb: probírají se v ní minimálně tři modální slovesa (*Čeština expres*). V ostatních lekcích se může vyskytovat jenom jedno sloveso.

Ve všech analyzovaných učebnicích je prezentace většiny modálních sloves zařazena po výkladu slovesných tříd. V učebnicích *Čeština expres*, *Chcete mluvit česky*, *Praktický kurz češtiny* vysvětlení modálních sloves předchází gramatickému tématu o préteritu a futuru.

Jestliže se podíváme na učebnice se smíšeným typem prezentace, zjistíme, že prvním modálním slovesem, se kterým se student setkává, je verbum *muset* (*Čeština expres*) nebo verbum *chtít* (*Čeština pro rusky mluvící*).

V učebnici *Čeština expres* sloveso je *smět* zařazeno do druhého dílu: poprvé se vyskytuje v 11. lekci, ale jeho použití se podrobně vysvětluje ve 13. lekci. V gramatické příloze ke 13. lekci se nachází seznam všech modálních sloves probraných v učebnici, také se zmiňuje, že sloveso *mít* má význam nutnosti (Holá, Bořilová, 2011, příloha, s.31).

Prezentace slovesa *umět* v učebnicích *Čeština expres*, *Chcete mluvit česky*, *Praktický kurz češtiny* je spojena s prezentací sloves *vědět* a *znát*, protože je nutné vysvětlit rozdíly v použití těchto sloves.

9.3 Komunikační témata a modální slovesa

V analyzovaných učebnicích jsou modální slovesa většinou spojená s komunikačními situacemi, ve kterých student musí zjišťovat informace, rozumět vysvětlením a instrukcím.

Učebnice *Chcete mluvit česky* a *Praktický kurz češtiny* vysvětlují všechna modální slovesa v rámci lekce, která je zaměřena na orientaci ve městě. Částečně toto zjištění platí i pro učebnice *Čeština expres* a *Čeština pro rusky mluvící*, kde se v lekci s podobným komunikačním tématem probírá jenom jedno sloveso (*Čeština expres* - *muset*, *Čeština pro rusky mluvící* - *chtít*). V

učebnici *Čeština expres* se většina modálních sloves probírá v rámci lekci *Kdy se sejdeme*, věnované domluvě schůzky, verbum *smět* se objevuje v lekcích *Lidské tělo. U doktora a V hotelu. Služby*. Učebnice *Čeština pro rusky mluvící* zařazuje prezentaci modálních sloves do lekce *V bance, U bankomatu, Na poště, U telefonu*.

9.4 Přístup k dubletám

Modální slovesa *mocht*, *muset*, *smět*, *umět* mají v některých tvarech své konjugace varianty koncovek. Nejvíce dublet má verbum *mocht*: v infinitivu - *mocht/ moci*, v 1. osobě singuláru - *můžu/ mohu*, ve 3. osobě plurálu - *můžou/ mohou*. Tvary, které tady jsou uvedeny jako druhé, patří do spisovné češtiny (Čadská a kol., 2005, s. 205). Slovesa *muset* a *smět* mají varianty ve 3. osobě plurálu: *musí/ musejí*, *smí/ smějí*, *umí/ umějí*. Jak víme z referenčních popisů češtiny, na úrovni A1 se prezentace dublet nedoporučuje (Hádková a kol., 2005, s.255), zatímco na úrovni A2 je uvedení variant možné (Čadská a kol., 2005, s. 14, s. 180).

Na základě přístupu k dubletám můžeme analyzované učebnice rozdělit na dvě skupiny:

1. prezentace modálních sloves bez dublet
2. prezentace s dubletami.

V první skupině budou učebnice *Čeština expres* a *Čeština pro rusky mluvící*, avšak jejich názor na výběr forem nebude stejný. *Čeština expres* prezentuje hovorovější formy slovesa *mocht*: *můžu, můžou* (Holá, Bořilová, 2011, s.40). Uvedení variant koncovek verba *muset* záleží na gramatickém tématu. Když se verbum *muset* probírá ve druhé lekci při výkladu sloves -*í* konjugace, v tabulce se píšou obě varianty pro 3. osobu plurálu (Holá, Bořilová, 2011, s.17). V 5. lekci, která se přímo věnuje modálním verbům, ve 3. osobě plurálu se uvádí jenom forma *musí* (Holá, Bořilová, 2011, s.40).

Učebnice *Čeština pro rusky mluvící* se více soustředí na spisovné varianty a uvádí v tabulce formy *moci, mohu, mohou*. Přístup k výběru variant pro 3. osobu plurálu u sloves *muset* a *umět* není totožný: u verba *muset* se uvádí forma *musí*, u verba *umět* – *umějí* (Mrověcová, 2011, s.130).

K druhé skupině patří učebnice *Chcete mluvit česky* a *Praktický kurz češtiny*. Obě učebnice uvádí pro infinitiv pouze formu *mocht*. V tabulce s konjugací se spolu s formami *můžu, můžou* prezentují formy *mohu, mohou*, ale píšou se v závorkách. Komentář, který by vysvětloval rozdíly

v použití těch dublet, v obou učebnicích není. U sloves *muset*, *smět*, *umět* ve 3. osobě plurálu jsou uvedeny obě varianty (Remediosová, Čechová, 2011, s. 86-88), (Martynenko, 2019, s. 47).

9.5 Shrnutí

Všechny učebnice prezentují modální slovesa *chtít*, *moci*, *muset*. Učebnice *Chcete mluvit česky* a *Praktický kurz češtiny* mají soubornou prezentaci modálních verb, učebnice *Čeština expres* a *Čeština pro rusky mluvící* mají smíšenou prezentaci. Ve všech učebnicích se modální slovesa probírají až po výkladu slovesných tříd. Nejčastěji se modální slovesa prezentují v rámci tématu, které je věnované orientaci ve městě.

Učebnice *Čeština expres* a *Čeština pro rusky mluvící* vykládají modální slovesa bez dublet, zatímco učebnice *Chcete mluvit česky* a *Praktický kurz češtiny* varianty koncovek většinou uvádějí.

V další kapitole shrneme zjištění ze všech kapitol této práce.

10 Závěr

Cílem práce bylo odhalit shody a odlišnosti klasifikace a prezentace sloves ve vybraných učebnicích češtiny pro cizince.

V první kapitole jsme se zabývali charakteristikou vybraných učebnic a popisu prezentace časování sloves v přítomném čase. Tento popis jsme používali v dalších analytických kapitolách. Zjistilo se, že nejlépe jsou didakticky vybavené učebnice *Čeština expres* a *Chcete mluvit česky*. Byly také odhaleny slabiny prezentace sloves v učebnicích *Čeština pro rusky mluvící* a *Praktický kurz češtiny*.

V kapitolách *Slovesné třídy z hlediska Společného evropského referenčního rámce*, *Klasifikace sloves v akademických gramatikách češtiny*, *Klasifikace sloves v gramatikách češtiny pro cizince* jsme se věnovali tomu, jak nahlíží na třídění a výklad sloves normalizační příručky.

V kapitole *Klasifikace sloves ve vybraných učebnicích češtiny* jsme analyzovali rozdělení sloves na konjugační typy v učebnicích. Zjistili jsme, že učebnice, které jsou psány v několika jazykových mutacích (v našem případě jsou to učebnice *Čeština expres* a *Chcete mluvit česky*) přistupují ke klasifikaci verb shodně: vymezují čtyři konjugační typy, většinou používají jako vzorová stejná slovesa. Učebnice určené vyloženě rusky mluvícím (*Čeština pro rusky mluvící*, *Praktický kurz češtiny*) nahlíží na třídění sloves jinak. Potvrdilo se, že verba II. třídy jsou zanedbávána. Co se týče vzorových sloves, verba *mluvit* a *dělat* nejčastěji slouží jako reprezentanti konjugačních typů. Jako nepravidelné (nezařazené do žádné třídy) je ve většině případů označeno sloveso *být*.

V kapitole *Prezentace slovesných tříd* jsme se zabývali tím, jak jsou slovesa vykládána studentům. Nejdříve jsme aplikovali Hrdličkovou teorii o souborné/ postupné prezentaci verb. Zjistili jsme, že v učebnicích *Čeština expres* a *Praktický kurz češtiny* se slovesa vykládají postupně, učebnice *Chcete mluvit česky* a *Čeština pro rusky mluvící* používají smíšenou prezentaci. Výuka časování začíná verbem *být* a pak se probírají typy *-at* a/ nebo *-ovat*. Byla také vymezena komunikační témata, v rámci kterých se většinou učí konjugace sloves. Ve všech učebnicích se níže uvedená témata souvisí s výkladem v závorkách uvedených sloves:

1. pozdravy a základní zdvořilostní fráze (prezentace slovesa *být*)
2. orientace (modální slovesa: prezentuje se jedno sloveso, nebo všechna)
3. moje rodina (verba na *-ovat*)

Částečně se potvrdil předpoklad o korelaci komunikačních témat a prezentace jednotlivých sloves a konjugačních typů.

Co se týká lingvistické terminologie vyskytující se v učebnicích, zase se našly shody mezi publikacemi *Čeština expres* a *Chcete mluvit česky*: obě používají termíny latinského a českého původu. Všechny učebnice uvádějí varianty koncovek, ale učebnice *Čeština expres* a *Chcete mluvit česky* se přiklání k hovorovějším tvarům, zatímco *Čeština pro rusky mluvící* a *Praktický kurz češtiny* preferují spisovné varianty.

V kapitole *Prezentace modálních sloves* jsme se věnovali analýze výkladu modálních sloves. Ukázalo se, že všechny učebnice prezentují modální slovesa *chtít*, *moci*, *muset*. Učebnice *Chcete mluvit česky* a *Praktický kurz češtiny* vysvětlují všechna modální slovesa souborně v jedné lekci, zatímco publikace *Čeština expres* a *Čeština pro rusky mluvící* mají smíšenou prezentaci. Varianty koncovek jednotlivých sloves se uvádějí jenom v učebnicích *Chcete mluvit česky* a *Praktický kurz češtiny*.

Vzhledem k výše uvedeným závěrům můžeme říct, že se částečně potvrdila hypotéza o tom, že prezentace sloves v učebnicích, které jsou vydány v několika jazykových mutacích (*Čeština expres* a *Chcete mluvit česky*), mají společné rysy a liší se od toho, jak jsou slovesa vykládána v učebnicích pro rusky mluvící. Byly odhaleny shody v didaktické vybavenosti těchto učebnic, klasifikaci a prezentaci sloves.

11 Seznam použité literatury

Učebnice

HOLÁ, Lída a Pavla BOŘILOVÁ. *Čeština expres 1: [úroveň] A1/1 : [anglická verze]*. 2., opr. vyd. Praha: Akropolis, 2011. ISBN 978-80-87481-22-6.

HOLÁ, Lída a Pavla BOŘILOVÁ. *Čeština expres 1: [úroveň] A1/1 : [ruská verze]*. 2., opr. vyd. Praha: Akropolis, 2011. ISBN 978-80-87481-24-0.

HOLÁ, Lída a Pavla BOŘILOVÁ. *Čeština expres 2: [úroveň] A1/2 : [ruská verze]*. Praha: Akropolis, 2011. ISBN 978-80-87481-28-8.

MARTYNENKO, Anastasia. *Praktický kurz češtiny*. Moskva: OOO "Chit-kniga", 2019. ISBN 978-5-6040822-3-2.

MROVĚCOVÁ, Ljuba. *Češskij jazyk dlja russkogovorjaščich: Čeština pro rusky mluvící*. Brno: Computer Press, 2011-. ISBN 978-80-251-1992-1.

ČECHOVÁ, Elga, Harry PUTZ a Helena REMEDIOSOVÁ. *Chotíte govorit' po-češski?: Chcete mluvit česky? : (češskij jazyk dlja načínajuščich)*. 2. vyd. Liberec: Harry Putz, 1999. ISBN 80-902-1655-2.

REMEDIOSOVÁ, Helena a Elga ČECHOVÁ. *Chcete mluvit česky?: Chotíte govorit' po-češski? : komunikativnyj kurs sovremennogo češskogo jazyka na baze russkogo jazyka : dlja načínajuščich i prodolžajuščich obučeníje : učebnik* 1. 3. vyd. Liberec: Harry Putz, 2007. ISBN 80-86727-11-4.

REMEDIOSOVÁ, Helena a Elga ČECHOVÁ. *Chcete mluvit česky?: Chotíte govorit' po-češski? : rabočaja tetrad' 1 = Chočete hovoryty po-češ'komu? : rabočyj zošyt 1*. 1. vyd. Liberec: Harry Putz, 2006. ISBN 80-86727-09-2.

Odborná literatura

ČADSKÁ, Milada, Vladimír BIDLAS, Helena CONFORTIOVÁ a Milada TURZÍKOVÁ. *Čeština jako cizí jazyk. Úroveň A2*. TAURIS, 2005.

ČADSKÁ, Milada. K metodologickým východiskům a obsahovému zaměření popisu Čeština jako cizí jazyk - Úroveň A2. In: ŠTINDLOVÁ, Barbora a Jana ČEMUSOVÁ, ed. *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ) 2005–2006*. Praha: Akropolis, 2006, 23–26. ISBN 80-86903-37-0.

ČECHOVÁ, Marie. *Čeština – řeč a jazyk*. 2., přeprac. vyd. Praha: ISV, 2000. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). ISBN 80-858-6657-9.

CVEJNOVÁ, Jitka a kol. autorů. *Referenční popis češtiny pro účely zkoušky z českého jazyka pro trvalý pobyt v ČR – úrovně A1, A2*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2014. ISBN 978-80-7481-076-3.

CVRČEK, Václav. *Mluvnice současné češtiny*. V Praze: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1743-5.

HÁDKOVÁ, Marie, Josef LÍNEK a Kateřina VLASÁKOVÁ. *Čeština jako cizí jazyk. Úroveň A1*. TAURIS, 2005.

HÁDKOVÁ, Marie. Popis referenční úrovně A1 pro češtinu – může sloužit učitel? In: ŠTINDLOVÁ, Barbora a Jana ČEMUSOVÁ, ed. *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ) 2005–2006*. Praha: Akropolis, 2006, s. 17-22. ISBN 80-86903-37-0.

HASIL, Jiří. Několik poznámek ke klasifikaci a prezentaci českého slovesa. In: *Čeština jako cizí jazyk IV: Materiály ze 4. mezinárodního symposia o češtině jako cizím jazyku*. Praha: Desktop Publishing UK FF, 2002, 155 - 168. ISBN 80-7308-020-6.

HERCIKOVÁ, Barbora. *Přehled základní české gramatiky pro zahraniční studenty*. Vyd. 2. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2272-9.

HRDLÍČKA, Milan. *Gramatika a výuka češtiny jako cizího jazyka: k prezentaci gramatiky českého jazyka v učebnicích češtiny pro cizince*. V Praze: Karolinum, 2009. Acta Universitatis Carolinae. ISBN 978-80-246-1527-1.

HRDLÍČKA, Milan. *Kapitoly o češtině jako cizím jazyku*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-867-1.

KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek, RUSÍNOVÁ, Zdenka a kolektiv autorů. *Příruční mluvnice češtiny*. 2. opravené vydání. Brno: Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-980-5.

KOMÁREK, Friderike. Referenční rámec a jeho praktické uplatnění při výuce cizích jazyků. In: ŠTINDLOVÁ, Barbora a Jana ČEMUSOVÁ, ed. *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ) 2005 - 2006*. Praha: Akropolis, 2006, s. 45-56. ISBN 80-86903-37-0.

PODLAUF, Ivan a Karel ŠPRUNK. *Mluvnice češtiny pro cizince. Čeština jazyk cizí*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968.

PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3149-4.

PRŮCHA, Jan. Učebnice: teorie, výzkum a potřeby praxe. In: *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006, s. 9-22. ISBN 80-7315-124-3.

TAHAL, Karel. *A Grammar of Czech As A Foreign Language* [online]. Factum CZ, 2010 [cit. 2021-04-06]. Dostupné z: <https://doczz.cz/doc/85790/zde>

UR, Penny. *A Course in Language Teaching: Practice and Theory*. 17. vydání. Cambridge: University Press, 2009. ISBN 978-0-521-44994-6.

ŠEBESTA, Karel. *Druhý a cizí jazyk: osvojování a vyučování: terminologický slovník*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2014. ISBN 978-80-7308-554-4.

ŽAŽA, Stanislav. *Ruština a čeština v porovnávacím pohledu*. 2. přeprac. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2058-X.

Internetové zdroje

<http://courseczech.com/>

ADVERBIUM. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarikova univerzita, 2012 - 2020 [cit. 2021-5-7]. Dostupné z:

<https://www.czechency.org/slovník/ADVERBIUM#predikativum>

MODÁLNÍ SLOVESO (způsobové sloveso). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarikova univerzita, 2012 - 2020 [cit. 2021-04-15]. Dostupné z:

<https://www.czechency.org/slovník/MOD%C3%81LN%C3%8D%20SLOVESO>

OBEČNÁ ČEŠTINA. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarikova univerzita, 2012 - 2020 [cit. 2021-7-4]. Dostupné z:

<https://www.czechency.org/slovník/OBEČN%C3%81%20%C4%8CE%C5%A0TINA>

SLOVNÍČEK – VYBRANÉ POJMY. *Internetová jazyková příručka* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2008–2021 [cit. 2021-7-4]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=891>

SPISOVNÁ ČEŠTINA. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarikova univerzita, 2012 - 2020 [cit. 2021-7-4]. Dostupné z:

<https://www.czechency.org/slovník/SPISOVN%C3%81%20%C4%8CE%C5%A0TINA>

<https://www.czechstepbystep.cz/>

12 Seznam obrázků

Obrázek 1. Předmět výzkumu učebnic. Průcha, 1998, s.43

Obrázek 2. Verbum být, -á konjugace. Holá, Bořilová, 2011, učebnice A1/1 (ruská verze), s.8

Obrázek 3. -Í konjugace. Holá, Bořilová, 2011, učebnice A1/1 (ruská verze), s.17

Obrázek 4. -E konjugace. Holá, Bořilová, 2011, učebnice A1/1 (ruská verze), s.25

Obrázek 5. -Ovat konjugace. Holá, Bořilová, 2011, učebnice A1/1 (ruská verze), s.33

Obrázek 6. Cvičení 5. Holá, Bořilová, 2011, učebnice A1/1 (ruská verze), s.40

Obrázek 7. Modální verba. Holá, Bořilová, 2011, učebnice A1/1 (ruská verze), s.40

Obrázek 8. Konjugace *chtít, moct, muset*. Holá, Bořilová, 2011, učebnice A1/1 (ruská verze), s.40

Obrázek 9. Kvíz. Holá, Bořilová, 2011, učebnice A1/1 (ruská verze), s.50

Obrázek 10. Verba *znát, vědět, umět*. Holá, Bořilová, 2011, učebnice A1/1 (ruská verze), s.50

Obrázek 11. Konjugační tabulka verb *odpočívát, poslouchat, dívat se*. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.45

Obrázek 12. Shrnutí konjugačních typů. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.368

Obrázek 13. Tabulka nejobtížnějších sloves. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), část tabulky na s.369

Obrázek 14. Konjugace verba *mluvit*. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.62

Obrázek 15. Konjugace verba *být*. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.25

Obrázek 16. Negace verba *být*. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.26

Obrázek 17. -Ám konjugace. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.45

Obrázek 18. Konjugace verba *studovat*. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.45

Obrázek 19. Shrnutí konjugačních typů -ám, -uju/ -uji. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.46

Obrázek 20. Konjugace verb *vidět, bydlet, prohlížet si*. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.63

Obrázek 21. Konjugace verb *jít, číst, psát*. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.64

- Obrázek 22. Přehled konjugačních typů ve 3. lekci. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.65
- Obrázek 23. Shrnutí konjugace modálních verb. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.89
- Obrázek 24. Konjugace verb *vědět, do(z)vědět se*. Remediosová, Čechová, 2007 (ruská verze), s.111
- Obrázek 25. Konjugace verba *jet*. Mrověcová, 2011, s.85
- Obrázek 26. Konjugace verba *studovat*. Mrověcová, 2011, s.63
- Obrázek 27. Konjugace verb *znát, umět, vědět*. Mrověcová, 2011, s.130
- Obrázek 28. Konjugace verba *být*. Mrověcová, 2011, s.41
- Obrázek 29. Konjugace verba *jmenovat se*. Mrověcová, 2011, s.62
- Obrázek 30. Konjugace verba *mluvit*. Mrověcová, 2011, s.64
- Obrázek 31. Příklady použití verba *jít*. Mrověcová, 2011, s.84
- Obrázek 32. Konjugace verba *jít*. Mrověcová, 2011, s.84
- Obrázek 33. Verba, která se časují jako *jít*. Mrověcová, 2011, s.84
- Obrázek 34. Imperativ verba *jít*. Mrověcová, 2011, s.84
- Obrázek 35. Konjugace verba *chodit*. Mrověcová, 2011, s.85
- Obrázek 36. Imperativ verba *chodit*. Mrověcová, 2011, s.85
- Obrázek 37. Konjugace verba *chtít*. Mrověcová, 2011, s.88
- Obrázek 38. Konjugace verb *moci, muset, potřebovat*. Mrověcová, 2011, s.130
- Obrázek 39. Konjugace verb *začínat, trvat, končit*. Mrověcová, 2011, s.131
- Obrázek 40. Konjugace verb *jíst, pít, platit*. Mrověcová, 2011, s.170
- Obrázek 41. Slova odvozená od *snídat, obědvat, večeřet*. Mrověcová, 2011, s.171
- Obrázek 42. Konjugace verb *koupit/ kupovat, prodat/ prodávat, dát/ dávat*. Mrověcová, 2011, s.193
- Obrázek 43. Konjugace verb *krýt, kupovat*. Mrověcová, 2011, s.263

- Obrázek 44. Konjugace nepravidelných verb. Mrověcová, 2011, s.265
- Obrázek 45. Porovnání použití *být* a *to be*. Martynenko, 2019, s.7
- Obrázek 46. Úryvek dialogu ze 2. lekci. Martynenko, 2019, s.21
- Obrázek 47. Konjugace verba *být*. Martynenko, 2019, s.7
- Obrázek 48. Konjugace verba *mít*. Martynenko, 2019, s.7
- Obrázek 49. Konjugace verb *studovat, pít*. Martynenko, 2019, s.17
- Obrázek 50. Konjugace *přát si, hrát, smát se*. Martynenko, 2019, s.17
- Obrázek 51. Konjugace verb *mluvit, sedět, dělat*. Martynenko, 2019, s.28
- Obrázek 52. Konjugace verb *spát, stát, bát se*. Martynenko, 2019, s.28
- Obrázek 53. Konjugace *usnout, vést, přát, psát*. Martynenko, 2019, s.36
- Obrázek 54. Konjugace modálních sloves. Martynenko, 2019, s.47
- Obrázek 55. Konjugace verb *jíst* a *vědět*. Martynenko, 2019, s.57
- Obrázek 56. Příklady použití verb *vědět* a *znát*. Martynenko, 2019, s.58
- Obrázek 57. Třídění sloves v publikaci *Čeština - řeč a jazyk*. Čechová, 2000, s. 228
- Obrázek 58. Třídění sloves v *Mluvnici současné češtiny*. Cvrček, 2010, s. 250
- Obrázek 59. Třídění sloves v *Mluvnici češtiny pro cizince*. Podlauf, Šprunk, 1968, s.141
- Obrázek 60. Komentář k použití variant koncovek. Podlauf, Šprunk, 1968, s.146
- Obrázek 61. Přehled sad koncovek v přítomném čase. Tahal, 2010, s.36
- Obrázek 62. Škála modálních verb. Tahal, 2010, s.60
- Obrázek 63. Třídění verb v Přehledu základní české gramatiky pro zahraniční studenty. Herciková, 2010, s.65
- Obrázek 64. Slovesa na úrovních A1, A2. Cvejnová a kolektiv autorů, 2014, s.172

13 Seznam tabulek

Tabulka 1. Komunikační, gramatická témata a prezentace sloves v učebnicích Čeština expres 1, 2

Tabulka 2. Komunikační, gramatická témata a prezentace sloves v učebnici Chcete mluvit česky.

Tabulka 3. Komunikační, gramatická témata a prezentace sloves v učebnici Čeština pro rusky mluvící.

Tabulka 4. Porovnání rozdělení sloves na třídy a vzory v učebnici Čeština pro rusky mluvící.

Tabulka 5. Komunikační, gramatická témata a prezentace sloves v učebnici Praktický kurz češtiny.

Tabulka 6. Porovnání didaktické vybavenosti učebnic.

Tabulka 7. Rozdělení sloves na třídy a vzory v Příruční mluvnici češtiny

Tabulka 8. Klasifikace sloves v analyzovaných učebnicích češtiny pro cizince

Tabulka 9. Prezentace sloves v analyzovaných učebnicích češtiny pro cizince

Tabulka 10. Prezentace dubletních tvarů

14 Seznam zkratek

CEFRL - Common European Framework of Reference for Languages

os – osoba

pl – plurál

SERR – Společný evropský referenční rámec

sg – singulár